

**MEZOPOTAMYA
DİSİPLİNLERARASI ÇALIŞMALAR DERGİSİ**

**MESOPOTAMIA
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY STUDIES**



(M-JIS)
MESOPOTAMIA
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY STUDIES

M-JIS

mezopotamya.jis@gmail.com

ISSN: 2791-9706

**ULUSLARARASI HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
INTERNATIONAL PEER-REVIEWED JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES**

Yıl / Sayı: 2023 / 3(1)
Year / Issue: 2023 / 3(1)



MESOPOTAMIA: JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY STUDIES



Amaç ve Kapsam

Mezopotamya Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, yılda iki defa (Haziran ve Aralık) yayımlanan Uluslararası erişime açık bilimsel akademik bir dergidir. Dergide sosyal bilimler alanındaki makalelerin yanı sıra inter/multidisipliner makalelere de yer verilmektedir. *Mezopotamya Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*'nin amacı, sosyal bilimler alanına geniş bir perspektiften yaklaşp disiplinlerarası karşılaştırmalı çalışmalara önem vermektir. *Mezopotamya Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* bünyesinde; Arkeoloji, Coğrafya, Çeviri, Çocuk Edebiyatı, Dilbilim, Edebiyat, Eğitim Bilimleri, Ekonomi, Felsefe, Gazetecilik, Halkla İlişkiler, Hukuk, İlahiyat, İletişim, İktisat, İşletme, Kamu Yönetimi, Maliye, Muhasebe, Müzik, Psikoloji, Rehberlik, Reklamcılık, Resim, Sanat Tarihi, Sinema, Siyaset Bilimi, Sosyoloji, Spor, Tarih, Turizm, Yabancı Dil Eğitimi, Yönetim ve Organizasyon gibi sosyal bilimler alanına giren her türlü akademik çalışmaya, derleme ve kitap tanıtımlarına yer verilmektedir. Belirli bir konuyu kapsayan özel sayının yayımlanmasına, Yayın Kurulunun salt çoğunluğu ile karar verilir. Yayımlanmış yazının tamamının tekrar yayın hakkı derginin iznine bağlıdır. Daha önce, ulusal ya da uluslararası kongre ya da sempozyumlarda sunulmuş ve özeti yayımlanmış çalışmalar, bu nitelikleri belirtilerek gönderilebilir. Yayın ücretsizdir.

Aims and Scope

Mesopotamia Journal of Interdisciplinary Studies is an internationally open access scientific academic journal published twice a year (June and December). In addition to articles in the field of social sciences, inter/multidisciplinary articles are also included in the journal. The aim of the Mesopotamia Journal of Interdisciplinary Studies is to attach importance to interdisciplinary comparative studies by regarding the field of social sciences from a broad perspective. The scope of Mesopotamia Journal of Interdisciplinary Studies is comprised of all kinds of academic studies, compilations and book launches in the field of social sciences such as Archaeology, Geography, Translation, Children's Literature, Linguistics, Literature, Educational Sciences, Economics, Philosophy, Journalism, Public Relations, Law, Theology, Communication, Economics, Business Administration, Public Administration, Finance, Accounting, Music, Psychology, Guidance, Advertising, Painting, Art History, Cinema, Political Science, Sociology, Sports, History, Tourism, Foreign Language Education, Management and Organization. The publication of a special issue covering a specific subject is decided by the absolute majority of the Editorial Board. The right to reproduce the entire published article depends on the permission of the journal. Studies previously presented in national or international congresses or symposiums, and whose abstracts have been published may be sent by defining these qualifications. No publication fee.

<i>Publisher / Yayıncı</i>	<i>Contact / İletişim</i>
<p>Prof. Dr. Umut BALCI E-Mail: balci_u@yahoo.de</p> <p>   </p>	<p>Batman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Batı Raman Kampüsü, Batman.</p> <p>Tel: 04882174041</p> <p>E-Mail: mezopotamya.jis@gmail.com</p> <p>Web: M-JIS</p>



EDİTÖRLER (EDITORS)

İsim (Name)	Alan (Field)	Kurum- E-Mail (Institution- E-Mail)
Prof. Dr. Umut BALCI	Editor in Chief	Batman Üniversitesi E-Mail: umut.balci@batman.edu.tr
Doç. Dr. Mustafa DOĞAN	Editor in Chief	Batman Üniversitesi E-Mail: mustafa.dogan@batman.edu.tr
Doç. Dr. Nihal Şirin PINARCIOĞLU	Assistant Editor	Batman Üniversitesi E-Mail: nihalsirin.pinarcioğlu@batman.edu.tr
Dr. Seray GÜLERTEKİN GENÇ	Assistant Editor	Batman Üniversitesi E-Mail: seraygulertekin@gmail.com
Dr. Sonay KAYGALAK ÇELEBİ	Assistant Editor	Batman Üniversitesi E-Mail: kaygalak.sonay@gmail.com
Dr. Nur KULAKOĞLU DİLEK	Assistant Editor	Batman Üniversitesi E-Mail: nurkulakoglu@hotmail.com

YABANCI DİL EDİTÖRLERİ (FOREIGN LANGUAGE EDITORS)

İsim (Name)	Alan (Field)	Kurum- E-Mail (Institution- E-Mail)
Doç. Dr. Fatma KARAMAN	Almanca / German	Fırat Üniversitesi E-Mail: fatmakaraman33@gmail.com
Doç. Dr. Şahin ŞİMŞEK	Arapça / Arabic	Batman Üniversitesi E-Mail: sahinsimsek21@gmail.com
Doç. Dr. Osman ASLANOĞLU	Farsça / Persian	Dicle Üniversitesi E-Mail: aslanogluosman@gmail.com
Dr. Serkan DEMİRAL	Fransızca / French	Batman Üniversitesi E-Mail: demiralsirkan@hotmail.com
Dr. Selen TEKALP	İngilizce / English	Dicle Üniversitesi E-Mail: s.tekalp@gmail.com
Doç. Dr. Veysi BABAYİĞİT	Kürtçe / Kurdish	Batman Üniversitesi E-Mail: veysi.babayigit@batman.edu.tr
Öğr. Gör. Mihayel AKYÜZ	Süryanice / Syriac	Mardin Artuklu Üniversitesi E-Mail: mihayelakyuz@artuklu.edu.tr
Dr. Fatih KANA	Türkçe / Turkish	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi E-Mail: fatihkana@comu.edu.tr



ALAN EDITÖRLERİ (FIELD EDITORS)

İsim (Name)	Alan (Field)	Kurum- E-Mail (Institution- E-Mail)
Prof. Dr. Dursun ZENGİN	Alman Dili ve Edebiyat (German Language and Lit.)	Ankara Üniversitesi E-Mail: durzen2000@yahoo.de
Dr. Hasan AKREŞ	Arapça (Arabic)	Batman Üniversitesi E-Mail: hassan_akrish@yahoo.com
Doç. Dr. Ahmet GEMİ	Arap Dili ve Edebiyatı (Arabic Language and Lit.)	Mardin Artuklu Üniversitesi E-Mail: ahmetgemi04@gmail.com
Prof. Dr. Gülriş KOZBE	Arkeoloji (Archaeology)	Batman Üniversitesi E-Mail: gulriz.kozbe@batman.edu.tr
Doç. Dr. Mehmet ŞEREMET	Coğrafya (Geography)	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi E-Mail: mseremet@yyu.edu.tr
Prof. Dr. Tahir BALCI	Dilbilim (Linguistics)	Çukurova Üniversitesi E-Mail: thbalcii@gmail.com
Dr. Erdal BİLGİÇ	Ekonometri (Econometrics)	İstanbul Ayrınsaray Üniversitesi E-Mail: erdalbilgic@yahoo.com
Doç. Dr. Erdem SEVEN	Ekoturizm (Ecotourism)	Batman Üniversitesi E-Mail: erdem.seven@batman.edu.tr
Dr. Muzaffer KAYA	Fransız Dili ve Edebiyatı (French Language and Lit.)	Kırıkkale Üniversitesi E-Mail: muzafferkaya23@hotmail.com
Prof. Dr. Solmaz ZELYÜT	Felsefe (Philosophy)	Ege Üniversitesi E-Mail: solmazzelyut@hotmail.com
Doç. Dr. Elmas YALDIZ HANEDAR	Finans (Finance)	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi E-Mail: elmasy@subu.edu.tr
Dr. Bülent AYDIN	Gastronomi (Gastronomy)	Batman Üniversitesi E-Mail: bulent.aydin@batman.edu.tr
Doç. Dr. Verda İRTİŞ	Hukuk (Law)	Galatasaray Üniversitesi E-Mail: verdairtis@gmail.com
Prof. Dr. Çiğdem BOZ	İktisat (Economy)	Fenerbahçe Üniversitesi E-Mail: cigdemboz@gmail.com
Dr. Fırat KARADAŞ	İngiliz Dili ve Edebiyatı (English Language and Lit.)	Mustafa Kemal Üniversitesi E-Mail: frt.karadas@gmail.com
Dr. Joanna ROSAK- SZYROCKA	Kalite Yönetimi (Quality Management)	Częstochowa University of Technology E-Mail: joanna.rosak-szyrocka@wz.pcz.pl
Doç. Dr. Makbule ŞİRİNER	Kamu Yönetimi (Public administration)	Batman Üniversitesi E-Mail: makbule.siriner@batman.edu.tr
Doç. Dr. Veysi BABAYİĞİT	Kürt Dili ve Edebiyatı (Kurdish Language and Lit.)	Batman Üniversitesi E-Mail: veysi.babayigit@batman.edu.tr
Dr. Mesut SERT	Maliye (Public Finance)	Hakkâri Üniversitesi E-Mail: mesutsert71@gmail.com
Doç. Dr. Volkan GENÇ	Metodoloji (Methodology)	Batman Üniversitesi E-Mail: volkan.genc@batman.edu.tr
Doç. Dr. Hasan GÜL	Muhasebe (Accounting)	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi E-Mail: hasangul@comu.edu.tr
Doç. Dr. Ömer Can SATIR	Müzikoloji (Musicology)	Hitit Üniversitesi E-Mail: omercans@gmail.com
Dr. Abdullah MANAP	Psikoloji (Psychology)	Batman Üniversitesi E-Mail: abdullahmanap@gmail.com
Dr. Sonay KAYGALAK ÇELEBİ	Rehberlik (Tourist Guidance)	Batman Üniversitesi E-Mail: kaygalak.sonay@gmail.com
Prof. Dr. Seçkin AYDIN	Resim (Picture)	Batman Üniversitesi E-Mail: seckin.aydin@batman.edu.tr
Prof. Dr. Pelin TAN	Sanat Felsefesi (Philosophy Of Art)	Batman Üniversitesi E-Mail: pelin.tan@batman.edu.tr
Dr. Hakan AYTEKİN	Sinema (Cinema)	Maltepe Üniversitesi E-Mail: hakanaytekin@maltepe.edu.tr
Doç. Dr. Ayşegül KARS KAYNAR	Siyaset Bilimi (Political Science)	Humboldt Üniversitesi E-Mail: aysegul.kars@gmail.com



Prof. Dr. Yücel KARADAŞ	Sosyoloji (Sociology)	Gaziantep Üniversitesi E-Mail: karadas@gantep.edu.tr
Dr. Abidin ÇEVİK	Tarih (History)	Kocaeli Üniversitesi E-Mail: abidin.cevik@kocaeli.edu.tr
Prof. Dr. M. Onur GÜLBAHAR	Turizm (Turism)	Batman Üniversitesi E-Mail: onur.gulbahar@batman.edu.tr
Doç. Dr. S. Emre DİLEK	Turizm Sosyolojisi (Tourism Sociology)	Batman Üniversitesi E-Mail: s.emre.d@hotmail.com



YAYIN KURULU (ADVISORY BOARD)

İsim (Name)	Kurum- E-Mail (Institution- E-Mail)
Dr. Teye Emmanuel AKINMULEGUN	Eastern Mediterranean University, CYPRUS E-Mail: emmanuel.akinmulegun@emu.edu.tr
Prof. Dr. Funda BARBAROS ÖZAY	Ege University, TURKEY E-Mail: funda.barbaros@ege.edu.tr
Prof. Dr. Snezana BESERMENJI	University Of Novi Sad, SERBIA E-Mail: snezana.besermenji@dgt.uns.ac.rs
Prof. Dr. Çiğdem BOZ	Fenerbahçe University, TURKEY E-Mail: cigdemboz@gmail.com
Prof. Dr. Neil CARR	University of Otago, NEW ZEALAND E-Mail: neil.carr@otago.ac.nz
Dr. Stefania CARDINALE	Culture, Tourism and Development specialist, ITALY E-Mail: stefania.cardinale@gmail.com
Prof. Dr. Peter DAVIS	Newcastle University, UK E-Mail: peter.davis@newcastle.ac.uk
Prof. Dr. Elias Torres FEIJÓ	University of Santiago de Compostela. SPAIN E-Mail: eliasjose.torres@usc.gal
Prof. Dr. David FENNELL	Brock University. CANADA E-Mail: dfennell@brocku.ca
Prof. Dr. Matthias GLEITZE	Universität Oświęcim in Małopolska, POLEN E-Mail: dr.gleitze@t-online.de
Prof. Dr. Zehra GÜLMÜŞ	Anadolu University, TURKEY E-Mail: zgulmus@anadolu.edu.tr
Doç. Dr. Ayşegül KARS KAYNAR	Humboldt- University, GERMANY E-Mail: aysegul.kars@gmail.com ,
Dr. Dasim KARSAM	Universitas Padjadjaran, INDONESIA E-Mail: dasimkarsam@yahoo.de
Prof. Dr. Gülriz KOZBE	Batman University, TURKEY E-Mail: gulriz.kozbe@batman.edu.tr
Prof. Dr. Charlie MANSFIELD	University of Plymouth, UK E-Mail: charlie.mansfield@plymouth.ac.uk
Prof. Dr. Roger MATTHEWS	University of Reading, UK E-Mail: r.j.matthews@reading.ac.uk
Prof. Dr. Rosanna MESTRE	University of Valencia, SPAIN E-Mail: rosanna.mestre@uv.es
Dr. Óscar NAVAJAS-CORRAL	University of Alcalá, SPAIN E-Mail: oscar.navajas@uah.es
Prof. Dr. Krzysztof OKOŃSKI	Kazimierz Wielki University, POLEN E-Mail: k.okonski@ukw.edu.pl
Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK	Necmettin Erbakan University, TURKEY E-Mail: alozturk10@gmail.com
Dr. Joanna ROSAK-SZYROCKA	Częstochowa University of Technology, POLEN E-Mail: joanna.rosak-szyrocka@wz.pcz.pl
Prof. Dr. Markus SCHUCKERT	The University of New Orleans, USA E-Mail: mrschuck@uno.edu
Prof. Dr. İsmail ŞİRİNER	Batman University, TURKEY E-Mail: sirineri@gmail.com
Prof. Dr. Dallen TIMOTHY	Arizona State Uni. USA E-Mail: dtimothy@asu.edu
Dr. Anastasia P. VALAVANİDOU	Ministry Of Culture and Sports, GREECE E-Mail: valavanidou@hotmail.com
Dr. Roozbeh VAZİRİ	Cyprus Science University, CYPRUS E-Mail: rouzbehvaziri@gmail.com
Dr. Justyna ŻYWIÓLEK	Częstochowa University of Technology, POLEN E-Mail: justyna.zywiolk@wz.pcz.pl



BİLİM KURULU (SCIENTIFIC BOARD)

İsim (Name)	Kurum- E-Mail (Institution- E-Mail)
Alp Emre VAROL	Osmangazi Üniversitesi E-Mail: aevarol@gmail.com
Avni Önder HANEDAR	Sakarya Üniversitesi E-Mail: onderhanedar@sakarya.edu.tr
Dilek Altınkaya NERGİS	Ege Üniversitesi E-Mail: dilek.altinkaya.nergis@ege.edu.tr
Feridun DUMAN	Batman Üniversitesi E-Mail: feridun.duman@batman.edu.tr
Giovanni RUGGIERI	University of Palermo, Italy E-mail: giovanni.ruggieri@unipa.it
Giuliana GUAZZARONI	Italian Ministry of Education E-Mail: juli.guazzaroni@gmail.com
Gülcan ÇAKIR	Anadolu Üniversitesi E-Mail: gcakir@anadolu.edu.tr
Gülden TÜM	Çukurova Üniversitesi E-Mail: gulentum@gmail.com
Hulusi GEÇGEL	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi E-Mail: hgecgel@comu.edu.tr
Ihsan Seddar KAYNAR	Hakkâri Üniversitesi E-Mail: seddar@gmail.com
Iryna KREIDYCH	National Technical University of Ukraine E-mail: ikreidych@gmail.com
Karl Heinz RUETTİMANN	Privatgelehrter in Schwäbisch Hall E-Mail: khruettimann1@gmx.de
Maria Hadjielia DROTAROVA	University of Presov, Slovakia E-Mail: maria.hadjielia.drotarova@gmail.com
Marica MAZUREK	University of Zilina E-Mail: marica0011@yahoo.ca
Meryem NAKİBOĞLU	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi E-Mail: mnakiboglu@adu.edu.tr
Munise AKSÖZ	Çukurova Üniversitesi E-Mail: muniseyildirim@hotmail.com
Peter DAVİS	Newcastle University E-Mail: peter.davis@newcastle.ac.uk
Sema KELEŞ YILDIZ	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi E-Mail: sema.keles@erdogan.edu.tr
Songül Gül TEKDAL	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi E-Mail: ssongulgul@gmail.com
Stefania CARDINALE	Culture, Tourism and Development specialist E-Mail: stefania.cardinale@gmail.com
Tamer KUTLUCA	Dicle Üniversitesi E-Mail: tkutluca@dicle.edu.tr
Umut ÜZAR	Karadeniz Teknik Üniversitesi E-Mail: umutuzar@ktu.edu.tr
Yüksel GÜRSOY	Selçuk Üniversitesi E-Mail: ygursoy@selcuk.edu.tr



2023 – 3(1) SAYISININ HAKEMLERİ / REFEREES FOR ISSUE 2023 – 3(1)

Prof. Dr. Ahmet CUMA, Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir ZENGİN, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Ebru GÜNLÜ, Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem TUFAN, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Ertuğ ÖNER, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Magdalena LATKOWSKA, University of Warsaw, Poland
Prof. Dr. Nihan DEMİR YAY, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Tahir BALCI, Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Vasif ŞAHOĞLU, Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Ali TÜRKEL, Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Fatma KARAMAN, Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Gülcan ÇAKIR, Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Necati CİZRELİOĞULLARI, Kıbrıs İlim Üniversitesi
Doç. Dr. S. Emre DİLEK, Batman Üniversitesi
Dr. Ayhan Yavuz ÖZDEMİR, Hakkâri Üniversitesi
Dr. Erdal KAÇAR, Çukurova Üniversitesi
Dr. Fatih KANA, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Marica MAZUREK, University of Zilina, Slovakia

Katkılarından dolayı tüm hocalarımıza teşekkür eder, çalışmalarında kolaylıklar dileriz.

M-JIS DERGİ EDITÖRLÜĞÜ

We would like to thank all our instructors for their contributions and wish them well in their studies.

M-JIS JOURNAL EDITORIAL





(M-JIS)

MESOPOTAMIA
JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY STUDIES

MESOPOTAMIA: JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY STUDIES indexed by

[INDEX COPERNICUS](#)

[CITE FACTOR](#)

[DIRECTORY OF RESEARCH JOURNALS INDEXING](#)

[ACADEMIC RESEARCH INDEX](#)

[EURASIAN SCIENTIFIC JOURNAL INDEX](#)

[ROOT SOCIETY FOR INDEXING AND IMPACT FACTOR SERVICE](#)

[CROSSREF](#)

[ADVANCED SCIENCES INDEX](#)

[COSMOS](#)

[ASOS INDEX](#)

[SCILIT](#)

GOOGLE SCHOLAR





Hulusi GEÇGEL 

Ali Fuat Cebesoy'un Nazım hikmet'in Davaları Hakkındaki Görüşleri1

Gülriiz KOZBE 

Diyarbakır-Batman-Siirt İlleri Arasında Yer Alan Dicle Vadisi ve Yakın Çevresine Dair Jeomorfolojik Tespitler.....13

Seyyare DUMAN 

Günlük Söylemlerdeki Anlatılar37

Suzan İLHAN 

Die Auswirkungen der Weltanschauung von Erasmus von Rotterdam und Martin Luther Heute.....50

Ayşegül ÖNCÜLOKUR  / **Elif AKASLAN**  / **Nermin BARIŞ**  / **Sebahattin Emre DİLEK** 

Turizm ve Deneyim İlişkisi: YÖK Ulusal Tez Merkezindeki Lisansüstü Tezlere Yönelik Bibliyometrik Bir Değerlendirme.....58

Yüksel GÜRİSOY 

Romanya Müslüman Topluluğu: Elit Bir Topluluğun Marjinal Azınlığa Giden Yolu.....69

Krzysztof OKOŃSKI 

Geschichte, Literatur und Kultur der Türkischen Diaspora in Deutschland. Ein Komplexer Blick aus Polen.....83





ALİ FUAT CEBESOY'UN NAZİM HİKMET'İN DAVALARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ



Doç. Dr. Hulusi GEÇGEL¹

Anahtar Kelimeler	Öz
Ali Fuat Cebesoy Nazım Hikmet Harp Okulu davası Donanma davası	Nâzım Hikmet, 1938 yılında görülen Harp Okulu ve Donanma davaları ile 28 yıl 4 ay hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Şair, bu nedenle 12 yılı aşkın bir süre aralıksız cezaevinde kalmıştır. Bu iki davanın haksız yargı uygulaması örneği oluşturduğu ve onun boş yere hapiste yattığı tartışmaları bugüne kadar sürmüştür. Bu çalışmanın amacı; anı kitapları ışığında Ali Fuat Cebesoy'un Nâzım Hikmet'in davaları hakkındaki görüşlerini saptamaktır. Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Ali Fuat Cebesoy, Kurtuluş Savaşı'nın kudretli komutanlarından ve Atatürk'ün en yakın arkadaşlarından biridir. Nâzım Hikmet'e kumpas kurulduğunu ve suçsuz yere on beş yıl cezaevinde tutulduğunu savunmuştur. Ona göre Nâzım Hikmet komünist öğretiyi kabul etmiş vatansever ve milliyetperver bir insandır.
Makale Bilgisi	
Araştırma Makalesi	
Gönderim Tarihi: 18.05.2023 Kabul Tarihi: 26.05.2023 Yayın Tarihi: 30.06.2023	

ALİ FUAT CEBESOY'S CASE OF NAZİM HİKMET OPINIONS ABOUT

Keywords	Abstract
Ali Fuat Cebesoy Nazım Hikmet War College case Navy case	Nâzım Hikmet was sentenced to 28 years and 4 months in prison in the War College and Navy trials in 1938. For this reason, the poet remained in prison for more than 12 years. The discussions that these two cases constitute an example of unfair judicial practice and that he was imprisoned for no reason have continued until today. The aim of this study; The aim is to determine Ali Fuat Cebesoy's views on Nazım Hikmet's cases in the light of his memoirs. In the research, the document analysis method, one of the qualitative research designs, was used. Ali Fuat Cebesoy is one of the mighty commanders of the War of Independence and one of Atatürk's closest friends. He argued that Nâzım Hikmet was conspired and he was imprisoned for fifteen years without guilt. According to him, Nâzım Hikmet is a patriotic and nationalist person who accepted communist teaching.
Article Info	
Research Article	
Received: 18.05.2023 Accepted: 26.05.2023 Published: 30.06.2023	

ETİK BEYANI: Bu makale kuramsal bir çalışma olduğu için etik kurul izni gerekmemektedir.

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü, hgecgel@comu.edu.tr

1. GİRİŞ

Ali Fuat Cebesoy ile Mustafa Kemal'in dostlukları Harp Okulu'nun ilk yılında sınıf ve sıra arkadaşlığıyla başlamış, çeşitli karargâhlarda ve muharebelerde silah arkadaşlığı yapmışlardır. Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal'in başlattığı ve önderliğini yaptığı Millî Mücadele'yi ilk destekleyenlerden ve İstanbul hükümetine ilk isyan bayrağını açanlardan biridir. Atatürk ağır hasta olduğu son günlerinde, yakın arkadaşı Ali Fuat Cebesoy'un yanında olmasını istemiş, Savarona yatında 22 gün aralıksız birlikte kalmışlardır. Cebesoy, Atatürk'e olan sevgisini ve dostluğunu "Sınıf Arkadaşım Atatürk" (2008) adlı eserini yazarak bir kitap hacminde dile getirmiştir: "*Mustafa Kemal'i, altmış küsur yıl önce bir cuma akşamı tanımıştım. Harp Okulunda ve Harp Akademisinde sınıf arkadaşım. 1905 yılı başlarında birer kurmay yüzbaşı olarak şanlı Türk ordusuna katıldık. Önce Suriye'de beşinci, sonra da Makedonya'da üçüncü orduda kurmay stajlarımızı birlikte yaptık. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde aynı safta bulunduk. Mücadelelerimiz müşterek oldu. Hürriyet hareketlerinde de beraber çalıştık.*"

Mustafa Kemal Paşa, 7 Kasım 1918'de Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı görevi sona erince İstanbul'a dönmüştür. İstanbul işgal altındadır. Mustafa Kemal, İstanbul'da yedi ay kalır ve yakın arkadaşlarıyla görüşerek Millî Mücadele'yi planlar. Ali Fuat Paşa da izin alarak İstanbul'a gelmiş ve yaklaşık iki ay burada kalmıştır. Ülkenin geleceğine dair her türlü temaslar Mustafa Kemal'in Şişli'deki evinde yapılır ve plânlar hazırlanır, Anadolu'ya geçme yolları araştırılır. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçerek mücadeleyi başlatma kararı alır. Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya tayininde önemli bir rol oynar. Ali Fuat'ın ağabeyi bu günlerde Hürriyet-İtilaf Fırkası mensuplarından Mehmet Ali Bey'in (Gerde) kızıyla evlenir. Ali Fuat Cebesoy'un babası Fazıl Paşa, Kuzguncuk'taki köşkünde verdiği yemeğe oğlu kadar sevdiği Mustafa Kemal'i de davet ederek dünürü Mehmet Ali Bey'le tanıştırır. Mehmet Ali Bey bundan sonra birkaç kez Mustafa Kemal'i Şişli'deki evinde ziyarete gidecek, hatta bir defasında Bahriye Nazırı Avni Paşa'yı da beraberinde götürecektir. Damat Ferit kabinesi kurulduğunda (4 Mart 1919) Mehmet Ali Bey Dahiliye Nazırlığına getirilir (7 Nisan 1919). Aynı günlerde Samsun civarında asayişsizlik çıktığı için İngilizler hükümetten bunun önlenmesini ister. Damat Ferit Paşa da Dahiliye Nazırını çağırarak bu konuyu görüşür. Mehmet Ali Bey bu göreve güvenilir ve dirayetli bir adam olarak Mustafa Kemal'i önerir. Harbiye Nezaretindeki temaslarıyla işin askeri yönünü ise Mustafa Kemal kendisi hazırlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Damat Ferit'le tanıştırılması ve tayin kararnamesinin hazırlanarak Saray'a gönderilmesi bu ilk temas ve telkinler sonunda ortaya çıkmıştır (Cebesoy, 2001). Ali Fuat Paşa da, Mart 1919'da kolordusunun başına döner ve 13 Mayıs 1919'da karargahını Konya'dan Ankara'ya nakleder.

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktığında ilk haberleştiği kişi Ali Fuat Paşa olur ve arkadaşını görüşmek üzere Amasya'ya davet eder. Ali Fuat Paşa ve Rauf Orbay birlikte Ankara'dan hareket ederek 19 Haziran 1919'da Amasya'da Mustafa Kemal Paşa ile görüşürler. Millî Mücadele'yi başlatan ilk kararlar burada alınır ve Ali Fuat Paşa Amasya Genelgesi'ni hiç çekinmeden imzalar. Ali Fuat Paşa bu sıralarda kolordusunun bütün olanaklarını Sivas Kongresi'nin desteklenmesi ve Kuvayimillîye güçlerinin örgütlenmesi için seferber etmiştir. Niyeti ortaya çıkan Mustafa Kemal'i İstanbul hükümeti geriye çağırması, o da bu emre uymayarak 8 Temmuz 1919'da görevinden istifa etmiştir. Dahiliye nazırı Ali Kemal, bir genelge yayınlayarak Mustafa Kemal Paşa'nın yetkisiz olduğunu bildirir. Bunun üzerine Ali Fuat Paşa da bir genelge yayınlayarak kendi bölgesindeki vali ve kaymakamların kendisinden gelecek emirlere göre hareket etmelerini bildirir.

1.1. Atatürk ve Nâzım Hikmet

Mustafa Kemal, Harbiye öğrencisiyken hafta sonu tatillerinde yakın arkadaşı Ali Fuat Cebesoy'un ailesini de ziyaret eder, yatıya kaldığı da olurdu. Ali Fuat'ın babası Fazıl Paşa, Mustafa Kemal'i çocukları kadar severdi. Atatürk, Cebesoylar'ın akrabası olan Nâzım Hikmet'i bu vesileyle

çocukluğundan tanımaktadır. Nâzım Hikmet, işgal altındaki İstanbul'da vatan sevgisini ve direnişi dile getiren şiirler yazar. "Ağa Camii" şiiri İstanbul'un işgalinden duyulan hüznü dile getiren şiirlerden biridir:

Ey bu caminin ruhu: Bize mucize göster
Mukaddes huzurunda el bağlamayan bu yer

Bir gün harap olmazsa Türkün kılıç kınıyla,
Baştan başa tutuşsun göklerin yangınıyla!

Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele'yi başlattığında Nâzım Hikmet de şiirleriyle destek vermiş, Anadolu'ya geçerek mücadeleye bizzat katılmak istemiştir. 1920'de yazdığı "Gençlik" adlı şiirinde gençleri ülkenin kurtuluşu için mücadeleye davet eder:

Git bugün ıssız yollarda ağla
Dört yıldır her yerde can verirken ilk
Bak bugün mukaddes duygularıyla
Sana sus derlerken.. Haykır! Ey gençlik.

1920 Nisan ayının ilk günlerinde Mustafa Kemal Paşa'nın da kararıyla İstanbul'daki bazı asker ve aydınların Ankara'ya davet edilmeleri uygun görülür. Bu isimler arasında Nâzım Hikmet de vardır. Şairin Ankara'ya davetinde özellikle Halide Edip ve eşi Adnan Bey'in girişimleri rol oynamıştır. Halide Edip, İstanbul'daki sanatçılara haber göndermiş ve Nâzım Hikmet'in de arasında olduğu bazı şairlerin Ankara'ya geçmelerinin sağlanmasını istemiştir (Sülker, 1987). Yusuf Ziya, Faruk Nafiz, Nâzım Hikmet ve Vâlâ Nurettin bu çağrı üzerine 1 Ocak 1921'de Sirkeci'den kalkan bir gemiyle Ankara'ya geçiş üssü olan İnebolu'ya gelirler. Ankara'dan gelecek izni beklemek üzere burada bir süre tutulurlar. Ankara'dan beklenen izin tezkeresi bir süre sonra gelir. Karara göre Nâzım Hikmet ve Vâlâ Nurettin'in Ankara'ya geçmelerine izin verilmiştir. Yusuf Ziya, Alemdar gazetesi yazarı olduğu için, Faruk Nafiz ise Damat Ferit Paşa'dan nişan aldığı gerekçesiyle İstanbul'a geri gönderilmişlerdir.

Nâzım Hikmet Ankara'ya geldiklerinde Matbuat Müdürü Muhittin (Birgen) ile de görüşür. Muhittin Bey, genç şairlerden İstanbul gençliğini Anadolu'ya çağırarak bir şiir yazmalarını ister. Muhittin Bey ile Nâzım Hikmet'in ailesi İstanbul'da aynı apartmanda oturmuşlardır. Nâzım Hikmet'i oradan tanımakta ve şiirlerini beğeniyle okumaktadır. İki şairin üç gün içinde yazıp bitirdiği uzun şiir, Matbuat Müdürlüğü tarafından 1921 Mart'ında bastırılıp dağıtılır.

Gel ey imanlı gençlik, gel ey beklenen gençlik,
Gel ki Anadolu'da senin bükülmez, çelik
İmanına azmine ümit bağlayanlar var!

Celile Hanım'ın akrabası olan İsmail Fazıl Paşa (Ali Fuat Cebesoy'un babası), bu iki şairi Meclis'e çağırarak Mustafa Kemal Paşa'ya takdim eder. Mustafa Kemal Paşa her iki gençle de tokalaşır ve onlarla ayak üstü kısa bir konuşma yapar: "*Basmakalıp laflara ihtiyaç duymaksızın, Mustafa Kemal, bizim için çok önemli bir sadede girdi. 'Bazı genç şairler modern olsun diye mevzusuz şiir yazmak yoluna sapıyorlar. Size tavsiye ederim, gayeli şiirler yazınız.'* dedi. Daha da konuşacaktı. Fakat aceleyle yanına bir iki kişi yaklaştı. Bir telgraf getirdiler. Paşa göz atınca telgrafla ilgilendi. *Eliyle selamlayıp bizden uzaklaştı.*" (Vâ-Nû, 1980: 95)

Cebesoy, Atatürk'ün Nâzım Hikmet'te çok büyük yetenek gördüğünü ve onu yanında görmeyi çok istediğini belirtir. Atatürk'ün onun şiirlerini okuttuğunu, Afet İnan aracılığıyla gramofondan şiirlerini dinlediğini söyler. Falih Rıfkı Atay da, Çankaya'daki toplantılardan birinde Nâzım Hikmet'in kendi sesiyle plağa okuduğu "Salkım Söğüt" şiirini dinlerken Atatürk'ün "tatlı dalışını" hatırladığını belirtir. Atatürk onu çağırarak istemiş, Nâzım Hikmet ise "Belki bir kusur işlerim, bir terbiyesizlik yaparım, bana çıkışır, gözünden düşerim" diyerek Cebesoy'dan Gazi'nin huzuruna çıkmamak için

ricada bulunmuştur: “Çünkü Nâzım gayet dik kafalı bir adam. Yani kumanda altına girmeyen bir adam. Atatürk isterdi ki kendi kalıbına girsin herkes, Türklüğe girsin. Herkes bu Türklüğün içinde. Ondan sonra, kalk sen bir şey söyle, anlat der, filan der. Bu da der ki ben emir yapamam der, o vakit bir kusur yaparım, beni huzuruna çağırmasın derdi (Cebesoy, 2001: 307).

Mina Urgan da anılarında üvey babası Falih Rıfki Atay ile Nâzım Hikmet arasındaki bir konuşmaya yer verir. Urgan anılarında Falih Rıfki'nın Nâzım Hikmet'i ileri görüşlü genç aydınlarla ihtiyaç olduğunu belirterek Cumhuriyet Halk Fırkası'na davet ettiğini, partide ona çok sorumluluk gerektiren önemli görevler verilebileceğini, kendi siyasal ve toplumsal görüşlerinden en küçük bir ödün vermeden, gönül rahatlığıyla partiye girebileceğini söylediğini yazar. Nâzım Hikmet ise bir tek söz söylemeden dinlemiş sonunda “kahkahalar atarak bir divanın üstüne atlamış, gülmekten kırılarak divanda yuvarlanmaya başlamış, Falih Rıfki ise fena halde bozulmuştur (Urgan, 2000: 242).

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; “Bilinmeyen Hatıralar” ve “Sınıf Arkadaşım Atatürk” adlı anı kitapları ışığında Ali Fuat Cebesoy'un Nâzım Hikmet'in davaları hakkındaki görüşlerini saptamaktır.

2. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, incelenen eserler, verilerin analizi ve geçerlik-güvenirlilik ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada, nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, yazılı ve görsel kaynaklardan verilerin toplanarak analiz edilmesidir (Creswell, 2019). Çalışmada, “Bilinmeyen Hatıralar”, “Sınıf Arkadaşım Atatürk” ve “1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet” adlı anı kitapları Ali Fuat Cebesoy'un Nâzım Hikmet davaları hakkındaki görüşlerini tespit açısından incelenmiştir.

2.2. Araştırmada İncelenen Eserler

Çalışmada Ali Fuat Cebesoy'un “Sınıf Arkadaşım Atatürk” ve «Bilinmeyen Hatıralar» adlı anı kitapları ile İbrahim Abdülkadir Meriçboyu'nun “1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet” adlı anı kitabı incelemeye konu olmuştur.

Ali Fuat Cebesoy, “Sınıf Arkadaşım Atatürk” adlı anı kitabını 1967 yılında yayınlamıştır. İnkılâp ve Aka Kitabevleri tarafından yayınlanan eser 159 sayfadan oluşmaktadır.

«Bilinmeyen Hatıralar» (2001) adlı anı kitabı, Ali Fuat Cebesoy'un ölümünden sonra bazı notlarından, söyleşilerinden ve makalelerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Kitap 443 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın 191 sayfalık ilk bölümü, Ali Fuat Paşa'nın hazırlayarak daktilo ettirdiği, ciltlenmiş 200 sayfalık notlarından oluşmaktadır. Notlar, Yalçın Toker tarafından Kocahanoğlu'na ulaştırılmıştır. Kitabın hazırlanmasında önemli bir kaynak da, Ali Fuat Paşa'nın Şişli'de kirada oturduğu Sadıklar Apartmanı'nda 29 Mayıs 1966 günü Amerikalı Prof. Frederik Latimer ile yapılp banda alınmış bir röportajından oluşmaktadır. Prof. Latimer, Amerikan Dışişleri Bakanlığı görevlisi olarak Aralık 1936'da Ankara'ya gelmiş ve Türkiye'de 9 yıl kalmıştır. Kitap, Osman Selim Kocahanoğlu tarafından diğer yazıların da eklenmesiyle yayına hazırlanmış ve Cebesoy ailesinin rızası alınarak yayınlanmıştır.

Harp Okulu davası sanıklarından Meriçboyu, Kara Harp Okulu son sınıf öğrencisiyken tutuklanmış ve 5 yıl 10 ay hapse mahkûm olmuştur. Ankara Askerî Cezaevi'nde Nâzım Hikmet'le beş ay birlikte bulunmuşlardır. Bu dava ile ilgili anılarını “1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet” (1966) adlı bir eserde kaleme almıştır. Bu kitapta, davanın hazırlık aşamasından sonuçlanıncaya kadar

geçen olayları, cezaevinde Nâzım Hikmet'le olan dostluklarını anlatır. 1966'da İstanbul Matbaası'nda basılan eser 188 sayfadan oluşmaktadır.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi ile birbirine benzeyen veriler, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek bunlar okuyucunun anlayabileceği bir biçimde yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

2.4. Geçerlik ve Güvenirlik

Geçerlik, araştırma sonuçlarının farklı yöntemlerle kontrol edilmesidir. Güvenirlik ise, araştırma sonuçlarının farklı uzmanlarca da incelenmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Eserden elde edilen bulguların geçerliğinin artırılması için doğrudan alıntılar yapılarak alıntı yapılan yerlerin sayfa numaraları da yanlarına eklenmiştir. Araştırma sonuçlarının güvenilirliği için, elde edilen veriler iki alan uzmanının incelemesine sunulmuştur.

3. BULGULAR VE YORUM

Nâzım Hikmet'e Türkiye'de toplamda on iki dava açılmıştır. Bu davaların ilki 1925'te açılmış, 1938'de görülen son iki davaya kadar kayda değer bir ceza almamıştır. Bu davaların biri komünist örgüt üyesi olmak, diğerleri de yayın yoluyla komünizm propagandası yapmak suçlamalarıyla açılmıştır. Bu davalar beraat ya da para cezasıyla sonuçlanmış, birinde de verilen hapis cezası af kanunuyla ortadan kalkmıştır. Şair hakkındaki son iki yargılama ise 1938 yılında yapılmış ve bu iki davada toplam 28 yıl 4 ay hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Yargı kararını yerine getirmek üzere İstanbul, Ankara, Bursa, Rize ve Çankırı illerindeki cezaevlerinde aralıksız 12 yıl 6 ay yatan Nâzım Hikmet, 15 Temmuz 1927'de Resmî Gazete'de yayımlanan genel af kanunu ile özgürlüğüne kavuşmuştur.

Coşkun (2022)'a göre, askeri mahkemelerde gerçekleşmiş olan bu iki yargılama üzerinde özel olarak durmak gerekir. Çünkü, her şeyden önce hukuk uygulaması bakımından, kuşku uyandıran tartışmalı davalardır bunlar; daha önemlisi, hukuk adına terör uygulamasının örnekleri arasında sayılabilen ve bu yönüyle de evrensel anlamda deneyimler, içeren tipik davalardır. Her iki mahkeme de, son soruşturma aşamasında toplanan delillere değil, önsoruşturma sırasında oluşturulan delillere dayanarak mahkûmiyet kararı vermişlerdi. Her iki davada da, Nâzım'la ilgili delil, ön soruşturmada elde edilmiş, ancak mahkemede yadsınmış olan suç atımı nitelikli tek bir ifadeden ibaretti. Üstelik, başkaca hiçbir delil, bu suç atımını doğrulayıcı nitelikte değildi. Yani, yargılama hukuku ilkeleri açısından verilen karar sakattı. Her iki askeri mahkemenin uyguladığı Askeri Ceza Kanunu'nun 94'üncü maddesinde tanımlanan "askeri isyana tahrik" suçunun yasal delilleri de oluşmamıştı. Çünkü Nâzım, birden ziyade askeri şahıslarla görüşmemişti ve bu gerçek her iki mahkemece de kabul edilmişti. Ve nihayet, 38 davalarıyla ilgili olarak üzerinde durulması gereken ve belki de en önemli nokta, her iki mahkemenin de, gerekçeli kararlardaki suçun niteliğine ilişkin açıklamalarına rağmen, yargılamayı sürdürmüş olmaları gerçeği idi. Gerek Harp Okulu, gerekse Donanma Askeri Mahkemeleri, Nâzım Hikmet'in suç kastının ve çabasının ordu içinde "komünizmi yaymak" olduğunu açık bir dille kabul etmişlerdi. Yani, iddianemeye ya da yargılamaya konu eylem, TCK'nin 142'nci maddesinde tanımlanan suç (ve suç kastı) olarak tanımlanmıştı. Bu duruma göre, her iki askeri mahkemenin de görevsizlik kararı vermesi gerekiyordu. Çünkü, komünizm ile ilgili eylemler askeri yargının görevine girmiyordu.

3.1. Harp Okulu ve Donanma Davaları

Harp Okulu davası, Nâzım Hikmet'in askeri okul öğrencilerinden Ömer Deniz ile yaptığı iki görüşmeye dayandırılarak açılmıştır. Kara Harp Okulu öğrencisi Ömer Deniz, 1937 Ağustos ayında Beyoğlu'nda, İpek sinemasının holünde Nâzım Hikmet'le kısa bir konuşma yapmış, Nâzım Hikmet bu görüşmeden şüphelenerek onu kibarca başından savmıştır. Ömer Deniz, 1937 yılı Aralık ayında ailevi nedenlerle İstanbul'a gelir ve Nâzım Hikmet'in Nişantaşı'ndaki evine giderek onunla ikinci kez konuşur. Ankara'ya, okula dönünce de bu görüşmeyi arkadaşlarına anlatır. Harp Okulunda başlatılan soruşturmada öğrencilere yapılan sorguda Ömer Deniz'in Nâzım Hikmet'le görüşmeye gittiği öğrenilir. Sanık olarak yargılanan Harp Okulu öğrencileri 21 kişidir. Bu öğrenciler arasında ileride şiirleriyle tanınacak olarak Abdülkadir Meriçboyu ve Orhan Alkaya da vardır. Beş kişiden oluşan mahkeme heyeti bir hâkim ve dört Harp Okulu subayından oluşmuştur. Mahkeme reisi, okulun tarih öğretmeni bir albaydır. Meriçboyu (1967: 83)'na göre mahkeme oldukça taraflıdır ve kararını zaten vermiştir: *"Mahkeme üyelerinden Binbaşı Fuat Bey de bana doğru geliyordu. Üzüntülüydü ama, hiç belli etmemeye çalışıyordu üzüntüsünü. Vakurdu. Harp Okulu'nun en yakışıklı, en erkek subaylarından o. Yaklaştı bana, elini omuzuma koydu ve 'İşin içinde bir şey yok, biliyorum Abdülkadir. Ama siz hazır olun, ne yapalım, yukardan geliyor emir, size ceza vereceğiz, oğlum' dedi."*

Harp Okulu soruşturmasında işe Nâzım Hikmet'in adı karıştırıldıktan sonra sorgunun ağırlığı iki noktada toplanır: Birinci nokta, kendisiyle konuşmaya gelen Ömer Deniz'e Nâzım Hikmet'in ne direktif verdiği; ikinci nokta da, öğrencilerin nereden ve kimler eliyle yönetildiğidir. Yargılanan Harp Okulu öğrencileri savunmalarında bu suçlamaları kabul etmemişler, lise sıralarından beri sanat ve düşünce kitapları okuduklarını, okudukları kitaplar üzerine aralarında konuştuklarını, kendilerinin de şiirler ve piyesler yazdıklarını ifade etmişlerdir.

"Ömer'le ben «Başak» adında bir de dergi çıkarıyorduk benim el yazımla. Böyle bir hava içinde kendimizden geçmiş bir halimiz vardı. Hepsi bu kadar. Başka karışık işler düşünmüyorduk. Sosyalizme doğru yol alacak olan düşünce ve duyguların beşiğinde sallanıp duruyorduk. Şu dönen çarkta bir bozukluk vardı. Bu düzen iyi bir düzen değildi. Öyle ise, iyi bir düzen nasıl olmalıydı? Gitgide kafalarımızda buna benzer sorular peyda oluyordu. Hepimiz iyi niyetliydik. Memleketimiz için, halkımız için yüreklerimiz dopdoluydu." Meriçboyu (1967: 38)

Nâzım Hikmet, ordu mensupları arasında komünizm propagandası ve örgütlenme faaliyetleri yürüttüğü iddiasıyla 17 Ocak 1938 gecesini gözaltına alınıp Ankara'ya gönderilir. Harp Okulu Komutanlık Askerî Mahkemesinde "askerî kişileri isyana teşvik" suçlamasıyla yargılanır ve 29 Mart 1938 tarihinde sonuçlanan mahkeme kararına göre 15 yıl ağır hapisle cezalandırılır. Nâzım Hikmet aynı suçlamayla, 1938 Ağustos ayında bu kez Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesinde yargılanır. "Donanma Davası" olarak da bilinen bu yargılamada, bazı asker kişilerin okuduğu kitaplar arasında onun da kitapları olduğu gerekçesiyle "donanmayı isyana teşvik" suçundan yirmi yıl ağır hapis cezasına çarptırılır. Bazı indirimlerle toplam 28 yıl 4 ay hapse mahkûm olmuştur.

"Sonradan kulağımıza bazı söylentiler geldi. Fevzi Çakmak sonuna kadar baskı yapmış Yargıtaya, Nazım'ın cezası muhakkak tasdik edilecek diye. Oysa Yargıtayda çoğunluk, Nazım'ın hiçbir suçu olmadığı kanaatindeymiş. Ama en son gün, üyelerden biri, aklımda kaldığına göre İlyas Paşa, fikrini değiştirmiş. Nazım'ın 15 yıllık ağır hapis cezası böylece, çoğunlukla tasdik edilmiş." (Meriçboyu, 1966: 175).

3.2. Ali Fuat Cebesoy'un Harp Okulu ve Donanma Davaları Hakkındaki Düşünceleri

Ali Fuat Paşa, Nâzım Hikmet'e 1938'de açılan Harp Okulu ve Donanma davalarının bir kumpas olduğuna inanır. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Atatürk'e hizmet yarışında olduğunu, eserinin görünebilmesi için de bir vaka ihdas etmek durumunda olduğunu ama ülkede marifetini gösterebileceği çapta polisiye bir vaka olmadığı için de işgüzarlık yaparak komünist bir kadro yalanını uydurduğunu iddia eder. Böylece Fevzi Çakmak'ın vehmi artmış, divan-ı harp erkânı üzerine etkisi fazla olmuştur. Harp Akademileri davasıyla olmayan bir komünist örgüt ihdas edilmiş ve bu örgütün başı olarak da Nâzım Hikmet gösterilerek başına büyük işler açılmıştır:

“Tabii Atatürk itiraz ediyor, böyle bir şey ben zannetmiyorum diyor. Bu kadar Türk ruhunu duyan bir adam, bu kadar milliyetçi ruhu duyan bir adam enternasyonal olamaz diyor. Buna imkân yok diyor. Hayır var diyor, bu sefer gidiyor Mareşale. Atatürk’e kabul ettiremeyince Mareşale gidiyor. Mareşal askerlikten başka o kadar çok malumatı olmayan bir adamdı. Biraz da fazla şarkçıydı. Bu böyle Atatürk inkılâplarını Atatürk’ü sevdiğinden dolayı kabul ederdi, yoksa kafaca kabul etmiş değildi.” (Cebesoy, 2001: 309).

Cebesoy’a göre, Şükrü Kaya sürekli olarak Nâzım Hikmet’i kötümeye ve yönetimi ona karşı kışkırtmaya çalışmıştır. Hatta iddiasına göre, Şükrü Kaya bazı adamları vasıtasıyla Nâzım Hikmet’in şiirini kopya ettirerek orduya dağıttırması ve böylece Mareşal’in (Fevzi Çakmak) kuşulanmasını ve tutuklatmaya karar vermesini sağlamıştır:

“Şükrü Kaya bir yandan da Atatürk’e geliyor, ‘Yazık oluyor bu çocuğa, müdahale etseniz de bıraksalar.’ diyor. Atatürk de, Şükrü Kaya’ya ‘Dikkat et, bu senin işindir. Bana kurtar diyorsun; gidiyorsun, Mareşale de bu adamı yakala diyorsun.’ ikazında bulunur.” (Cebesoy, 2001: 308)

Cebesoy, Atatürk’ün artık ağır hastalığını fırsat bilerek Nâzım Hikmet’i iki ayrı divan-ı harp kararıyla aynı vakadan dolayı on beşer seneden 30 yıla mahkûm ettiklerini, Ceza Kanunu’nda böyle bir şey olmadığını savunur: *“Üstelik divan-ı harpte suçlanan Harp Okulu öğrencilerinin ifadelerinde Nazım Hikmet’e ve onun şiirine hayran olduklarını ve kendisiyle de görüştiklerini belirterek şunları söylemişlerdir: Ama bize derdi ki benim şiirimden öteye gitmeyin. Çünkü her mezhepte, her iktisadi mezhepte olan milletlerde de, ordu siyasetle meşgul olmaz. Onun için siz böyle şeylere girmeyin, karışmayın, orduda hizmetinizi görün, en büyük hizmet odur (2001: 310).”*

Ali Fuat Paşa, Nâzım Hikmet’in yeni kurulan Cumhuriyet’e ve Mustafa Kemal Paşa’ya bağlı olduğunu söyler. Hatta 1924’te Terakkiper Cumhuriyet Fırkasını kurdukları zaman Nâzım Hikmet’in kendisini ziyarete geldiğini ve bu muhalefet parti girişiminin gereksiz olduğunu, Meclis’te denetleme heyeti olmakla bu millete bir yarar sağlanamayacağını söylediğini belirtir: *“Bu benim teyzemin torunudur, annemin ablasının kızının kızı, yani biz ona büyük dayı gibi oluruz, bana koştı geldi. ‘Bizim bütün gayretimiz Atatürk’ün etrafına Türklüğü koyalım, Türklük yerleşsin, Türklük, Türkçülük yerleşsin, inkılâplar yerleşsin, ondan sonra her şey kolaydır’ dedi. Nazım Hikmet söyledi. Bunu söylediği zaman da 23-24 yaşındaydı. Zeki bir çocuktü, kabiliyetli bir çocuktü (2001: 308).”*

Ali Fuat Paşa’ya göre Nâzım Hikmet komünist öğretiyi kabul etmiş milliyetperver ve vatansever bir insandır: *“Türk’tü, halis Türk’tü. Milliyetperver bir adamdı, hiçbir vakit de Rus olmadı. Binaenaleyh o burada bütün ideolojisi namına çalıştı, Türk sosyolojisi namına çalıştı, yani Türkiye’de fakir az olsun, bir sosyalizm teessüs etsin ki servet taksim olsun. Yani bu kendi doktrinini, kendine mal ettiği doktrini yaymak istiyordu. Ama hiçbir vakit de Rusya’ya alet olmak istemiyordu. Hatta bu olamadı diye, vaktiyle o üniversiteye gitti, Rusya’da üniversite okudu iki buçuk üç sene. Olamadı diye, orda Rus ajanı olmadı diye bizim memleketimizde öldürmeye kalktılar. Ve bizim polisin malumatı altında aylarca kundura boyacılığı yaptı, bu işi atlatsın diye, anlatabildim mi. Binaenaleyh, bu kadar vatanperver bir adamdı.” (Cebesoy, 2001: 308)*

Nâzım Hikmet tutuklu olarak yargılanır ve bu süreçte sanıklara ziyaret yasağı konur. Ortada idam cezasına çaptırılacağı söylentileri dolaşmaktadır. Bu nedenle annesi ve eşi çok tedirgindir. Akrabaları kendi aralarında onun için ne yapabileceklerini konuşurlar. Annesi Celile Hanım, her şeyin Mareşal Fevzi Çakmak’ın elinde olduğunu ve tek çare olarak ona çıkıp yalvarmak gerektiğini düşünür. Celile Hanım’ı bu fikrinden Ali Fuat Cebesoy vaz geçirir. Cebesoy’a göre Fevzi Çakmak, Nâzım Hikmet’in suçlu olduğuna artık inanmıştır ve ona çıkıp yalvarmak bir işe yaramayacaktır. (Meriçboyu, 1966: 74)

Harp Okulu davasında Nâzım Hikmet’le birlikte yargılanan ve Ankara Askerî Cezaevinde bir süre birlikte tutulan A. Kadir (Meriçboyu), Ali Fuat Paşa’nın zaman cezaevine gelerek Nâzım

Hikmet'i ziyaret ettiğini ve davanın temyizde bozulacağına inandığını söyleyerek kendilerine moral verdiğini anlatır.

“Hiç beklemediğimiz biri geldi bir gün hapishaneye Nazım'ı ziyarete. Merkez komutanı Demir Ali ile birlikte. Hepimiz şaşırırız o gün. Bizim babacan Demir Ali bile bu ziyaretçinin yanında hep esas vaziyetinde, saygıyla duruyordu. Bütün mahpuslar afallamışlardı. Bu gelen, Emekli General Ali Fuat Cebesoy'du. Milletvekiliydi aynı zamanda. Nazım'ın da büyük dayısı oluyordu. Kurtuluş Savaşımızda en önde dövüşenlerdendi o. Demir Ali ile birlikte merdivenlerden ağır inerken, Nazım koşarak karşıladı onu. Ali Fuat Cebesoy, Demir Ali ve Nazım, kavak ağacı altında bir masaya oturdular, başladılar konuşmaya.” (Meriçboyu, 1966: 159)

“Dayı Bey de anlamış bu işte suçumuz olmadığını ... Temyiz muhakkak bozar bu karan, diyor. Paketi açtı, üç dört tane yuvarlak kutu. - İşte buna derler Hollanda peyniri! dedi Nazım güler.” (Meriçboyu, 1966: 159)

“Onun cezaevine ikinci gelişinden sonra bayağı bayram yaptık. Ali Fuat Cebesoy, Millet Meclisi'nde Askeri Yargıtay Reisi Nihat Paşa ile karşılaşmış, ‘Durum nasıl paşa?’ diye sormuş. Nihat Paşa da elinin parmaklarını yukarı doğru birleştirerek hoş bir işaret yapmış ve ‘Mükemmel!... Mükemmel!... Hiç merak etmeyin. Her şey tamam!’ demiş. Anlaşılan karar esastan bozulacak. Nazım hemen çıkacak.” (Meriçboyu, 1966: 170)

Nâzım Hikmet'in eşi Piraye Hanım, Harp Okulu davasında kocasının tutuklu olarak yargılanması üzerine, Ali Fuat Paşa'ya uzun ve acı bir mektup yazar. Mektupta, kocasına yapılan haksızlıkları anlatır ve adalet ister. Mektup, Ali Fuat Paşa'yı çok etkiler ve dayanamayıp mektubu *“Muhakkak bunu Paşa'ya oku.”* diyerek Atatürk'ün yaverine verir. Atatürk o sırada hastadır: *“Yaver gene de okur mektubu Atatürk'e. Atatürk, ‘Böyle şeylerle uğraşacak durumda değilim, görüyorsun halimi!’ der. Hiçbir sonuç alınmaz.”* Piraye Hanım, aynı yıl bir mektup da bir tanıdık eliyle Fevzi Çakmak'ın kızına gönderir. Mektupta bu büyük haksızlığın tamiri için babasını uyarması istenmektedir. *“Fevzi Çakmak'ın kızı babasına söyler. Fevzi Çakmak çok kızar. ‘Benden ne istersen iste, bunu isteme. O suçludur.’ Der kızına.”* (Meriçboyu, 1966: 175)

Ali Fuat Paşa, Nâzım Hikmet'in mahkûmiyet sürecinde mümkün olduğunca onun cezaevi koşullarında rahat etmesine ve ona birtakım kolaylıklar sağlanmasına çalışmıştır. Nâzım Hikmet, Çankırı Cezaevinde yatarken eşi Piraye Hanım ziyarete gelmiş ve bir süre bu şehirde kalmıştır. O sırada dönemin Bayındırlık Bakanı olan Ali Fuat Cebesoy'un da yardımı ile eşinin her gün şairi ziyaret etmesine izin verilir. Nâzım Hikmet, siyatik ağrılarını gerekçe göstererek Bursa Cezaevi'ne naklini ister. Nâzım Hikmet, Donanma davasından birlikte yargılandıkları Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir'le Çankırı Cezaevinde birlikte kalmaktadır. Arkadaş olmakla birlikte aralarında görüş ayrılıklarından kaynaklı tartışmalar da olmaktadır. Ali Fuat Paşa bu nedenle Nâzım Hikmet'in bu cezaevinde huzursuz olduğunu belirtir: *“Onu diğer komünistlerle beraber, Çankırı'da aynı hapse koydular. O şikâyet etti. Benim yok bunlarla bir münasebetim. Nihayet Bursa'ya kaldırdılar.”* Bursa Cezaevi müdürü Tahsin Akıncı, askerliği sırasında Ali Fuat Paşa'nın yaverliğini yapmıştır. Bu nedenle Paşa'nın akrabası olduğunu bildiği Nâzım Hikmet'e yakınlık duymanın yanında ona çok anlayışlı davranır. Dostları şairin geçimine katkı sağlamak amacıyla MEB Tercüme Bürosu'ndan kendi adlarına eser tercüme işi alırlar ve bu tercümeleri ona yaptırırlar. İstanbul'daki bazı kitapçılar da ona iş verir, tercüme yaptırırlar. Gazete ve dergilerde takma adlarla şiirleri, tercümeleri ve yazıları yayınlanır. Nâzım Hikmet'in sağlık durumu dikkate alınarak her ay cezaevi dışında, jandarma gözetiminde kaplıca tedavisi görmesi sağlanır. Yakın olduğu için İstanbul'dan Bursa'ya ziyarete gelen akraba ve dostları şairle sık görüşebilmektedir (Özarlan, 2003: 339-340).

Ali Fuat Paşa, akrabası Nâzım Hikmet için elinden gelen her türlü yardımı yapar ve ona her zaman sevgi ve anlayışla yaklaşır. Onun cezaevinde büyük bir metanet gösterdiğini, 14 yıl boyunca sadece kendisinin ona getirdiği elbiseleri aldığını söyler. Nâzım Hikmet'in yaklaşık 15 yıl süren cezaevi yaşamı boyunca çalışarak kendi masraflarını karşıladığını, Bursa Cezaevinde dokuma yaparak sattığını övgüyle anlatır. Fevzi Çakmak'ın ölümünden sonra af çıkarılabildiğini, buna rağmen orduda

Fevzi Çakmak zihniyetinin devam ettiğini savunur. Ali Fuat Paşa, afla birlikte cezaevinden çıkan Nâzım Hikmet'in yurt dışına kaçmasını da doğru bir karar olarak değerlendirir ve anlayışla karşılar: *"Askerlik şubeleri çağırdı, çağırınca bu dedi ki beni gönderecekler. Halbuki askerlikten bir münasebeti kalmamıştı. Kendisi bahriye subayı çıkacağı zaman hasta oldu, muayene ettiler, çürüktür dediler, askerlikten çıkardılar. Eee o vakit de yaşı elli yaşını geçmiş, yani hiçbir askerlikte münasebeti yok. Onun için korkutmak istediler. Bunu çağırdılar Fatih şubesine. Korktuk. Nâzım, beni dedi ihtimal Erzurum'a gönderecekler, benden kurtulmak için yolda vuracaklar dedi. Onun üzerine kaçtı gitti. Hayatını kurtardı. İnsanların kabul etmek lazım gelir ki demir bile paslanıyor. İnsanda ne kadar kuvvet, kudret olursa olsun, on beş sene yirmi sene insanı zaafa düşürüyor."* (Cebesoy, 2001: 310)

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Coşkun (2002)'a göre Nâzım Hikmet davalarının hukuki konusu, esas itibarıyla ya "komünistliğe tahrik" ya da "kanunun cürüm addettiği fiili övmek" suçlamalarıyla ilgiliydi. Yargılanan eylem ise, daha çok gizli örgüt veya yayın çalışması olarak formüle edilmişti. Ancak, Nâzım davalarındaki eylemlerin hukuki nitelendirilmesi, yürürlükteki yasalar bakımından sürekli tartışma konusu oldu. Bu tartışmalar, çoğunlukla "komünistliği tahrik" ya da gizli komünist örgüt kurma yönündeki mahkûmiyet kararlarına ilişkindi ve bu suçlamalar nedeniyle verilmiş bir mahkûmiyet kararı yoktu. Harp Okulu ve Donanma'daki yargılamalarda değişik bir uygulama yapılmıştı. Her iki mahkeme de, yargılama konusu eylemlerin komünist örgütlenme niteliğini taşıdığını ve Nâzım'ın böyle bir amaçla hareket ettiğini açıklamasına rağmen, TCK'nin 141 ve 142'nci maddeleri yerine, Askeri Ceza Kanunu'nun 94'üncü maddesine göre hüküm vermişti. Kuşkusuz, böyle bir değerlendirme, ceza hukukunun en temel ilkesi olan "kanunilik" (tipiklik) ilkesine aykırıydı. Öncelikle ve önemle belirtmek gerekir ki her iki mahkeme de, son soruşturma aşamasında toplanan delillere değil, önsoruşturma sırasında oluşturulan delillere dayanarak mahkûmiyet kararı vermişlerdi. Her iki davada da, Nâzım'la ilgili delil, ön soruşturmada elde edilmiş, ancak mahkemede yadsınmış olan suç atımı nitelikli tek bir ifadeden ibaretti. Üstelik, başkaca hiçbir delil, bu suç atımını doğrulayıcı nitelikte değildi. Yani, yargılama hukuku ilkeleri açısından verilen karar sakattı. İddianameye ya da yargılamaya konu eylem, TCK'nin 142'nci maddesinde tanımı yapılan suç (ve suç kastı) olarak tanımlanmıştı. Bu duruma göre, her iki askeri mahkemenin de görevsizlik kararı vermesi gerekiyordu. Çünkü, komünizm ile ilgili eylemler askeri yargının görevine girmiyordu.

Muhsin Kızılkaya (2002), "Kuvayı Milliye Destanı Bile Nâzım Hikmet'i Kurtaramadı" başlıklı köşe yazısında, Nâzım Hikmet'in bu kadar ağır bir ceza almasını sağlayan "kara gölgeyi", Mustafa Kemal'in hem Harbiye'den okul hem de cephede silah arkadaşı Ali Fuat Cebesoy'un da bildiğini ama sesini çıkarmadığını söyler. Çetin Altan bir gün Cebesoy'a bu hadiseyi sorar. Cebesoy da, Nâzım Hikmet'i Şükrü Kaya'nın zıyan ettiğini söyler. Mustafa Kemal de bunun farkındadır ve çok üzülmüştür. Ali Fuat Cebesoy, Savarona'da bir akşam yemeğinde Şükrü Kaya ile Nâzım Hikmet'in tutuklanması konusunu konuşurken Mustafa Kemal'in birden Şükrü Kaya'ya "Ne konuşuyorsunuz orada?" diye bağırıp azarladığını anlatır: *"Mustafa Kemal'den haber almak için kamarasının bulunduğu yere gittim. Sancısı olduğunu, doktorların kendisine iğne yaptığını söylediler. Konuşmalarımızı içerden duymuş, beni çağırdı kamaraya. 'Fenayım, dedi. Demincek Şükrü Kaya'ya mahsus bağurdım. O çocuğu takmış parmağına, onunla uğraşiyor. Ben tanırım, mert oğlandır o. Gelmesi için haber gönderdim. Belki konuşma adabından bir kusur ederim diye gelmedi. Şükrü Kaya Müşir'i (Mareşal Fevzi Çakmak) de kandırılmış. Askerlerin arasına onun yazılarına benzer yazılar uydurup dağıtmışlar. Başını yakmağa çalışıyorlar oğlanın. Hepsinden haberim var."*

1938 Harp Okulu olayı sanıklarından biri de, bu okulda öğrenci olan İbrahim Abdülkadir Meriçboyu (şair A. Kadir)'dur. Meriçboyu da Harp Okulu davasında tutuklanmış ve 5 yıl 10 ay hapse mahkûm olmuştur. Nâzım Hikmet'le cezaevinde beş ay aynı koğuştta yatmış ve o günlerin anılarını "1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet" adlı bir kitapta yayınlamıştır. Ona göre; o zamanlar, Alman faşizmi azgın bir hale gelmiş ve Orta Doğuda tam bir egemenlik kurmuştu. Harp Okulunda kitap okumaya meraklı bir avuç genç, ırkçı ve Turancı bir başka grubun hışımına uğradı. Kimi hapis

cezası yedi, kimi alaya çıkarıldı, kimi kâtip sınıfına ayrıldı. Bunlar içinde, sosyalist fikirler taşımak şöyle dursun, dünyadan habersiz olanlar bile vardı. Ama bu olayın asıl acı yanı, o zaman 37 yaşında olan şair Nâzım Hikmet'in, bu gençlerin varlığından bile haberi yokken, tutuklanarak onlarla birlikte muhakeme edilmesi ve on beş yıla mahkûm olmasıdır: “*Harp Okulu'nda ayaklanma vardı. Tek bir üste karşı gelinmemişti, değil on beş yirmi kişi, değil otuz kırk kişi, iki kişi bir olup «istemezük» denmemişti. Bir tek el tüfeğin kabzasına sarılmamıştı. Ama gene de ayaklanma vardı. Başka türlü bir ayaklanmaydı bu. Kitaplar okunuyordu okulda. Ders kitaplarından ayrı kitaplar okunuyordu. Kimsenin kafası alınıyordu Harp Okulu'nda Balzak'ın, Zola'nın, Tolstoy'un, Anatol Frans'ın, Gorki'nin, Pirandello'nun, Dostoyevski'nin okunmasını. Günlük gazetenin bile gizli okunduğu, Ulus gazetesinin korka sokulduğu bir okuldu burası. Nasıl oluyordu da Haydar Rıfat'ın çevirileri okunuyordu. «İspanya Kurtuluş Savaşı», «Yarı Müstemleke Oluş Tarihi» okunuyordu. Göte'nin Faust'u okunuyordu. Gogol, Turgenyef, İbsen okunuyordu. Kara Gömlekliler İhtilali'nden Diyalektik Materyalizm'e kadar, Hamlet'ten Ayak Takımı Arasında'ya kadar her şey okunuyordu. Üstelik «Taranta Babuya Mektuplar», «Şeyh Bedrettin Destanı», «Kuyucaklı Yusuf» okunuyordu.” (Meriçboyu, 1967: 11)*

Meriçboyu, Harp Okulu olayından beş altı ay sonra Donanmada da benzer bir olay meydana çıkınca basın yayın genel müdür yardımcısı Sadri Ertem tarafından dahiliye vekili Şükrü Kaya'nın bir mesajını iletmek üzere koğuş arkadaşı Nâzım Hikmet'in telefonla arandığını söyler: “Nâzım Hikmet Reiscicumhur'a hitaben özel bir mektup yazarsa Şükrü Kaya bu mektubu kendisi götürüp Atatürk'e verecek ve onu affettirecektir.” Nâzım Hikmet bu isteğe çok kızmış ve Sadri Ertem'e, özel bir mektup yazmayacağını, hakkını halk gibi pullu dilekçe ile arayacağını söylemiştir (Meriçboyu, 1967: 182). Bu itirazına karşın, Nâzım Hikmet, davası devam ederken Atatürk'e özel bir mektup yazmış ve 18 Ağustos 1938 tarihli bu mektup Şükrü Kaya'ya teslim edilmiştir. Söz konusu mektup, Cumhurbaşkanlığı Arşivleri'nde yapılan çalışmalar sonucunda dönemin Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Prof. Dr. Mustafa İsen tarafından ortaya çıkarılmıştır. 18 Ağustos 1938 tarihinde gönderilen mektup, tarihinden de anlaşılacağı üzere, Atatürk'ün ağır hasta olduğu günlerde yazılmıştır. Muhtemelen mektup Atatürk'e ulaştırılmamıştır ya da ulaştırıldıysa da Atatürk bu konuyla ilgilenebilecek durumda değildir.

Araştırmada bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlara göre, Ali Fuat Cebesoy, Nâzım Hikmet'e açılan Harp Okulu ve Donanma davalarının bir kumpas olduğuna inanır. Nâzım Hikmet'e açılan davaların hukuki olmaktan çok siyasi olduğunu, şairin atfedilen suçlamaların asılsız olduğunu iddia eder. Bu kumpasın İçişleri Bakanı Şükrü Kaya tarafından Atatürk'e kendisini ispatlayabilmek amacıyla kurgulandığını; bazı adamları vasıtasıyla Nâzım Hikmet'in şiirini kopya ettirerek orduya dağıttırıldığını; Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın da bu konuda kuruntusunun artırılarak divan-ı harp erkânına etkisinin sağlandığını düşünür. Ona göre, Atatürk'ün ağır hastalığını fırsat bilerek Nâzım Hikmet'i iki ayrı divan-ı harp kararıyla aynı vakadan dolayı on beşer seneden 30 yıla mahkûm etmişlerdir.

Ali Fuat Paşa, Cumhuriyet Fırkasını kurdukları zaman Nâzım Hikmet'in bu girişimi doğru bulmadığını, bu koşullarda bir muhalefet partisinin bu millete bir yarar sağlanamayacağını söyleyerek Atatürk'e ve Cumhuriyet'e bağlılığını dile getirdiğini belirtir. Ona göre Nâzım Hikmet komünist öğretiyi kabul etmiş milliyetperver ve vatansever bir insandır. Suçsuz yere mahkûm edildiğine inandığı Nâzım Hikmet'i elinden geldiğince koruyup kollamaya çalışmış, onun cezaevi koşullarında mümkün olduğunca rahat etmesine çalışmıştır.

KAYNAKLAR

Meriçboyu, İ. A. (1967). *1938 harp okulu olayı ve Nâzım Hikmet*. İstanbul: İstanbul Matbaası.

Cebesoy, A. F. (2001). *Bilinmeyen Hatıralar* (Haz. Osman Selim Kocahanoğlu). İstanbul: Temel Yayınları.

- Cebesoy, A. F. (2008). *Sınıf arkadaşım Atatürk*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Coşkun, A. (2002). *Nâzım'ın siyasal yaşamı ve davaları*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Creswell, J. W. (2019). *Nitel araştırmacılar için 30 temel beceri* (2. Baskı). Dr. Hasan Özcan (çev.). Anı Yayıncılık: Ankara.
- Kızılkaya, M. (2022, 11 Eylül). Kuvayı Milliye Destanı bile Nâzım Hikmet'i kurtaramadı. haberturk.com.
- Özarslan, E. (2003). *Nâzım Hikmet-hayati ve şiiri-* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, SBE, Ankara.
- Sülker, K. (1987). *Nâzım Hikmet'in gerçek yaşamı 1902-1928*. 1. C. (2. Baskı). İstanbul. Çınar yayınları.
- Urgan, M. (2000). *Bir dinazorun anıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Vâ-Nû, Vâlâ Nureddin (1980). *Bu dünyadan Nâzım geçti*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

The friendship between Ali Fuat Cebesoy and Mustafa Kemal begins in the first year of the Military Academy. Ali Fuat Pasha was one of the first supporters of the National Struggle, initiated and led by Mustafa Kemal. While Mustafa Kemal was a War student, he used to visit the family of his close friend Ali Fuat Cebesoy on weekends. Ali Fuat's father, Fazıl Pasha, loved Mustafa Kemal as much as his children. Nazım Hikmet wrote poems expressing patriotism and resistance in occupied Istanbul.

When Mustafa Kemal Pasha started the National Struggle, Nazım Hikmet also supported with his poems and went to Anatolia and participated in the struggle himself. With the decision of Mustafa Kemal Pasha, it is considered appropriate to invite some soldiers and intellectuals from Istanbul to Ankara. Among these names is Nazım Hikmet. Especially Halide Edip and her husband Adnan Bey's initiatives played a role in the poet's invitation to Ankara. Cebesoy states that Atatürk saw a great talent in Nazım Hikmet and wanted to see him next to him.

A total of twelve lawsuits were filed against Nâzım Hikmet in Turkey. The first of these cases was opened in 1925 and did not receive any significant punishment until the last two cases in 1938. One of these cases was brought on charges of being a member of a communist organization, and the others on charges of making communist propaganda through broadcasting. These cases resulted in acquittal or fine, and the prison sentence in one of them was abolished by the amnesty law. The last two trials against the poet were made in 1938 and he was sentenced to a total of 28 years and 4 months in prison in these two cases.

Ali Fuat Pasha believes that the War College and Navy trials, which were opened against Nâzım Hikmet in 1938, are a conspiracy. According to him, these cases were constructed by the Minister of Interior, Şükrü Kaya. Ali Fuat Pasha says that Nâzım Hikmet is loyal to the newly established Republic and Mustafa Kemal Pasha. According to him, Nazım Hikmet is a nationalist and patriotic person who accepted communist teaching.

Nazım Hikmet is tried as a prisoner and during this process, the defendants are banned from visiting. Rumors are circulating that he will be sentenced to death. Therefore, his mother and wife are very uneasy. His relatives talk among themselves about what they can do for him. His mother, Celile Hanım, thinks that everything is in the hands of Marshal Fevzi Çakmak and that the only solution is to go out and beg him. Ali Fuat Cebesoy gives up this idea of Celile Hanım. According to Cebesoy, Fevzi Çakmak now believes that Nâzım Hikmet is guilty and it will not work to go out and beg him.

Ali Fuat Pasha does all he can for his relative Nâzım Hikmet and always approaches him with love and understanding. He tried to protect Nâzım Hikmet, whom he believed to be innocently convicted, as much as he could, and tried to make him as comfortable as possible in prison conditions.



Citation (Atıf): Kozbe, G. (2023). Diyarbakır-Batman-Siirt İlleri Arasında Yer Alan Dicle Vadisi ve Yakın Çevresine Dair Jeomorfolojik Tespitler. *Mesopotamia Journal of Interdisciplinary Studies*, 3(1), 13-36..

DIYARBAKIR – BATMAN - SİİRT İLLERİ ARASINDA YER ALAN DİCLE VADİSİ ve YAKIN ÇEVRESİNE DAİR JEOMORFOLOJİK TESPİTLER



Prof. Dr. Gülriz KOZBE¹ 

Anahtar Kelimeler	Öz
Yukarı Dicle Vadisi Diyarbakır Havzası Ilısu Barajı Jeomorfoloji Arkeolojik Yerleşimler	Güneydeki çöl ekosistemleri ile kuzeydeki nispeten soğuk ve engebeli yüksek Anadolu kütlesi arasındaki Diyarbakır Havzası, özelde Yukarı Dicle Vadisi ve çevresi, insanlık tarihinin en önemli ve sürekli yaşam alanlarından birisidir. Dicle Vadisi'ndeki paleocoğrafik koşulların seyri, şekli, büyüklüğü, dağılışı ve kültürler üzerindeki etkisi ancak kapsamlı bir saha çalışması ile mümkündür. Bölgedeki yerleşim dokusunu tam anlamıyla ortaya koyabilmek için baraj alanındaki kültürel varlıkların saptanması ve kazılarak ortaya çıkartılması kadar jeomorfolojik geçmişin izlerinin de araştırılıp ortaya konması bizim için büyük önem taşıdığından Diyarbakır, Batman ve Siirt illeri arasında uzanan alanın jeomorfolojik özellikleri, arkeolojik yerleşmelerin konumları da dikkate alınarak karşılaştırma ve gözlem metoduyla yorumlanarak değerlendirilmelere gidilmiştir.
Makale Bilgisi	
Araştırma Makalesi Gönderim Tarihi: 27.04.2023 Kabul Tarihi: 15.05.2023 Yayın Tarihi: 30.06.2023	

GEOMORPHOLOGICAL DETERMINATIONS ON THE TIGRIS VALLEY AND ITS VICINITY LOCATED BETWEEN DIYARBAKIR- BATMAN AND SİİRT PROVINCES IN SOUTH-EAST TURKEY

Keywords	Abstract
Upper Tigris Valley Diyarbakır Basin Ilısu Dam Geomorphology Archaeological Sites	Diyarbakır Basin, in particular, the Upper Tigris Valley and its surroundings between the desert ecosystems in the south and the relatively cold and rugged high Anatolian mass in the north, are one of the most important and permanent habitats of human history. The course, shape, size, distribution and impact of the paleogeographical conditions in the Upper Tigris Valley and their impact on the cultures could only be analyzed with a comprehensive field study. Since the determinations and excavations of the cultural assets in Ilısu Dam impact area, as well as the research of the traces of the geomorphological history in the area are of great importance to completely reveal the texture of the settlements in the region, the geomorphological history and features, the locations of archeological sites in the area composed of Diyarbakır, Batman and Siirt provinces were analyzed and interpreted with comparison and observation methods.
Article Info	
Research Article Received: 27.04.2023 Accepted: 15.05.2023 Published: 30.06.2023	

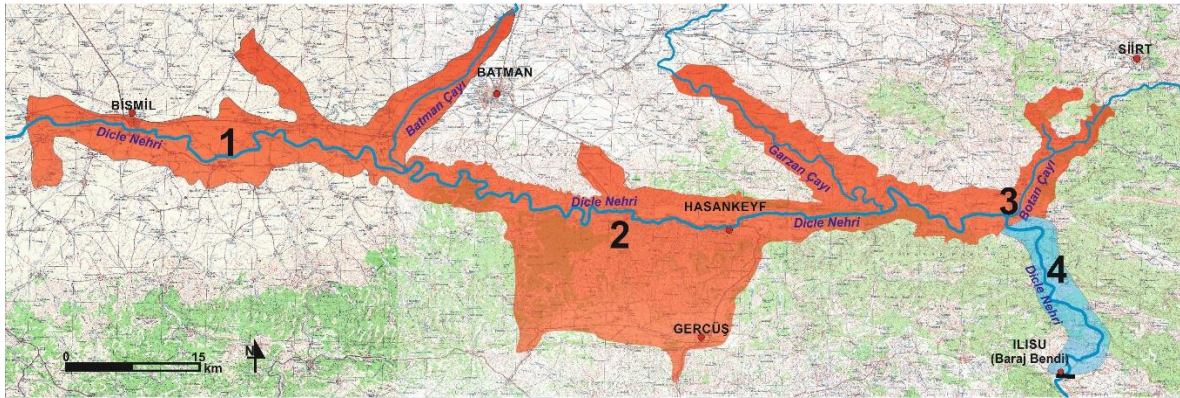
¹ Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü. gkozbe@yahoo.com

GİRİŞ

Arkeolojik yerleşimlerin tespiti ve kültür değerlerinin kurtarılıp belgelenmesi kadar bu yerleşimlerin yer aldığı mekânın ve yakın çevresinin coğrafi özelliklerinin, özellikle jeomorfolojisinin incelenmesi, oluşum süreçleri ve beşeri yaşama etkilerinin aydınlatılarak kayıt altına alınması da önemlidir. Bu nedenle Ilısu Barajı ve HES Projesi sürecinde baraj havzasının jeomorfoljisine ilişkin çalışmalara da ivedilikle ihtiyaç duyulmuştur. Birçok kültür bölgesinde olduğu gibi Ilısu Barajı etkileşim alanında da doğal çevre ve paleo-ortam çalışmalarına dair önemli bir eksikliğin olması, özellikle baraj alanına giren Dicle Vadisi ve çevresine ait Holosen Dönemi’ni içeren araştırmalara ihtiyaç ortaya çıkmıştır.

Bölgedeki uygarlıklara mekân işlevi görmüş yerleşme yerlerinin hangi coğrafi koşullarda ortaya çıktıkları ve geliştikleri, doğal çevreleriyle nasıl bir etkileşime girdikleri araştırılması gereken başlıca konulardandır. En önemlisi Türkiye’nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde uzun vadeli bölgesel kalkınma planının (GAP) bir parçası olan, kurulu güç ve yıllık enerji üretim kapasitesi bakımından, Atatürk Barajı, Karakaya Barajı ve Keban Barajı’ndan sonra 4. büyük HES olma özelliğini taşıyan Ilısu Barajı’nın yapımının 2019 yılında tamamlanması ve 526m yükseltisine kadar Dicle Vadisi ve kollarının su altında kalması ile coğrafi ve jeomorfolojik bulguların da adı geçen bölgedeki kültür varlıkları gibi su altında kalacak olması nedeniyle jeomorfoloji araştırmalarının gerekliliği ve önceliği ortaya çıkmıştır.

Bu amaçla 2010-2011 yıllarında Diyarbakır Müzesi Müdürlüğü’nün başkanlığı altında, Ilısu Barajı’nın Diyarbakır il sınırları içindeki etkileşim alanında, o dönem söz konusu bölgede proje koordinatörü olarak görev yapmam sebebiyle şahsımın bilimsel sorumluluğunda ve Prof.Dr. S.KARADOĞAN’ın sahada verdiği akademik destekle “**Ilısu Barajı ve HES Projesinden Etkilenecek Alanda Diyarbakır-Batman İleri Arasında Yer Alan Dicle Vadisi ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojik Araştırması**” başlığıyla bölgenin ilk jeomorfoloji projesi başlatılmıştır (**Harita 1/1 No.lu Saha**). Daha sonra 2014-2015 yıllarında yine şahsımın bilimsel sorumluluğu ve KARADOĞAN’ın sahada verdiği destekle “**Batman İl Sınırları İçinde Kalan Ilısu Barajı Etkileşim Alanına Dair Jeomorfolojik Tespitler**”; 2016 yılında ise kısa bir dönem “**Siirt İli Sınırları İçinde Dicle Nehri Vadisi ve Botan Vadisi Çevresinde Ilısu Etkileşim Alanının Jeomorfolojik Araştırması**” adlı çalışmalarla bu kez Batman Müzesi Müdürlüğü’nün başkanlığı altında, Yukarı Dicle Havzası Jeomorfoloji Projesi’nin ikinci ve üçüncü etapları gerçekleştirilmiştir (**Harita 1/ 2 ve 3 No.lu Sahalar**).



Harita 1. Ilısu Barajı ve HES Projesi Etkileşim Alanı Çerçevesinde Yer Alan Jeomorfolojik Çalışma Sahaları (1 No.lu: Diyarbakır-Batman arası 2: Batman İli 3: Siirt İli 4: Mardin İli ²)

² Mücbir sebepler nedeniyle Mardin il sınırlarında kalan ve baraj gövdesinin yer aldığı 4 No.lu Saha’nın jeomorfolojik taraması yapılamamıştır.

1. DİYARBAKIR-BATMAN İLLERİ ARASINDA YER ALAN DİCLE VADİSİ VE YAKIN ÇEVRESİNİN JEOMORFOLOJİK ARAŞTIRMASI

Söz konusu çalışmada özellikle Bismil ilçe merkezi ile Batman Çayı arasında kalan Dicle Nehri Vadisi, kolları ve yakın çevresine ait sahadan elde edilen veriler ışığında alanın jeomorfolojik özellikleri, karşılaştırma ve gözlem metoduyla yorumlanarak hem arkeolojik hem de güncel yerleşmelerin konumu itibarıyla değerlendirmeler yapılmış; bunlara dair GIS ortamında çeşitli haritalar üretilmiştir.

Bölgede çalışan birçok araştırmacı gibi kazılan höyüklerin çevresinde yürüttüğümüz jeomorfolojik araştırmalar doğrultusunda 2010 yılında sadece Kavuşan Höyük ve yakın çevresinde çok dar bir alanda başlatılan jeomorfolojik çalışmamız, Haziran 2011'de

- Şahintepe-Akköy çevresi,
- Şeyhan Çayı orta mecrası çöküntü alanı Susam Tepe çevresi,
- Bismil ilçesine bağlı Köseli Mahallesi'nin kuzeyi,
- Tepe depresyonunun kuzeyi,
- Göksu Çayı aşağı mecrası Üçtepe çevresi,
- Ambar Çayı aşağı çığırtı,
- Kuru Çay Vadisi ve çevresi,
- Batman Çayı batısı ve Mirzabey çevresi,
- Bismil ilçesine bağlı Belli Mahallesi'nin doğusu Çelebiyan Çayı Vadisi ve çevresi,
- Yağmurlu Çayı Vadisi,
- Salat Çayı civarındaki sırt ve vadiler,
- Aşağı Salat Çayı vadi tabanı,
- Bismil'in kuzeyindeki plato alanı (Yukarı Dağlı çevresi),
- Gre Dimse ve yakınlarındaki dolinler

şeklinde genişletilerek projenin birinci etabı olan Diyarbakır-Batman illeri arasındaki kısım ele alınmıştır.

1.1. Jeomorfolojik Özellikler

Yeryüzünün yer şekillerini oluşturan ana süreçler aynı değildir. Bazı yerlerde yer şekillerinin oluşumuna akarsular (fluvial jeomorfoloji); bazı yerlerde buzullar (glasyal jeomorfoloji); kimi yerlerde ise kayaçların çözünme süreçleri (karst jeomorfolojisi) damgasını vurur. Diyarbakır Havzası'ndaki çalışma sahasında jeomorfolojik gelişimi kontrol eden birincil etken, bölgesel jeodinamik ve tektonik faktörler iken; ikincisi evaporitik karstik süreçlerdir. Nitekim Kavuşan Höyük'ün yakın çevresinde görüldüğü gibi (Tepe Depresyonu, Çöltepe çevresi) yer altı drenajının etkisi ve alüvyonların altında bulunan jipsli serilerin erimesi nedeniyle kimi yerde çökme dolinleri meydana gelmekte; kimi yerde ise (Ziyaret Tepe çevresinde) Dicle Nehri Vadisi genişlemektedir (Karadoğan & Kozbe, 2013, s. 539-566).

Dicle Havzası'nın jeomorfolojik evrimi, drenaj sisteminin gelişimi ve fluvial morfoloji özellikleri kıta-kıta çarpışmasına bağlı olarak kuzeyde Güneydoğu Toros Dağları'nın yükselmesi ve deformasyonu, güneyde ise Arap-Suriye foreland sistemi ile yakından ilgilidir (Kathleen, 2010, s. 404-422).

İnceleme sahasının kuzeyinde, Güneydoğu Toros Dağları'nın hazırlık kuşağı olarak da adlandırılan Kenar Kıvrımları (Silvan-Hazro kıvrım dağları) Kuşağı ile güneydeki Mardin-Midyat Dağları'nın kuzey kanadını oluşturan Gerçüş - Savur Kıvrım Zonu uzanım göstermektedir. Tektonik ve flüviyal gelişmelerin etkisiyle, Dicle Nehri Vadisi'ne doğru yükselti değerleri tedrici olarak azalma

göstermektedir. Yüksek plato alanlarından Dicle Nehri Vadisi'ne doğru hafif dalgalı ve eğimli bir alçak plato sahası uzanış göstermektedir. Bu iki kıvrım zonu arasındaki depresyona yerleşen Dicle Nehri (510- 650 m), yer yer menderesler çizerek, yer yer örgülü drenaj şeklinde, kimi yerde de temele gömülerek çizgisel bir akış göstererek akmaktadır.

Dicle Nehri'nin bölgenin genel eğimi olan kuzey-güney doğrultusundaki akışını değişikliğe uğratan olay Karacadağ volkanizması ve etki alanıdır. Dicle Nehri, Karacadağ lavlarının oluşturduğu engel nedeniyle Diyarbakır güneyinde keskin bir dirsek oluşturarak yönünü doğuya çevirir ve havzanın bu kesiminde doğu-batı doğrultusunda, yine geniş tabanlı vadisinde akışını sürdürür. Dicle, havzanın doğusunda tektonik oluşumların da katkısıyla Raman-Gercüş Antiklinalini dar ve derin bir vadi ile yararak havzayı terk eder.

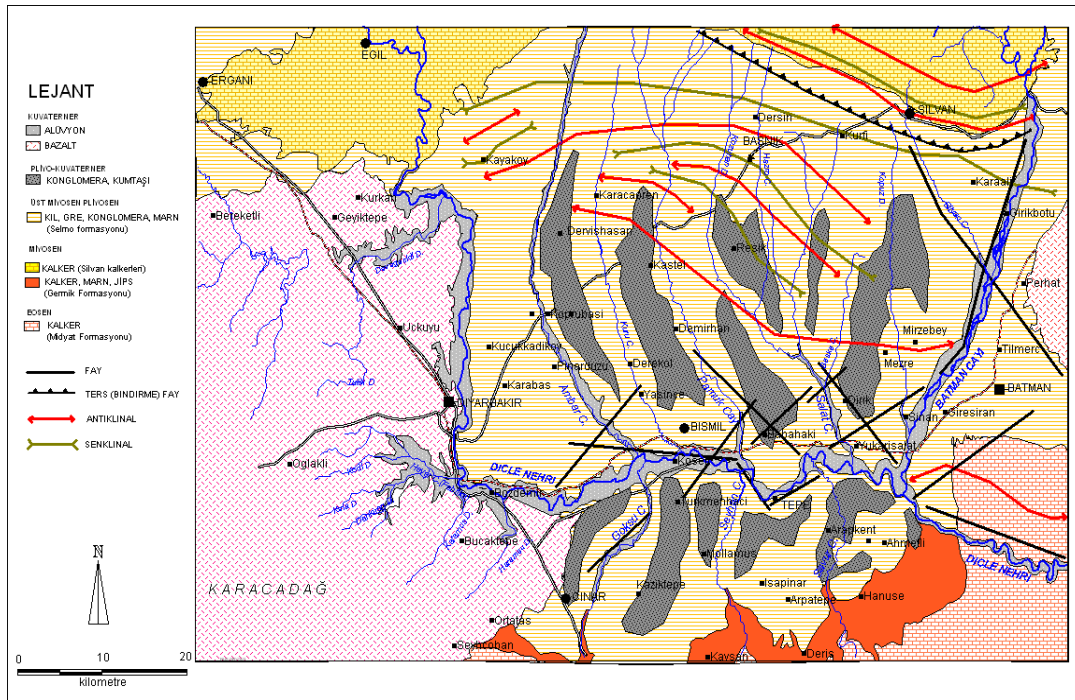
1.2. Jeomorfolojik Birimler

1.2.1. Pliyo-Kuvaterner Aşınım Dolgu Yüzeyleri:

Havzada en geniş ve en yaygın morfolojik üniteyi Pliyo-Kuvaterner dolgu-aşınım yüzeyleri (alçak platolar) oluşturmaktadır. Yaklaşık olarak 600-900 metreler arasında gözlenebilen Pliyo-Kuvaterner birimler, Pliyosen sonları ile Kuvaterner başları çökellerine ait olup değişik kökende kaba unsurlu akarsu elemanlarından meydana gelmiştir.

1.2.2. Sekiler:

Pleistosen öncesi havza tabanında menderesler çizerek akan Dicle Nehri, iklim salınımlarının başladığı döneme geçilmesiyle dönemlik olarak Plio-Kuvaterner dolguların içine gömülmeye başlamış ve seki sistemlerini oluşturmuştur. Dicle ve kollarının eski vadi tabanına gömülmesi iklim salınımlarının etkisi ile dönemlik olarak meydana gelmiş duraklama dönemlerine karşılık gelen interglasyal dönemlerde bir vadi tabanı oluşmuş, yarılmanın hızlandığı Glasyal dönemlerde akarsu önceki dolgulara gömülmüş; böylelikle 30-40m sekileri, 10-15m sekileri, alçak Holosen sekileri ve güncel sekiler olmak üzere en az dört seki basamağı oluşmuştur (**Resim 1**). İnceleme alanında alçak Holosen sekileri ile yüksek Pleistosen sekileri çok geniş düzlük alanları oluşturdukları için yoğun tarımsal alanlar olarak değerlendirilmektedir.



Harita 2. Diyarbakır - Batman Arasında Uzanan Yukarı Dicle Havzası'nın Jeoloji Haritası (Karadoğan & Kozbe, 2013, s. 539-566)

1.2.3. Dicle Nehri Vadisi ve Yatağı:

Dicle Nehri, vadi boyunca çok değişik akış rejimi sergiler ve buna bağlı olarak farklı drenaj şekilleri ve morfolojik özellikler ortaya çıkar. Havzada genel olarak Dicle Nehri'nin gömülmüş bir menderes yapısı hâkimdir. Dicle Nehri vadi tabanı, Bismil-Tepe arasında oldukça geniştir ve bu kesimde taşkın yatağı morfolojisine ait oluşumlar tespit edilir.

1.2.4. Birikinti Yelpazeleri: Dicle Nehri'ne kavuşan yan kollar, dönem dönem yoğun alüvyon taşıdıklarından dolayı nehre kavuştukları noktalarda bu malzemeleri biriktirerek birikinti yelpazeleri oluşturmuşlardır. Dicle Nehri'ne kuzeyden kavuşan akarsuların (Ambar Çayı, Pamuk Çayı, Salat Çayı, Sinan Çayı) oluşturdukları yelpazeler, daha geniş ve belirgindirler. Üçtepe, Kavuşan Höyük, Korukçu Tepe ve Aşağı Salat Höyüğü, yarılmış bu birikinti yelpazesi sekileri üzerine kurulmuş yerleşimlerdir (**Resim 2**).

1.2.5. Karstik Şekiller:

Havzanın, özellikle Bismil-Batman arasındaki kesimin jeomorfolojisindeki en önemli süreç, daha çok derindeki erimelere bağlı olarak gelişen jips karstıdır. Jips karstının etkileri, değişik ölçeklerde ortaya çıkmaktadır. Dicle Nehri Vadisi'nin genişlemesine neden olan ve Bismil-Batman arasındaki Tepe Depresyonu, Tilşahım Depresyonu ve Salat Tepe güneyi gibi bazı depresyonlar, geniş ölçekte çökmelerin eseridir. Söz konusu depresyonların kenarındaki faylar dikkat çekicidir. Yaygın olarak Bismil'in doğusunda, özellikle de Pamuk Çay ve Batman Çayı arasında, Savur Çayı Vadisi'nde Kuruçay yamaçlarında çökme dolinleri görülmektedir (Göltepe, Kız Gölü, İkiz Göller, Arap Gölü, Sabun Gölü, Yayvan Göl vd; **Resim 3**).



Resim 1. Dicle Nehri'nin Oluşturduğu Verimli Tarım Arazileri Olan Sekiler



Resim 2. Birikinti Yelpezesi Üzerinde Kurulmuş olan Korukçu Tepe Yerleşimi

1.3. Jeomorfoloji-Yerleşme İlişkileri

Diyarbakır Havzası'nda Dicle Nehri'ne hem kuzeyden, hem güneyden çeşitli kollar kavuşur. Güneyden Göksu (Bismil'in doğusundan), Şeyhan ve Savur Çayları bağlanırken kuzeyden Ambar Çayı, Kuruçay, Pamuk Çayı, Salat Çayı ve Batman Çayı gibi kollar Dicle'ye kavuşur. Su toplama havzasının genişliği nedeniyle bu kollardan en büyüğü, Batman Çayı'dır.



Resim 3. Bismil Çevresinde Karstik Çökme-Erime Dolinleri (a.Çifte Göller, b. Keçki Gölü ve c. Gre Dimse Dolini)

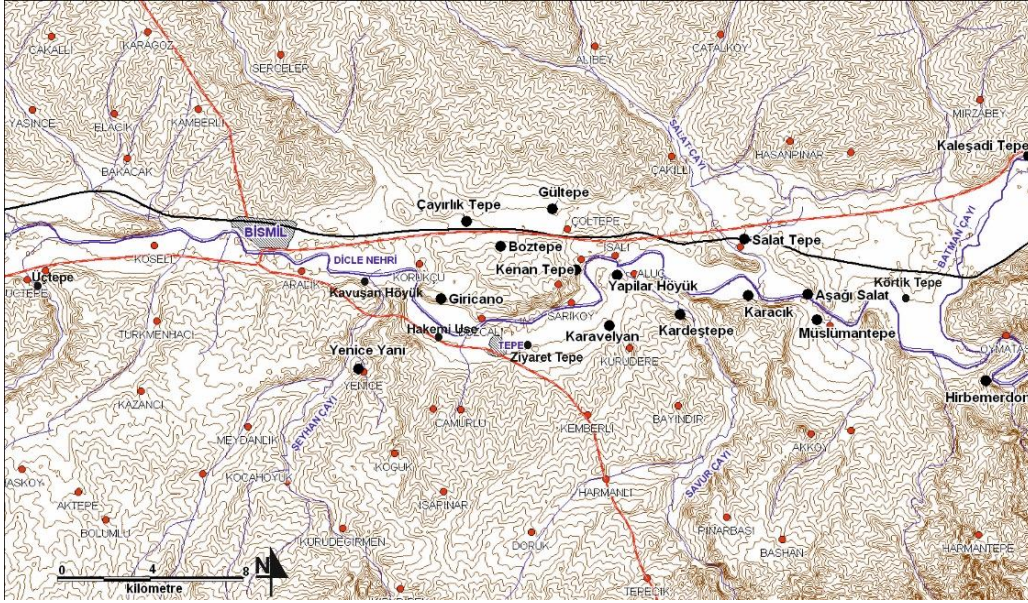
Dicle Nehri'ne kuzeyden karışan kollar kaynağını, Güneydoğu Toroslar'dan ve kenar kıvrımlarından alır. Bu nedenle eriyen kar sularıyla da beslenen kuzey kolları, fazla su taşımaktadırlar. Dicle Nehri'ne güneyden kavuşan kollar ise kaynağını, Mardin-Midyat Platosu'ndan alır. Dicle'ye kavuşan kolların ana nehirle birleştiği yerlerde höyüklerin bulunuşu dikkati çeker. Örneğin Göksu'nun Dicle'ye kavuştuğu yerde Üçtepe, Kuruçay'ın kavuştuğu yerde Yukarı Darlu Tepe, Şeyhan'ın kavuştuğu yerde Kavuşan Höyük, Salat Çayı'nın kavuştuğu yerde Aşağı Salat Höyük ve Salat Tepe yerleşmeleri (**Resim 4**), Savur Çayı'nın kavuştuğu yerde ise Kardeş Tepe ve Karavelyan Höyüğü bulunmaktadır. Günümüzde olduğu gibi geçmişte de Mardin - Midyat Platosu'ndaki tarımsal ürün deseninin farklı olduğunu düşünürsek, akarsuların ve açtıkları vadilerin doğal oluklar olması nedeniyle ürün nakil güzergâhları oldukları söylenebilir. Ayrıca Dicle Nehri önceden beri su yolu taşımacılığında önemli bir fonksiyon üstlenmiştir. Dolayısıyla bu su kenarı yerleşimlerinden daha doğuya ve güneye, Aşağı Mezopotamya Bölgesi'ne Dicle Nehri üzerinden bir ürün akışı ve taşımacılığının yapıldığını ve söz konusu höyük yerleşmelerinin bir depolama ve aktarma görevini üstlenmiş olabileceğini akla getirmektedir.



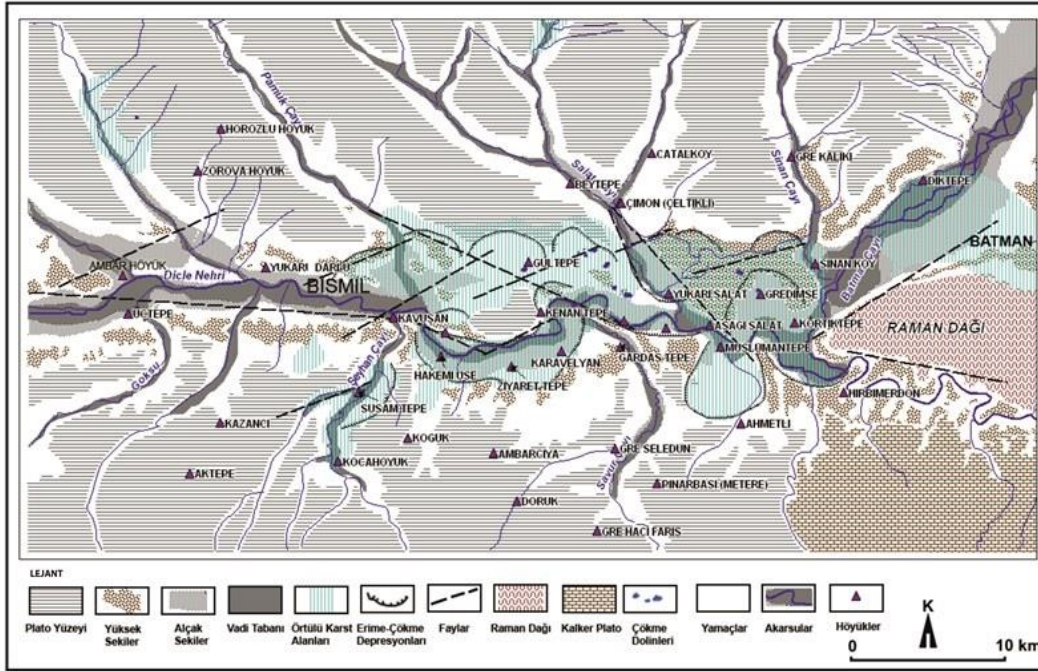
Resim 4. Salat Çayı'nın Dicle'ye Kavuştuğu Yerde Kurulan Salat Tepe (a-b) ve Aşağı Salat (c-d) Yerleşimleri

Yukarı Dicle Havzası, tarım ve yerleşmeye imkân tanıyan hafif dalgalı jeomorfolojisi, Dicle Nehri'nin alçak ve yüksek taraçalarının verimli topraklara sahip olması, çevredeki bol yağış alan yükseltilerden kaynaklı zengin yeraltı ve yerüstü su kaynakları, konut ve malzeme üretiminde kullanılacak kayaç kaynaklarının varlığı (sileks, bazalt, kalker, kil vs), uzak mesafelere ulaşım ve ulaştırmaya imkân tanıyan hidrografik yapısı, havzanın çevresindeki geniş etki bölgeleri arasında ulaşımı sağlayan merkezliliği, kısacası elverişli coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca yoğun ve sürekli yerleşmeye sahne olmuştur. Havza, Dicle Nehri ve kollarının özellikle Bismil-Batman arasındaki drenaj alanında yoğunlaşan ve en erkeni Çanak Çömleksiz Neolitik, en geçi Ortaçağ olmak üzere çeşitli dönemleri içeren tabakalara sahip höyükler ile dikkat çekmektedir (**Harita 3**).

TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle, Diyarbakır Müze Müdürlüğü başkanlığı altında arkeolojik kazıları yürütülen Ziyaret Tepe, Aşağı Salat, Müslüman Tepe, Körtik Tepe, Hakemi Use, Karavelyan Höyük, Kavuşan Höyük, Salat Tepe ve Hirbemerdon adlı yerleşmeler ortak bir coğrafi ünite içinde bulunmakta dolayısıyla aralarında da ortak bir morfolojik bağ yer almaktadır. Nitekim yerleşmelerin çoğu, Dicle Nehri'nin ilk geniş düzlüğe kavuştuğu ve geniş yatağında aktığı, geniş tabanlı taşkın vadisi çevresinde bulunmaktadır (**Harita 4**).



Harita 3. Dicle Nehri Vadisi ve Çevresinde Tespit Edilen Höyükler



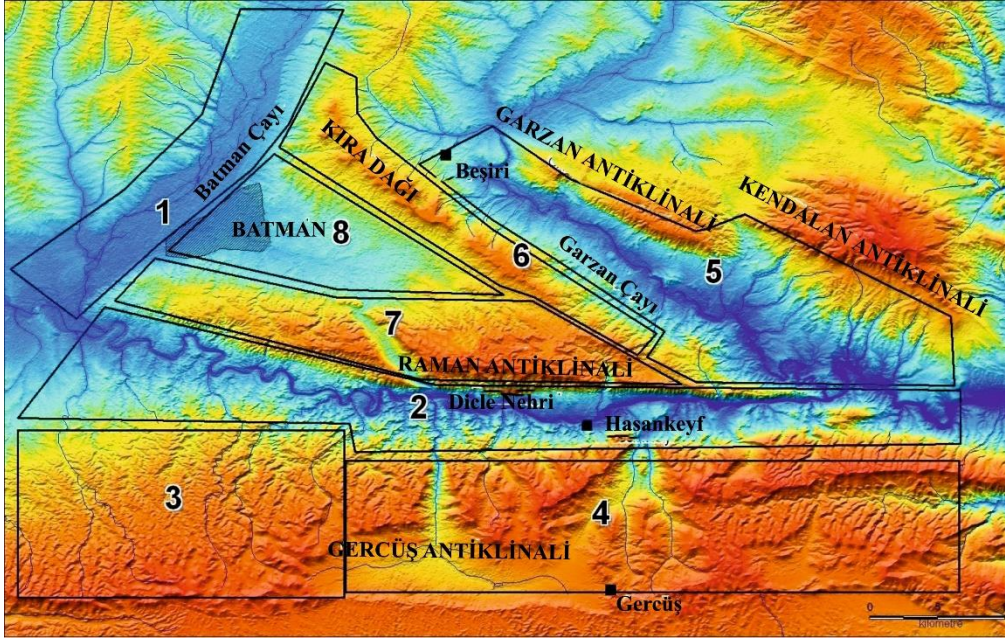
Harita 4. Bismil – Batman Arasında Yer Alan Yukarı Dicle Havzası'nın Jeomorfoloji Haritası (Karadoğan & Kozbe, 2013, s. 539-566)

2. BATMAN İL SINIRLARI İÇİNDE KALAN İLISU BARAJI ETKİLEŞİM ALANINDAKİ JEOMORFOLOJİK ÇALIŞMALAR

Ekim 2014 - Aralık 2015 tarihleri arasında, mücbir sebepler nedeniyle gidilemeyen bazı mevkiler hariç, batıda Batman Çayı, kuzeyde Kıra Dağı Platosu ve Raman Antiklinali, doğuda Garzan Vadisi ve Kendalan Antiklinali, güneyde ise Batı ve Doğu Raman - Gercüş ve Hasankeyf aksı arasında kalan Dicle Nehri ana gövdesi ve çevresindeki vadilerde gerçekleştirilmiş bir çalışmadır (Kozbe, Karadoğan & Güngör 2016, s. 389-406; Kozbe & Karadoğan 2018) (Harita 5).

Batman ili, kuzeydoğuda Kıra Dağı (mesa görünlü bazalt platosu), güneyde Raman ve Gercüş Antiklinalleri ile çevrili Raman Dağı'nın bindirmesinden kaynaklı olarak oluşmuş bir çöküntü sahasıdır. Bölge her ne kadar çöküntü alanı olarak oluşmuş olsa da daha sonraki dönemlerde bölgede akmaya başlayan Batman Çayı, Dicle Nehri ve İluh Deresi tarafından şekillendirilmiştir. İl merkezi,

Batman Çayı sekisi üzerinde İluh Deresi'nin oluşturduğu yelpaze üzerine kurulmuştur. Bölgede il merkezinden geçen Batman Çayı daha sade bir yüzeyde akarken Dicle Nehri'nin aktığı vadi, Raman ve Gercüş Antiklinalleri arasında gömük menderes şeklindedir.



Harita 5. Batman İli Çalışma Sahasındaki Alt Yörelere : 1.Batman Çayı Vadisi 2.Dicle Nehri Vadisi 3.Habizbin Yöresi 4.Gercüş ve Karadağ Antiklinali 5.Aşağı Garzan Havzası 6.Kıra Dağı Platosu 7.Raman Antiklinali 8.Batman Depresyonu

2.1. Yapısal özellikler

Yarma (antesedant) bir vadi karakteri gösteren Dicle Nehri Vadisi'nin Batman il sınırları içinde kalan kesimi, yapısal özellikler açısından çok çeşitlilik göstermekte ve kısa mesafeler içinde aniden değişebilmektedir. Bu durum, çok çeşitli morfojenetik süreçlerin alanın şekillenmesinde etkili olduğunu ve aynı zamanda jeolojik tarih içinde de hakim süreçlerin değişiklik gösterdiğini işaret etmektedir. Alanda mevcut yer şekilleri, başka bir yerde bir arada görülemeyecek derecede çeşitlilik göstermelerinin yanı sıra, çapraşık ve özgündürler.

Söz konusu alanı litolojik açıdan değerlendirdiğimizde en eski jeolojik birimin, Üst Kretase-Paleosen yaşlı Germav Formasyonu olduğu görülür. Germav Formasyonu, genellikle koyu yeşil renkli killi birimler olarak geniş alanlar kaplar. Germav Formasyonu ile uyumlu bir yapı gösteren Paleosen-Alt Eosen yaşlı (Gercüş Formasyonu) birimler, kırmızı renkli marn, kumtaşı, konglomera ardalanmasından, kumlu ve killi tabakalardan meydana gelmiştir (**Resim 5**). Daha çok Gercüş depresyonunda ve Hasankeyf'in güneyinde Karaköy çevresinde görülen, erozyona duyarlı bu birimler, su kaynaklarının ortaya çıkmasında ve tarımsal faaliyetler açısından önemlidir (Erol, 1983, s. 1-23).

Sahada çok yaygın olan Orta Eosen yaşlı Hoya Formasyonu (Midyat Kalkeri), masif, yer yer tabakalı ve çatlaklı kalkerlerden meydana gelir. Hoya Formasyonu çatlaklı yapı özelliği gösterdiğinden yüzey sularını barındırmaz; suyu geçirimli akifer özelliği gösterirler (Altınlı,1952). Dicle Nehri'nin güneyinde, bu birimler koruyucu özellikte kalın traverten kabuklarıyla kaplanmıştır. Bu özel koşullarda oluşan kabuk ve çekirdek kayalar Formasyonları, bölgedeki Paleolitik ve Neolitik dönemlerde görülen yaşam biçimi açısından büyük öneme sahip olurlar. Koruyucu kabuk tabakalarının altındaki jips, anhidrit ve killi formasyonlar, kolayca işlenebildiklerinden binlerce yıldır özellikle de Paleolitik ve Neolitik dönemlerde barınak yapımı açısından bölgeye oldukça elverişli koşullar sunmuşlardır (**Resim 6**).



Resim 5. Gerçüş Antiklinali'nin Güney Kanadında Gözlenen Killi Tabakalar



Resim 6. a - b. Hasankeyf Civarında Kalış Kabuklu Kaya Altı Sığınakları **c.** Hasankeyf ve **d.** Gerçüş Civarında Kaya Konutlar

Germik Formasyonu üzerine çok geniş gölssel ve karasal tortulları temsil eden Şelmo Formasyonu olarak Pliyosen kil, kumtaşları, çakıl taşları ve detritik kalkerlerden oluşan sedimanter birimler gelir (Yalçın, 1985, s. 217-223). Gölssel tortullar daha çok Batman depresyonu ve Batman Çayı vadisi çevresinde, çakıl taşları Garzan Vadisi'nde, detritik kalkerler ise Raman Dağı güney yamaçlarındaki Dicle Vadisi'nde görülür. Aynı zamana ait çökellerin farklı alanlarda farklı türlerde görülmesi farklı ortam koşullarının işaretidir.

Kuvaterner yaşlı en genç birimler ise bazaltlardan meydana gelen volkanitler, gölssel dolguların üzerini örten Pleistosen yaşlı konglomeratik depolar ve Holosen alüvyonlarından oluşur. Volkanitler, Garzan-Kendalan antiklinalleri ve Raman Antiklinali arasında bir eşik oluşturan Kırda Dağı volkanitleri ile Kavalısu ve Tulumtaş Köyü çevresindeki bazalt akıntılarıdır.

2.2. Tektonizma

Bölge, Arabistan Levhası'nın sıkıştırmasıyla oluşan Bitlis-Zagros kenet kuşağına çok yakın bir konumda olmasından dolayı tektonizma etkisini yoğun göstermektedir. Arabistan Levhası'nın

Anadolu Plakası'nın altına dalmasıyla bölgede bulunan Raman ve Gercüş Antiklinallerinde çok şiddetli kıvrım ve kırıklar oluşmuştur (**Resim 7**). Bölgenin güneyindeki kıvrımlı yapı, kuzey-güney yönlü sıkışma hareketinin sonucunda doğu-batı doğrultulu, kuzeydoğuda ise, genellikle birbirine paralel ancak doğuda birleşen kıvrım zonlarından oluşmaktadır (Erinç, 1988, s. 65-81; Şaroğlu & Yılmaz, 1986; Şengör, 1980).



Resim 7. Düşmüş Fay, Gercüş/ Kırkat Köyü

Aktif ve hareketli bir kuşakta yer alan araştırma sahasımızda göze çarpan en belirgin tektonik yapılar, Garzan-Kendalan Antiklinalleri, Raman Dağı Antiklinali, Gercüş ve Karadağ Antiklinalleri ile akarsu vadilerine karşılık gelen Dicle Nehri ve Garzan adlı senklinallerdir. Bu kıvrım sistemlerinin en güzel örnekleri, Fransa Alp'leri'ndeki Jura Dağları'nda yer aldığından "Jura tipi kıvrımlar" adı ile anılmaktadır (Türkünal, 1980). Bu kıvrımlardan Gercüş Antiklinali, dünya literatürüne geçecek türden yapı ve şekil özellikleri ile yeryüzünde eşi az görülen jeolojik-jeomorfolojik bir oluşumdur. Gercüş Antiklinali, tabanının aşındırılarak boşaltılması sonucu, bir antiklinal vadisi veya komb oluşmuştur.

Türkiye'nin en önemli ve ilk petrol çıkarım alanlarından birini oluşturan Raman Dağı, kendine has jeomorfolojik karakteristikleri ve bölge jeomorfolojisine olan etkileri nedeniyle araştırılması gereken önemli bir orojenik-tektonik birimdir. Kuzeyi-güneyi, doğusu-batısı hatta yüzeyi ile yamaçları arasında bile çok farklı özelliklere sahip jeomorfolojik şekillerin ortaya çıkmasına neden olmuş bir alandır. Raman ve Garzan Antiklinalleri çevresinde mesa, büt, kuesta vb. yapı elemanlarının (**Resim 8**) yanı sıra milonit, fay kırığı, diyagonal kırıklar gibi fay elemanlarına da rastlanmaktadır. Meymuniye Boğazı, yoğun ve genç bir tektonizma olan Raman Dağı'nı doğu-batı diye ikiye ayıran tektonik kökenli bir boğazdır (Yıldırım & Karadoğan 2011, s. 154-166).

Beşiri ilçesinin güneybatısında yer alan ve volkanizma sonucu oluşmuş bir bazalt platosu olan Kıra Dağı'nda varlığı gözlemlenmiş altıgen prizmalar biçimindeki sütun bazaltlar (**Resim 9**), magma akıntılarının ani soğuyup büzülmesiyle meydana gelmiştir.



Resim 8 . Garzan Vadisinde Büt Şeklinde Tanık Tepe



Resim 9 . Kıradağı Altıgen Prizmalar Biçimindeki Sütun Bazaltlar



Resim 10. Dicle Nehri ve Verimli Alüvyal Dolgu Sekileri



Resim 11. Gömük Menderesli Dicle Nehri Vadisi, Oymataş ve Atlıhan Cıvarı

Karstik süreçler içinde alanda en çok dikkati çeken oluşumlar, nemli ve kurak dönemlerin peşi sıra geldiği bölgelerde traverten yüzeylerinde görülen aşınım şekillerinden tafoni, kafesli çözülme, birikime bağlı olarak oluşan kalsit kabukları (**Resim 12.a-b**) ile silis çekirdekleri (çakmaktaşı) dir (**Resim 12.c-d**). Dicle Vadisi'nde yoğun bir şekilde ve nehir taşkınları işaret eden seviyelerde çakmaktaşı yumruları şeklinde görülen çekirdeklerdir. Gayet iyi bildiğimiz üzere bu çekirdekler, Paleolitik Dönem'den itibaren insanoğlu tarafından alet yapımında en çok tercih edilen sert ve dirençli malzemelerdir. Bölgede dikkat çeken başka bir jeomorfolojik oluşum ise özellikle nemli ve sıcak iklim dönemlerinde ana kayanın (kalsiyum karbonat ve kalsiyum sülfat ihtiva eden kayalar) özelliğine bağlı olarak şiddetle buharlaşma-birikme olayları sonucu çok yaygın kabuksu formasyonların oluşmasıdır.

2.4. Arkeolojik Yerleşme- Mesken- Jeomorfoloji İlişkisi

Araştırma sahamız arkeolojik ve kültürel değerler açısından son derece zengindir. Hasankeyf tarihi yerleşmesi, bu zenginliğin sadece en bilinen yüzüdür. Sahanın arkeolojik öğeler ve özellikle yerleşme açısından bu kadar zengin olması yörenin jeomorfolojik yapısı ile yakından ilişkilidir. Kayalar hem mesken yapımına, hem de alet yapımına elverişli litolojik koşulları sunarken; jeomorfolojik gelişimle ortaya çıkan dar ve derin yarılmış vadiler, savunmaya elverişli topoğrafyalar oluşturmuştur.

Hasankeyf ve çevresinden bildiğimiz kaya konutlar veya kaya oyuğu meskenler, Kapadokya Vadisi gibi, bu alanın jeolojik yapısına özgü niteliklerindedir. Burada doğanın sağladığı bir ayrıcalıkla basit bir kazıyıcı malzeme bile kullanarak sığınak veya mesken yapımına uygun formasyonların varlığını görüyoruz. Özellikle Dicle Vadisi'nde ortaya çıkan bu jeolojik formasyonlar, Hasankeyf'in yanı sıra, Oymataş, Suçeken, İblis Vadisi, Üçyol, İncirli, Çayüstü, Belek adlı birçok

mevkide dünyanın bir başka yerinde pek de görünmeyen, savunmaya ve korunmaya elverişli sayısız yerleşmelerin ve konutların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Kozbe (ed.), 2017). Bunun yanı sıra, çok özel koşullarda bölgede oluşan zengin sileks (çakmaktaşı) oluşumları da Paleolitik insanını buraya çekmiştir. Zira Dicle Nehri Vadisi'ndeki kaya altı sığınaklarının duvarlarına kazılarak veya boya ile yapılmış figüratif ve geometrik unsurlardan oluşan duvar resimlerinin varlığı da bize nasıl bir Paleolitik Dönem'le karşı karşıya olduğumuzun işaretini verir (**Resim 13**).



Resim 12a-b. Evaporitik Çökellerin Oluşturduğu Traverten Yüzeylerindeki Tafoniler, Serkevir Vadisi **c-d.** Çakmak Taşı Yumruları, Şikefta Reşa Vadisi



Resim 13a-b. Mirdese Vadisi (Hasankeyf); **c-d.** Nis Tepe (Hasankeyf) Kaya Sığınaklarında Kazıma ve Boyama Teknikle Yapılmış Duvar Resimleri

3. SİİRT İL SINIRLARI İÇİNDE KALAN ILISU BARAJI ETKİLEŞİM ALANINDAKİ JEOMORFOLOJİK ÇALIŞMALAR

Siirt il sınırları içinde kalan Ilisu Barajı etkileşim alanında, bir başka deyişle, Dicle Nehri Vadisi ve Kezer Çayı Vadisi çevresinde yürütülen çalışmalarımız, Batman Müze Müdürlüğü başkanlığı altında Şubat-Haziran 2016 tarihleri arasında bölgedeki güvenlik hassasiyeti nedeniyle kısa bir dönem sürdürülmüştür. Bu çalışmaların içeriği, ön etüt ve problemlerin tespiti çerçevesinde kalmıştır.

3.1. Jeolojik Özellikler

Sahada Üst Kretase'den günümüze kadar çeşitli dönemlerde ve fasiyeslerde oluşmuş birimler mevcuttur. Bunları en yaşlıdan en gence doğru şu şekilde sıralayabiliriz:

3.1.1. Germav Formasyonu (Üst Kretase- Paleosen):

Daha çok Botan Nehri ile Başur Çayı'nın kavuşma alanında mostra veren Germav Formasyonu, Gercüş kırmızı tabakalarının altında uzanan "gri marn serisi" olarak tanınmaktadır. Gercüş marnları ile uyumlu Germav Formasyonu genelde yumuşak, yeşilimtırak veya haki renkli fliş vasıflı bir formasyondur. Bunlar, Üst Kretase-Alt Paleosen fazı ile sahanın tektonik açıdan kıvrılma ve kırılma olaylarına maruz kaldığı bir dönemin çökelleridir (**Resim 14**).

3.1.2. Gercüş Formasyonu (Paleosen - Alt Eosen):

Kırmızı renkli marn, kumtaşı, konglomera ardalanmasından sonra kırmızımtırak kumlu ve killi tabakalardan meydana gelmiş bu formasyonda regresyon hareketleri jips oluşumlarına neden olmuştur (Altınlı, 1952). Kırmızı ve regresif bir özelliğe sahip, bazen jipsli, kum taşı, ve konglomera ara tabakaları koyu kırmızı marnlardan oluşan Gercüş Formasyonu, nemli ve sıcak bir iklimin hüküm sürdüğünü kanıtlamaktadır.

3.1.3. Hoya (Midyat) Formasyonu (Orta Eosen):

Sahanın özellikle antiklinal yüzeylerinde geniş yer kaplayan bu formasyon, krem ve beyaz renkte olup, düzenli ve bol nummulit ihtiva eder. Orta Eosen piroklastik çörtlü kireçtaşından meydana gelmiştir. Alt seviyeleri marnlı kalker, ortada masif kalker, üstte ise tebeşirli, çörtlü kalker yapılıdır. Hoya (Midyat) tabakaları, alttaki Gercüş veya doğrudan doğruya üzerinde durduğu Germav grubu ile konkordans ilişkilidir. Gökçedağ, Kavika antiklinali ve Erenler Boğazı ile Kayaboğaz Köyü'nün kurulu bulunduğu sahanın hemen hemen tamamına yakını Orta Eosen Hoya (Midyat) Formasyonu kalkerleriyle örtülüdür (**Resim 15**).



Resim 14. Başur Çayı Vadisi Çevresinde Çökelmiş Koyu Renkli Fliş Birimler



Resim 15. Boğaz Boyunca Mostra Veren Hoya (Midyat) Formasyonuna Ait Kalker Tabakaları

3.1.4. Germik Formasyonu (Üst Eosen):

Hoya (Midyat) Formasyonu üzerine uyumsuz gelen Germik Formasyonu, konglomera ile başlayıp ince ve kaba detritiklerden sonra yer yer tavan konglomerasıyla son bulan bir çökeltme devresi göstermektedir. Birim tebeşirli kalkerler üzerine transgresif olan jipsli tabakalar, çakıl taşı ve alacalı marnlar ile örtülmüştür.

3.1.5. Fırat Formasyonu (Alt Miyosen):

Birim Alt Miyosen, yaşlı evaporitik kalkerler içerir. Üst Eosen kalkerleri üzerinde, kalın bir kalker, gre, şist serisi diskordans olarak yer almaktadır. Kalker, kuvarsit ve şist gibi kayalar ana deformasyon hatları boyunca Eosen ve Kretase tabakaları ile birlikte kırılmış veya kıvrılmışlardır. Bu tabakaların karakterleri bunların çoğu denizel yapılı ve kısmen de kapalı havzalarda, göllerin kurummasından doğmuş olan jips tortullarından kaynaklandığını göstermektedir.

3.1.6. Şelmo Formasyonu (Üst Miyosen-Pliyosen):

Üst Miyosen'e ait Şelmo Formasyonu, altta marn, bej renkli kalker ve jips karışımı, üste doğru pembe renkli kumtaşı, marn, kalker, çimentolu kumtaşı ardalanmasından meydana gelmektedir. Şelmo Formasyonu, Pınarca, Pınarova köyleri ile Kurtalan çevresinde Siirt-Batman karayolu boyunca mostra vermektedir (**Resim 16**).

3.1.7. Pliyo-Kuvaterner ve Kuvaterner Birimler:

Araştırma sahasında yaygın formasyonlardan biridir. Yüzlerce metre kalınlıktaki dolgular flüviyal aşınmanın çok etkili olduğu dönemleri işaret etmektedir. Olası bir üst Pliyosen gölünün güneydeki Gökçedağ Antiklinali yararak boşalması sonucu etkili olan flüviyal aşındırmalar, Botan ve Kezer çaylarını Pliyo-Kuvaterner dolgu malzemeleri (konglomera, kum taşı ve kil taşı, **Resim 17**) ile beraber alttaki Miyosen, Eosen ve hatta Paleosen-Üst Kretase birimlerine gömmüşlerdir.



Resim 16. Başur Çayı Civarı Göl Çökelleri Badlans Topografyası (Şelmo Formasyonu)



Resim 17. Kezer Çayı Vadisinde İstiflenen Pliyo-Kuvaterner Konglomeraları

3.2. Jeomorfolojik Özellikler

Sahanın şekillenmesinde tektonizma, fluviyal ve kısmen karstik süreçler etkilidir. Sahayı drene eden ve Dicle Nehri'nin bol debili kollarından olan Başur, Kezer ve Botan Çayları kaynaklarını bol yağış alan Güneydoğu Toroslar'dan alır. Kabaca kuzey güney doğrultusunda konsekant karakterli olan bu akarsular aynı zamanda ilkbahar aylarında eriyen kar sularından da beslendiklerinden bol su taşırlar ve aşındırma ve biriktirme faaliyetlerinde de etkilidirler (Özgen & Karadoğan 2009, s. 61- 82).

Siirt il merkezinin 8km kuzeybatısında ve Kezer Çayı Vadisi'nde yer alan Köprübaşı Mevkii'de tespit edilen taraçaların oluşmasında akarsuyun taşıdığı malzemeyi biriktirmesi ve biriken malzemenin tekrar aşındırılarak kazılması etken durumdur (**Resim 18**). En üst sekinin yükseltisi 595m; en genç sekinin yükseltisi ise 542m olup aradaki seviye farkı 53m'dir. Dicle'nin önemli kollarından Başur Çayı ve civarında, gölsel çökellerden oluşan badlands topografyası ve kireçtaşı tabakalanması söz konusudur. Başur Çayı Vadisi, erken dönemlerden itibaren Van Gölü'nün

batısındaki volkanik dağlarda bulunan obsidyen yataklarının Mezopotamya ile Doğu Anadolu arasında sebebiyet verdiği ticari ilişkiler nedeniyle yoğun olarak kullanılmıştır.

Kıvrımların dzeneli, akarsu aşındırmasının ise hızlı olmasından dolayı sahada Jura tipi kıvrımlı yapı elemanlarına asit komb, kluz ve ruz şekilleri, dirsekler, askıda kalmış vadiler (**Resim 19**), kreterler vb. birçok şekil ortaya çıkmıştır. Arızalı ve akarsular tarafından dar-derin yarılmış bu topoğrafya (**Resim 20**), sadece erken dzenemlerde değil gүнümüzde de gerek yerleşmelerin gelişimini gerekse ulaşımı olumsuz etkilemektedir.



Resim 18. Kezer ayı Vadisi Köprübaşı Mevkii'nin Güneyinde Yer Alan Sekiler



Resim 19. Kezer ayı Vadisi'nde Asılı Vadi



Resim 20: Kezer ve Başur Çaylarının Gökçedağ Antiklinalini Yardığı Antesedant Boğaz

SONUÇ

Bu çalışmaları gerçekleştirdiğimiz araştırma sahasına bir bütün olarak baktığımızda, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümü'nde ve kabaca Güneydoğu Torosların kenar kıvrım kuşağı ile Mardin Eşiği arasındaki depresyonda yer aldığını söyleyebiliriz. Diyarbakır'ın Bismil ilçesi ile Mardin'in Dargeçit ilçesi arasında uzanan oldukça geniş bir alanı kapsayan Yukarı Dicle Vadisi'nin tamamı, mücbir sebepler dolayısıyla zaman zaman gidilemeyen bazı kesimler dışında, jeomorfolojik açıdan incelenerek tümüyle belgelenmiştir.

Araştırma sahası, tektonizma, kıvrımlı ve yatay yapılar, karstlaşma, fluviyal süreçler gibi yapısal birçok faktör ve morfojenetik süreçler tarafından şekillenmektedir. Dolayısıyla bu süreçlere özgü, fay rölyefi, kıvrımlı yapı rölyefi, yatay ve monoklinal yapı rölyefi, akarsu topoğrafyasına ait elemanlar, karstik şekiller gibi çok çeşitli ve zengin bir rölyef söz konusudur. Bunun yanı sıra alanda, geçmişte hem kurak-yarı kurak, hem de nemli iklim dönemlerinde oluşmuş yer şekillerine de rastlanır (tafoniler, kafesli çözülme şekilleri, şahit ve mantar kayalar, sileks, silis ve kalsit kabuklu kalış oluşumları, traverten depoları vs.). Dicle Nehri Vadisi ve kolları, bölgede mevcut jeomorfolojik avantajlar ve jeolojik malzemeler nedeniyle en erkeni Üst Paleolitik Çağ olarak tanımlayabileceğimiz tarih öncesi çağlardan itibaren yoğun insan faaliyetlerine ve yerleşime sahne olmuştur. Bu nedenle, jeomorfoloji, kültürel yerbilimi ve arkeoloji açısından oldukça zengin olan çalışma alanımızda çeşitli dönemlere ve uygarlıklara ait kaya altı sığınakları, höyükler, kaya oyuğu konutlar, kaya yerleşimleri, kaya mezarları, kaleler, dini mekânlar ve bunlara özgü birimler bulunmaktadır.

Yukarı Dicle Havzası, yerleşmeye ve tarım yapmaya imkân tanıyan hafif dalgalı jeomorfolojisi, alçak ve yüksek Dicle Nehri taraçalarının verimli topraklara sahip olması, koridor özelliği taşıması, çevresindeki geniş hinterlandlar arasında ulaşımı sağlayan merkezliliği, etrafındaki bol yağış alan yükseltilerden kaynaklı zengin yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının bulunması ve coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca yoğun ve sürekli yerleşmeye mekân oluşturmuştur.

Uzak mesafelere ulaşmaya imkân tanıyan Dicle Nehri'nin varlığının yanı sıra Yukarı Dicle Vadisi'ndeki yerleşim alanları, Mezopotamya, Suriye ve Anadolu'yu birleştiren önemli güzergâhların kavşak noktasında olması nedeniyle büyük öneme sahiptirler. Sözü edilen alan, iklim, toprak ve su koşulları gibi oldukça elverişli doğal koşullara sahip olmakla birlikte günümüzde olduğu gibi geçmişte de jeolojik, litolojik ve jeomorfolojik özelliklerden kaynaklanan erozyon, kütle hareketleri, siltasyon-taşkın ve aktif tektonizma gibi problemlere de sahiptir. Bu olumsuz koşullara rağmen burada ele

aldığımız jeomorfolojik araştırmalar ve 2000’li yılların başından itibaren bölgede gerçekleştirilen arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları, yerleşme kompozisyonunda dikey ve yatay yönde görölen birtakım değişiklikler dışında, İlisu Barajı etkileşim sahası ve yakın çevresini oluşturan Dicle Nehri Vadisi’nin insanoğlu için sürekli bir yaşam alanı olduğunu açık bir Şekilde ortaya koymuştur. Nitekim Raman-Gercüş Antiklinali, Garzan-Kendalan Antiklinali ve Dicle-Garzan Havzası’ndaki mağaraların, kaya altı sınımları ve kaya konutlarının önemli bir çoğunluğu, bu tür barınakların oluşmasına uygun litolojinin bulunduğu kalker kütlesi üzerinde kurulmuştur.

Yukarı Dicle Havzası’nda Bismil-Batman arasındaki drenaj alanı, coğrafik konumu nedeniyle tarih boyunca yoğun ve sürekli bir Şekilde yerleşilmiştir. Bu alandaki höyüklerin sayısal yoğunluğu dikkat çekmektedir. Dicle Vadisi’nde alçak sekiler ve yamaçlar, yerleşme açısından çoğunlukla tercih edilen konumlardır. Bunun nedeni, geniş alçak sekilerinin ince malzemeli alüvyonlardan meydana gelmesi, dolayısıyla tarımsal açıdan elverişli olması ve akarsuya olan yakınlıktır. Bugünküne göre yatağında, daha derin ve daha geniş akan Dicle Nehri, yan kolları kadar taşkın riski taşımamıştır. Havzanın eğim ve baki haritaları incelendiğinde arkeolojik yerleşmelerin çoğunlukla düşük eğim derecesindeki topoğrafik alanları ve güney-güneybatı yamaçları tercih ettikleri görölmektedir.

Kullanılan kayaç malzemelerinin kökeni yakın çevredeki kalker, bazalt, bazaltik kil, alüvyonlar içindeki sileks yumruları ve volkano-sedimanter akıllardır. Çalışma sahamızda özellikle Hasankeyf ve çevresinde gözlenen çevrelerdeki çözölmüş kalkerlerden arta kalan sileks (ört-çakmaktaşı) yumruları Paleolitik Dönem itibarıyla kullanıldığını bildiğimiz kesici, kazıyıcı, delgi, kalem, balta vb. Çok çeşitli aletlere kaynak teşkil etmiştir.

“Diyarbakır-Batman-Siirt İllerinde Kalan Dicle Vadisi ve Yakın evresine Dair Jeomorfolojik Araştırmalar” adlı bu çalışma ile paleoçoğrafik koşulların seyri ve Şekli, büyüklüğü, dağılışı ve yerleşim alanları üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amacıyla hem literatürdeki bilgiler bütönlüştirilmiş; hem de Yukarı Dicle Havzası gibi kapsamlı bir sahada İlisu Barajı ve HES Projesi tamamlanmadan yeni tespitler ve değerlendirmeler yapılmıştır. Nitekim költür [varlıklarının](#) yanı sıra; bölgenin jeomorfolojisine dair izlerin de baraj suları altında kalacağı ve bunların bugün olduğu gibi araştırılıp ortaya çıkarılmasının imkânsız hale geleceği bilinciyle ilk adımı 2011’de atarak 2016 yılına dek dönem dönem burada kısmen tanıtıma çalıştığımız söz konusu jeomorfoloji araştırmalarını gerçekleştirmiş bulunmaktayız.

KAYNAKÇA

- Altınlı, İ. E. (1952). Siirt güneydoğusunun jeolojik incelenmesi., Ankara: *Maden Teknik Arama Raporu*. No: 1977,
- Eriņ, S. (1980). Költürel evrebilim açısından Güneydoğu Anadolu. *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları*. I, H. Çambel, R.J. Braidwood. İstanbul: *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Faköltesi Yayınları*. No: 2589, 65–81.
- Erol, O. (1983). Türkiye’nin genç tektonik ve jeomorfolojik gelişimi. Ankara: *Jeomorfoloji Dergisi*. No: 11, 1-23.
- Karadoğan, S & Kozbe, G. (2013). Yukarı Dicle havzasının (Batman-Bismil arası) jeomorfolojik özellikleri ve arkeolojik yerleşme/buluntu yerlerinin dönemler boyunca mekan etkileşimleri. (Ed. E. Öner) *Profesör Doktor İlhan Kayan’a Armağan*. Bornova: *Studies in Honor of İlhan Kayan*. 539-566.
- Karadoğan, S. & Kozbe, G. (2017). Dicle Nehri Vadisi evresinde (Batman Güneyi) jeomorfolojik tespitler ve költürel yerbilimi açısından önemi. Elazığ: *Uluslararası Jeomorfoloji Sempozyumu*. 339-347.

- Kathleen N. (2010). Landscape development within a young collision zone: implications for post-Tethyan evolution of the Upper Tigris River system in southeastern Turkey. *International Geology Review*. Vol. 52, Nos. 4–6, 404–422.
- Kozbe, G. (2017). (ed.), *Batman İli Kültür Envanteri* Cilt: I-III. Ankara: T.C. Batman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Kozbe, G., Karadoğan, S. & Güngör, A. (2017). Batman il sınırları içinde kalan Iısu Barajı etkileşim alanına dair jeomorfolojik ve arkeolojik tespitler. Ankara: *Kazı Sonuçları Toplantısı*.38/1, 389-406.
- Özgen, N. & Karadoğan, S. (2009). Siirt şehrinin kuruluşu ve gelişimi. Elazığ: *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 19. S: 2, 61- 82.
- Şaroğlu, F. & Yılmaz, Y. (1986). Doğu Anadolu’da neotektonik dönemdeki jeolojik evrim ve havza modelleri. Ankara: *Maden Teknik Arama Dergisi*. Sayı: 107.
- Şengör, A.M.C. (1980). Türkiye’nin neotektoniğinin esasları. Ankara: *Türkiye Jeoloji Kurumu Konferanslar Serisi 2*. No:40,
- Türkünal, S. (1980). Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun jeolojisi. Ankara: *Jeoloji Mühendisleri Odası Yayını*. No: 8,
- Yalçın, N. (1985). Kenar kıvrımları kuşağının jeolojik evrimine bir yaklaşım. (Ed. E.İzdar - E.Nakoman), İzmir: *Ege Bölgeleri Jeolojisi VI. Kollokyumu*. 217-223.
- Yıldırım, A. & Karadoğan, S. (2011). Raman Dağları güneyinde (Dicle Vadisi) morfometrik ve morfotektonik analizler. Diyarbakır: *Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 16. 154-166.

EXTENDED ABSTRACT

While it is essential to identify, rescue and document the archaeological sites and cultural heritage, it is certainly equally important to unravel and record the geographical characteristics of settlement locations and environs, particularly the analysis of the geomorphological structure, including formation processes and impacts on human life. Therefore, it was urgently necessary to study the geomorphology of the dam basin during the Iısu Dam and Hydro-electrical Power Plant (HEPP) Project. As it was seen, there was a significant lack of studies on the natural environment and paleo-environment of the Iısu Dam impact area and thus, especially research on the Holocene in the Tigris Valley and its environs in the boundaries of the dam area, was required. The survey area in its whole is located within the Tigris section of South-eastern Anatolia, roughly in the depression between the South-eastern Taurus lateral fold belt and the Mardin Threshold.

The first phase of the geomorphological research done in the region named as “**The Geomorphological Study of the Tigris Valley and Environs Between Diyarbakır and Batman within the Iısu Dam and HEPP Project Impact Area**” was initiated in 2010 under the direction of the Directorate of the Museum of Diyarbakır and G.Kozbe’s scientific consultancy together with S.Karadoğan’s support in the field (**Map 1/ Field 1**). Subsequently, the second and third stages of the geomorphological study of the Upper Tigris Basin were carried out during 2014-2015 and for a short period of time in 2016 titled as “**The Geomorphology of the Iısu Dam Impact Area That Lies Within the Province of Batman**” and “**The Geomorphological Study of the Iısu Dam Impact Area in the Vicinity of Tigris and Botan Valleys within the Province of Siirt**”, respectively (**Map 1/ Areas 2 and 3**).

The geomorphological features of the Tigris Valley area between Diyarbakır and Batman were interpreted by employing methods of comparison and observation on the basis of data acquired in the field covering the part of the Tigris Valley area bounded by Bismil district and the Batman Stream. There, main formation processes that make up the landforms are not the same. In some places, rivers (fluvial geomorphology), in some places glaciers (glacial geomorphology) or the dissolution processes

(karst geomorphology) of the rocks make their marks to the formation of landforms in some other locations. Plio-quadernary erosional and depositional surfaces, terraces, the Tigris Valley, its river bed and alluvial fans appear as the geomorphological units of this area.

Several tributaries meet the Tigris from the north and south in the Diyarbakır Basin, including the Göksu (east of Bismil), Şeyhan and Savur Streams from the south while the others such as Ambar, Kuruçay, Pamuk, Salat, Batman Streams from the north. Among these tributaries, the Batman Stream appears as the largest due to its catchment basin. The presence of mounds at confluences with the main body of the Tigris is notable, such as Üçtepe at the confluence of Göksu, Yukarı Darlu Tepe at the confluence of Kuruçay, Kavuşan Hüyük at the confluence of Şeyhan, Aşağı Salat Höyük and Salat Tepe at the confluence of Salat, Kardaş Tepe and Karavelyan Höyük at the confluence of Savur streams. The basin is particularly interesting for the great number of mounds situated in the drainage area of the Tigris River and its tributaries between Bismil and Batman, which consist of levels belonging to various periods, the earliest being the Pre-Pottery Neolithic while the latest appears as the Medieval Age (**Map 3**).

The survey of the Ilisu Dam impact area within the province of Batman was carried out along the main course of the Tigris and the surrounding valleys, in the area bordered by the Batman Stream in the west, the Mount Kira Plateau and the Raman Anticline in the north, the Garzan Valley and the Kendalan Anticline in the east and the Western and Eastern Raman-Gercüş-Hasankeyf axis in the south, with the exception of certain locations which could not be visited due to compulsory reasons (**Map 5**).

Tectonism, fluvial geomorphology and karst geomorphology are the structural characteristics of this zone. The most significant tectonic structures within the survey area, which is located in an active and dynamic zone, include the Garzan-Kendalan, Raman, Gercüş and Karadağ Anticlines as well as the Tigris and Garzan Synclines coincident with the valleys of these streams. One of the first and cardinal oil drilling areas in Turkey, Mount Raman is an important orogenic-tectonic unit that deserves scientific interest for its distinctive characteristics and its impacts on the geomorphology of the region. Without any doubts, streams are the predominant factors in shaping particularly the Tigris River and its surrounding valleys. Karst processes of solution of gypsum and limestone are yet another important factor in the morphogenesis of the province of Batman. As a result, thousands of natural and artificial rock shelters, cave and rock dwellings occur in the area. Silcrete --silica-rich duricrusts, layers and seeds-- is abundantly found in the Tigris Valley and on floodplain levels in the form of flint nodules. It is common knowledge that these hard and durable seeds have been mankind's preferred material for tool making since the Palaeolithic Age.

The survey area is tremendously rich in terms of archaeological and cultural heritage, of which the historical site of Hasankeyf is only the most known part. The richness of the site in terms of archaeological elements and particularly of settlements is closely related to its geomorphology. The rocks provided favourable lithological conditions for shelters as well as tool making while the narrow and deep incised valleys formed topographies suited to defence. These geological formations, which occur particularly in the Tigris Valley, brought about the development of a vast multitude of rare settlements and dwellings suited to defence and self-protection not only in Hasankeyf but also in many other locations around Hasankeyf such as Oymataş, Suçeken, the İblis Valley, Üçyol, İncirli, Çayüstü and Belek. The rich siliceous (flint) formations, which developed under the very particular circumstances of the area, too, attracted the Palaeolithic populations to the region.

The units formed in various facies during different periods from the Upper Cretaceous Era up today are detected within the Ilisu Dam impact area in the province of Siirt in the vicinity of the Tigris and Kezer Valleys. Tectonic, fluvial and partially karst processes are effective in shaping this area, which is drained by the northern high flow-rate tributaries of the Tigris River, namely the Başur, Kezer and Botan Streams originating from Taurus Mountains.

The Upper Tigris Valley, which covers a considerably large area between Bismil, district of Diyarbakır, and Dargeçit, district of Mardin, has been geomorphologically studied and documented in its entirety, with the exception of certain locations that could not be visited due to compulsory reasons.

A multitude of structural factors and morphogenetic processes, including tectonism, folded and horizontal structures, karst and fluvial processes, are involved in shaping the area. Therefore, a diversified and rich relief intrinsic to these processes can be observed, including fault, fold, horizontal and monoclinical relief elements as well as components of fluvial topography and karst forms. Landforms formed during ancient arid/semi-arid as well as humid climatic periods also occur in the area, including tafoni, honeycombs, mushroom rocks, caliche formations with siliceous, siliceous and calcite crusts, travertine reservoirs etc. By virtue of the geomorphological conveniences and available geological sources, the vicinity of the Tigris Valley and its tributaries has been an area of intensive human activity and settlement since the prehistoric ages, more precisely as early as the Upper Paleolithic Age. As a result, the survey area is a significantly rich terrain in terms of geomorphology, archaeology and cultural geology, where rock shelters, mounds, cavern dwellings, rock settlements and tombs, castles, religious sites and related elements belonging to various civilizations and periods occur.

The Upper Tigris Basin has been constantly and densely settled throughout history owing to not only its slightly sinuous geomorphological structure suited to settlement and agriculture but also to its fertile lands on the high and low terraces of the Tigris River, its qualities of being a corridor and a central location allowing access between the vast surrounding hinterlands, its affluent subterranean and terrestrial water sources provided by the surrounding high-precipitation highlands and its geographical position.

Besides its favourable natural conditions such as climate, terrestrial and water sources, the Upper Tigris Basin was also as problematic in the past as it is today due to erosion, mass movements, siltation, floods and active tectonism caused by its geological, lithological and geomorphological features. Yet, both our geomorphological research and archaeological excavations and surveys held in the area from early 2000 on clearly demonstrated that in spite of these unfavourable conditions, the Tigris basin has been densely and uninterruptedly settled throughout history, particularly by virtue of the geographical position of the drainage area of the Tigris and its tributaries between Bismil and Batman. Mounds are remarkably numerous in the area. The low terraces and slopes in the valley were generally preferred for settlement because of the suitability of the wide and low terraces of thin alluvium for agriculture as well as their proximity to streams. The slope inclination and aspect maps of the basin indicate that archaeological sites were mostly founded on topographic areas with a low degree of inclination as well as on the southern and south-western slopes.

In the research area, silex (flint) nodules remaining from the dissolved limestones in the surrounding especially observed in and around Hasankeyf have been the source of a wide variety of tools such as cutters, scrapers, axes, burins and etc., which used after the Paleolithic Period.



GÜNLÜK SÖYLEMLERDEKİ ANLATILAR



Prof. Dr. Seyyare DUMAN¹ 

Anahtar Kelimeler	Öz
Günlük söylem Günlük anlatı Anlatı örneği Bireysel deneyim Anlatı konuları	Bu araştırmanın amacı günlük söylemlerde yer alan günlük anlatıları incelemektir. Bu bağlamda Anadolu Üniversitesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı öğrencilerinin kaydedip çevriyazıya dönüştürdükleri otuz günlük söylem incelenmiştir. Yöntem olarak seçilen söylemlerdeki sözcelerin önerme içerikleri yorumlanmıştır. Örnek olarak seçilen söylemlerdeki anlatı bölümleri verilmiştir. Günlük anlatı örneği bireysel deneyimlerle ilgilidir. Örnekler çözümlenirken anlatıcının bireysel deneyimleri ile ilgili kişisel bilgisini nasıl dile getirdiği ortaya konmuştur. Kuramlar, dilbilim, işlevsel edimibilim ve türk edebiyatındaki çalışmalara dayanmaktadır. Araştırmada öne çıkan konular şunlardır: Bireysel konular, toplumsal konular, geleneksel konular ve seyrek olarak ortaya çıkan konulardır. Söylenmesi gereken; bireysel anlatılarda nesnellüğün aranmasıdır. Bireysel anlatılarda genelde sorunlar dile getirilmektedir. Anlatının amacı sorununu dinleyici ile paylaşarak, dinleyici ile birlikte sorununa çözüm bulmaktır. Ancak araştırmada verilen örneklere dayanarak denebilir ki sorunların çözümü her zaman mümkün olmamaktadır. Günlük söylemlerdeki anlatılar sohbetin bir yerinde başlamaktadır. Anlatı bitince sohbete devam edilmektedir. Bu açıdan bakınca anlatılar söylemi bitirmemektedir. Anlatılanlar yalnızca bireysel değildir. Çözümlenen örneklere dayanarak denebilir ki bir toplumun üyesi olan anlatıcı toplumsal sorunları, kültürel alışkanlıkları ve dilsel alışkanlıkları da dile getirmektedir.
Makale Bilgisi	
Araştırma Makalesi Gönderim Tarihi: 19.03.2023 Kabul Tarihi: 27.03.2023 Yayın Tarihi: 30.06.2023	

NARRATIVES IN DAILY DISCOURSE

Keywords	Abstract
Daily discourse Daily narrative Narrative example Individual experience Narrative topics	The purpose of this study is to examine the individual narratives in everyday discourse. For this purpose, thirty days of discourse recorded and transcribed by Anadolu University German Language Teaching Department students were examined. As a method, the propositional contents of the utterances in the selected discourses were interpreted. The narrative parts of the selected discourses are given as examples. The everyday narrative pattern is about individual experiences. By analyzing the examples, it was revealed how the narrator expressed his/her personal knowledge about his/her individual experiences. The theories are based on studies in linguistics, functional pragmatics and Turkish literature. Individual, social, traditional, and infrequent issues are the prominent narrative topics revealed by the study. It is particularly striking that objectivity is not sought in individual narratives. Problems are often expressed in individual narratives. The purpose of the narrator is to share his problem with the listener and to find a solution to his problem together with the listener. However, based on the examples given in the research, it seems that it is not always possible to solve the problems. The narratives in everyday discourse begin somewhere in the conversation. After the narration is over, the conversation continues. Therefore, the narratives do not end the discourse. The narratives are not just individual either. Based on the analyzed examples, it can be said that the narrator, who is a member of a society, also reflects social problems, cultural habits, and linguistic habits.
Article Info	
Research Article Received: 19.03.2023 Accepted: 27.03.2023 Published: 30.06.2023	

¹ Anadolu Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi, sduman@anadolu.edu.tr

GİRİŞ

Günlük söylemler sohbet amaçlıdır. Bu söylem biçimleri içinde şaka, anlatı, dedikodu, eleştiri, övgü vb. yer alır. Günlük anlatılarda bilgi paylaşımı, duygusallık, bireysel ve toplumsal konuları içeren paylaşımlar yer alır. Günlük anlatı bir anlatıcının yaşadıklarını ya da gözlemlediklerini dile getirmesidir. Günlük söylemlerde yer alan anlatılar yüz yüze gerçekleşen iletişimde yer almaktadır. İşlevsel edim biliminde günlük söylemler çok fazla yer almamaktadır. Daha çok kurumsal söylemlerle ilgili araştırmalar vardır. Günlük anlatılar, kadın gruplarındaki konuşmalarda, kahvelerde erkekler arasındaki konuşmalarda, arkadaş sohbetlerinde, komşu ziyaretlerinde vb. görülebilir. Günlük söylemlerdeki anlatılarda anlatıcının amacı belirli iletişimsel gereksinimlerini giderilmektir. Anlatanın konuşma gereksinimini sohbet sırasında gidermesine dinleyicinin de yardımcı olduğu belirtilmelidir. Anlatan gereksinimini anlatma olanağı bulması ile gidermektedir. Sözü kesilmeden anlatma olanağı bulunmaktadır. Günlük söylemlerde yer alan günlük anlatıları açıklamak ise bu araştırmanın amacıdır. Çalışma ampirik bir araştırmadır. Anadolu Üniversitesi Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalındaki öğrencilerin kaydederek topladığı ve çevriyazıya dönüştürdükleri otuz günlük söylem incelenmiştir. Seçilen söylemlerdeki anlatılardan bölümler örnekler olarak verilip günlük anlatı çözümlemesi yapılacaktır. Örnekler yorumlanırken anlatanın bireysel deneyimlerine dayanan bilgisini nasıl dile getirdiği üzerinde durulmuştur. Kuramalar dilbilim, edim bilim ve türk edebiyatındaki çalışmalara dayanmaktadır. Yorumlarda örneklerdeki sözcelerin önerme içerikleri yer alacaktır. Çalışmada anlatılar ile ilgili altı örnek seçilip çözümlenmiştir. Verilen günlük anlatı örneklerindeki konular: 1) Bireysel konular, 2) toplumsal konular, 3) Geleneksel konular, 4) Az dile getirilen konulardır.

1. GÜNLÜK ANLATILAR

Bu araştırmada yukarıda da belirtildiği gibi günlük söylemlerde yer alan anlatılara yer verilecektir. Ehlich (2007) anlatı çözümlemelerinin dilbilimsel yöntemlere bağlı olduğunu belirtmektedir. Günlük anlatıları şu şekilde açıklamaktadır:

'Günlük anlatı, konuşanın yaşadıklarını dile getirmektedir. Bir toplumun bireyi olan konuşmacı genelde yaşadıklarını ya da gözlemlediklerini dile getirmektedir. Günlük anlatılar bireysel olarak yaşanan bilgiye 'partikulares Erlebniswissen'e dayanmaktadır. Dinleyici, anlatılanı dinleyerek konuşmacının yaşadıklarına katılmaktadır.' (ibid. s. 367).

Konuşmada yer alan anlatıların detayları Quasthoff (1980)'e dayanarak ve kısaltarak verilebilir:

- 1) Konuşmadaki anlatılar temelde sözlü olarak yapılanmış söylem birimleridir. İletişimsel olarak deneyimlerin ortaya konduğu bir biçimdir.
- 2) Zaman olarak geçmiş zaman kullanılır.
- 3) Genelde tek bir yaşanmışlıktır.
- 4) Öyküde katılanlar/dinleyenler için alışılmamış bir beklenti çıkar.
- 5) Konuşmacı en az bir birey ile-anlattığı bireyle-özdeşleşmektedir.

Konuşma içinde yer alan anlatılarda çok da nesnel olmayan geçmiş olaylar ortaya konulmaktadır. Bu anlatı biçiminin içinde:

- a) Değerlendirici ve etkileyici dil biçimleri
- b) Doğrudan anlatım
- c) Detaylar
- d) Şimdiki zaman (yer alır) (ibid. s. 27-28).

Rehbein (1984) günlük anlatılara değinmekte ve anlatıların sözlü olarak ortaya konan konuşmalarda yer aldığını vurgulamaktadır. Bu tür anlatılarda anlatıcının ve dinleyicinin bir arada olduğunu belirtmektedir. Anlatıların geçmiş olan durumları ortaya koyduğunu açıklamaktadır. Konuşmacının uzun süre etkin olduğunu, eylemlerin sistemli olarak konuşmacı tarafından

kullanıldığını, eylemlerin birbirine bağlı olduğunu ve de anlatılan öykünün gerçek olduğunu belirtmektedir (ibid. s. 67).

Yemenici (1995) sözlü anlatıların bir anlatıcının başından geçmiş olan olayları ve kişisel deneyimlerini, yaşamış olduğu olayların kendi üstünde yarattığı etkiyi ve neden olduğu değişimi vurgulayarak aktaran bir söylem türü olduğunu yazmaktadır.

Türkoloji alanında yapılan çalışmalarda bir anlatı biçimi olarak günlük anlatılar; öyküleyici anlatım olarak gösterilmiştir. Öyküleyici anlatım şöyle açıklanmaktadır:

- 1) Olay, kişi, mekân ve zaman ortak öğelerdir.
- 2) Olaylar birinci şahsın ağzından anlatılabilir.
- 3) Anlatıcı olay kahramanlarından (biridir).

Günlük anlatımların amacı, konuşmacının dinleyiciyi olay içinde yaşatmasıdır. Olay öykünün belirleyici özelliğidir. Olay insanların başından geçen, az rastlanan, merak uyandıran giriş, gelişme ve çözüm bölümlerinde anlatılır. Genelde –di’li geçmiş zaman ya da şimdiki zaman kullanılır (<http://www.turkedebiyati.org>).

Duman (1999) kadın gruplarında sohbet esnasında yer alan anlatıları incelemiştir. Bu anlatılarda yer alan konuları belirlemiştir. Konular:

- 1) Toplumsal-duygusal konular
- 2) Bireysel konular
- 3) Geleneksel konular
- 4) Hiç söz edilmeyen ya da çok az dile getirilen konulardır.

Duman çalışmasında kadınların kendi yaşamlarından kesitleri ya da başkalarının yaşadıklarını anlattıklarını belirlemiştir. Bu öykülerin genelde bir sorunu ortaya koyduğunu vurgulamıştır. Kadın gruplarında yer alan anlatıları iki yönden ele almıştır:

- 1) Öykülerin iletişimsel işlevselliği
- 2) İletişimin nedenleri

İletişimsel işlevde: Anlatıcının anlatmak istediğini sonuna kadar anlatma olanağının olduğu belirtilmektedir. Anlatma sırasında konuşmacı sırasının çok az değiştiği ve dinleyicinin zaman zaman tamamlayıcı eylem ve ünlemler kullandığı vurgulanmaktadır. Ayrıca anlatanın eylem alanının sınırlanmamış olduğu da açıklanmaktadır.

Bu çalışmadaki öykülerin iletişimsel nedenlerini kısaltarak verirsek:

- a) Kadınlar öyküler anlatarak deneyimlerini dinleyici ile paylaşmaktadır.
- b) Bir kadın anlatarak kendi konuşma gereksinimlerini kesintiye uğratmadan gidermektedir.
- c) Kadınlar kendileri ve başkaları hakkında konuşma fırsatı elde etmektedirler.
- d) Bir kadın anlatmak istediklerini sonuna kadar anlatma olanağı bulmaktadır.
- e) Anlatan kadın dinleyen kadının katılımını sağlamaktadır.
- f) Anlatılarda anlatanın kendi yaşamındaki ya da başkalarının yaşamındaki gerçekler ortaya konmaktadır.
- g) Sohbet sırasında ortaya çıkan anlatılar iletişimi bozmamaktadır. Çünkü bitince sohbete devam edilmektedir (ibid. s.224-225).

Duman (2018)’de yaptığı çalışmada da anlatı çözümlemesine yer vermiştir. Ona göre günlük anlatılar anlatanın yaşadıklarına, gözlemlerine ya da ona anlatılana bağlıdır. Duman (2018), Ehlich (2007)’e dayanarak günlük anlatıların fazla yapısal olmadığını açıklamaktadır. Günlük anlatılarda kullanılan örnekçeler olduğundan söz etmektedir. Bu çalışmada yer alan Fairhurst/Uhl-Bien (2012)’e

göre de günlük anlatılarda zamana bağlı eylemler ele alınmakta ve eylemler eyleyen tarafından kullanılmaktadır. Çalışmadaki bir başka araştırmacı olan Gumbrecht (1980) günlük anlatıların sözlü olduğunu, yüz yüze gerçekleşen iletişim durumlarında yer aldıklarını belirtmiştir. Diğer araştırmacılardan; Gülich (1980) yalnızca günlük anlatılara yer vermiştir. Quasthoff (1980) günlük anlatıların toplumsal bir sorun ya da anlaşmazlık olduğunda ortaya çıktığına değinmektedir. Rehbein (1980) ise sorun/sıkıntı belirten anlatıların 'Leidengeschichte' olduğunu açıklamıştır. Rehbein'a göre sorun ortaya koyan öyküler dilsel bütünlüğü olan örnekçelerdir. O, bu anlatılarda öne sürülenlerin işlevsellik açısından farklı olduğunu savunmaktadır. Anlatıların genelde dolaysız, basit, değerlendirilmiş ya da yerleştirilmiş olduğunu öne sürmektedir.

Günlük anlatılar bireyseldir, duygusaldır, toplumsaldır ve de kültürelidir. Yaşanan gerçekleri göstermektedir. Bir sorun ortaya koymaktadır. Sorun kişinin bireysel olarak yaşadığı ya da ona anlatanın yaşadığı ile ilgilidir. Sorunun çözümü olabildiği gibi çözümün olmadığı da anlatıdan çıkartılabilir. Anlatanın anlatmak istediklerini sonuna kadar anlatma olanağı vardır. Dinleyici katılımcıdır. Bu nedenle anlatıcının eylemleri sınırlanmamaktadır. Genelde yalın bir anlatım biçimi yer almaktadır. Nesnellik aranmamalıdır.

2. GÜNLÜK ANLATILAR İÇİN ÖRNEKLER

Günlük anlatılar ile ilgili edimbilimci, dilbilimci ve türkologların görüşlerine dayalı açıklamalar yaptıktan sonra şimdi de söylemlerdeki anlatılardan alınmış olan bölümleri örnekler olarak verip, açıklamalar yapılacaktır. Örnekler bize anlatılardan kesitler sunacaktır. Anlatanın deneyimlerine dayalı bilgisini nasıl dile getirdiğini gösterecektir. Örneklerle dayalı anlatı çözümlemesi için anlatı kesitlerinden oluşan ve örnek olarak verilen bölümdeki sözcelerin içerikleri yorumlanacaktır. Bu yöntem anlatı çözümlemesi için bu çalışmada gerçekleştirilecek olan ve işlevsel edimbilimde yer alan yöntemdir. Örneklerle geçmeden önce vurgulanması gereken; günlük anlatıların belirli konuları içerdiği. Anlatılarda birey kendi başından geçen olayları, mesleği ile ilgili sorunları, ailesinin ve çevresindekilerin yaşadığı sorunları ve kendi etnik durumları ile ilgili olayları anlatmaktadır. Bu bağlamda anlattıkları bireysel olarak yaşadığı bilgiyle ilgilidir. Anlatan, dinleyenin yaşanılan olaya katılmasını sağlamaktadır. Yaşanılan ve dile getirilen olay gerçektir. Sohbetin içine yerleştirilmiştir. Anlatı bitince sohbete devam edilmektedir. Genel olarak geçmiş zaman ve şimdiki zaman kullanılmaktadır. Örnek bir ailede bir babanın oğlu ile ilgili olarak yaşadığı sıkıntıyı dile getirmektedir:

(Ö1)

- (44) (İ) Eee abi Oğuzhan falan napyo?
 (45) (F) Oğuzhan iyi şükür.
 (46) Oğuzhan ile aramız bozuk.
 (47) (İ) Niye abi?
 (48) (F) Geçen sene notlar iyi iyi dedi.
 (49) Eşek herifin damadı 300 puanı zor aldık şeyden...
 (50) Oks'den
 (51) Bizi ters köşe yaptı yani.
 (52) Matematik/100 tane matematik sorusu 98 net çıkartan bi çocuk 5 tane netle geldi.
 (53) (İ) Niye abi?
 (54) Acaba yanlış falan mı işaretledi?
 (55) (F) Kaydırma yaptı.
 (56) (İ) Aaa!Tüh!
 (57) (F) Okuldan çıktık.

- (58) Böle yaptı: ‘Yaşadık baba!’ dedi.
 (59) ‘Kesin 400 puan alırım’ dedi.
 (60) Öğretmen Liselerine girecektik ne güzel!
 (61) Napalım hayat sürprizlerle dolu.
 (62) Biz de o sürprizlerle karşılaştık.

Örnekteki F bir telefon tamircisidir. İ ise F’yi iyi tanıyan bir müşterisidir. İ’nin telefonu tamir olurken yaptıkları sohbet sırasında İ, F’ye oğlu Oğuzhan’ın nasıl olduğunu soruyor (44). F, Oğuzhan iyi şükür diyerek anlatmaya başlıyor (45). F, oğlu ile arasının bozuk olduğunu dile getiriyor (46). İ, F’ye bunun nedenini soruyor (47). F, oğlunun kendini neden üzdüğünü anlatmaya başlıyor: ‘Geçen sene notlar iyi dedi. Eşek herifin damadı 300 puanı zor aldık şeyden...’ (48-49). Oğuzhan OKS’den düşük puan almıştır (50). Babası bu durumu şöyle açıklıyor: ‘Bizi ters köşe yaptı yani.’ ‘Matematik/100 tane matematik sorusu 98 net çıkartan bi çocuk 5 netle geldi.’ (51-52). İ, ise bu durumun neden kaynaklandığını öğrenmek için soru soruyor (53). Babası olan F, Oğuzhan’ın kaydırma yaptığını söylüyor (55). Bu duruma üzülen İ ise şu iki ünlemi kullanıyor: ‘Aaa! Tüh!’ (56). Anlatmaya devam eden F oğlunun kesin 400 puan alırım dediğini ancak 300 puan aldığını belirtiyor (49 ve 59). F üzüldüğünü şöyle dile getiriyor: ‘Öğretmen Liselerine girecektik ne güzel!’ (60). Bu sözün önerme içeriğinden çıkaracağımız: Öyküde babasının Oğuzhan ile ilgili beklentisinin gerçekleşmediği ve Oğuzhan’ın düşük puan aldığı için Öğretmen Liselerine giremediğidir. F ‘Napalım hayat sürprizlerle dolu.’ Biz de o sürprizle karşılaştık.’ diyerek yaşadığı hayal kırıklığını dile getiriyor (61-62).

Anlatı, aile içinde yaşanan bireysel bir sorunun bir baba olan F’nin dile getirdiği bir ‘Leidengeschichte’ (Sorun/sıkıntı ortaya koyan) örnekçesidir. F bireysel bilgisine dayanarak oğlu ile ilgili olarak yaşadığı sorunu belirtse de, sorunun çözümü o an için yoktur. Anlatılan gerçektir. Eylemlerin çoğu anlatıcı tarafından kullanılmıştır (bkz. Fairhurst/Uhl-Bien (2012)). Öyküde başlangıç, gelişme ve sonuç vardır. Dinleyici katılımı da vardır. Anlatı sohbet arasına sokulmuştur.

3. GÜNLÜK ANLATILARDAKİ TOPLUMSAL SORUNLAR

Anlatılar bireysel, toplumsal ve kültürelidir. Kişi bir toplumda yaşamaktadır. Yalnızca kendi yaşadıkları onu etkilememektedir. Toplumsal sorunlardan da etkilenir. Kendisinin, yakınlarının ya da çevresinde yaşayanların yaşadıkları toplumsal sorunlar günlük anlatılarda yer almaktadır. Quasthoff ile birlikte denebilir ki toplumsal sorunlar ya da anlaşmazlıklar bireylerin yaşam biçimini ya da çevresindekilerin yaşam biçimini etkilemektedir. Toplumsal sorun anlatanın kendi sorunu olmasa bile onu etkilemektedir (bkz. Quasthoff (1980)). Bu kısa açıklamanın ardından toplumsal bir sorun olan işten çıkarılmanın nedenlerinin çalışan bir fabrika işçisi tarafından nasıl dile getirildiğine bir örnekle devam edilecektir:

(Ö2)

- (1) (Ü) Merhaba Mehmet abi nasılsın?
 (2) (M) Sağol Ünal sen nasılsın?
 (3) (Ü) İyiyim
 (4) Bu gün işe falan gitmemişsin?
 (5) (M) Bu gün tatil Ünal... oturuyoz işte Kahvede arkadaşlarla falan vakit geçiriyoz.
 (6) Tatil bu gün işe gitmedik öyle.
 (7) Normalde çalışıyom abim şeyde.../Işık Tekstilde çalışıyoruz
 (8) .Ben battaniye bölümünde çalışıyorum, on, on iki senedir aynı yerdeyim, çalışıyorum.

- (9) Daha önce de değişik Fabrikalarda, atölyelerde de çalıştım.
- (10) Ama burada on, on iki senedir çalışıyorum.
- (11) (Ü) İyiymiş yaaa!
- (12) (M) Ben de şey duydum hep: Yani genelde Fabrikalar işçi çıkarıyormuş diye duydum.
- (13) (Ü) Sizin oralarda var mı böyle şey abi?
- (14) (M) Var tabii mutlaka var.
- (15) İı özellikle bu aralar sendikalaşma ve ııı ekonomik krizin getirdiği ııı bir çok sorundan dolayı işçi çıkarmalar yoğun.
- (16) Fakat bir yerde sevilirseniz, kendinizi sevdirdirseniz ııı çalışmanızı beğenirlerse, işinizi düzgün yaparsanız ııı bir yerde her şeye ses çıkarmazsanız, böyle uzun süreli kalabiliyorsunuz.

Örnek (2)'de bir genç ile bir fabrika işçisinin sohbetinden alınan anlatı yer almaktadır. Sohbet içinde yer alan anlatıda önce uzun bir süre bir yerde çalışabilmenin nedenleri anlatılıyor işçi tarafından. Hal hatır sorulduktan sonra Ü ve M iş konusuna giriyorlar (1, 2, 3). Ü, M'nin neden işe gitmediğini soruyor (4). O, da bu gün işe gitmediğini, Kahvede oturup arkadaşları ile vakit geçirdiğini, tatilde olduğunu söylüyor (5, 6, 7). Çalıştığını, bir Tekstil Fabrikasında battaniye üreten bölümde çalıştığını anlatıyor (7, 8). Bu Fabrikada on, on iki senedir çalıştığını, daha önceden değişik Fabrika ve Atölyelerde çalıştığını da anlatıyor (9, 10). Bunun üzerine Ü bir değerlendirme yaparak, onu destekliyor: 'İyiymiş yaaa!' diyor (11). Bu değerlendirme, M' nin uzun bir süre aynı yerde çalışması ile ilgilidir. Çünkü uzun süre bir yerde çalışmasını ve işten çıkarılmamış olmasını, olumlu bulduğunu gösteriyor. Bu katılımcılık etkileşimde olumlu etki yapıyor ve M anlatmaya devam ediyor. M işçi çıkarmanın kendi iş yerinde de olduğunu, meselenin sendikalaşma ve ekonomik kriz ile ilgili olduğunu da söylüyor. Sonra bir genelleme yaparak bir yerde uzun çalışabilmek için; sevilmenin, çalışmanın beğenilmesinin, işini düzgün yapmanın, her şeye ses çıkarmamanın, bazı şeylere göz yummanın olması gerektiğini belirtiyor (15, 16).

Bu anlatıda toplumsal bir sorun olan işten çıkarma bir toplum bireyi olan işçi tarafından dile getiriliyor. Kendisinin işten çıkarılmamasının nedenleri: Sevilmesi, düzgün çalışması, her şeye ses çıkarmaması ve bazı şeylere göz yummasıdır. Ayrıca işten çıkarılmanın nedeni ona göre düzgün iş yapmama, ses çıkarmama, göz yummama olarak gösterilmiştir. Bir de işten çıkarılmada sendikalaşmak ve ekonomik krizin de neden olduğunu söylemiştir. Sorun var ama çözüm de var. Sorun bir yerde uzun çalışmama ve işten çıkarılmadır. Çözüm iyi çalışma, sevilme, her şeye karışmama, sendikalaşmaya gitmeme vb. Anlatım oldukça yalındır. Anlatımda şimdiki zaman kullanılmıştır.

4. GÜNLÜK ANLATILARDA GELENEKSEL ALIŞKANLIKLAR

Her toplumun kendi içinde yer alan kültürel alışkanlıkları, kültürel bilgileri ve töreleri vardır. Türk toplumunda da geleneksel alışkanlıklar vardır. Bu alışkanlıklar fiziksel ve dilsel eylemler olarak günlük yaşamda ortaya çıkar. Çay ya da kahve içmek, kutlamalar, ölüm ile ilgili adetler, kurban kesmeler vb. Bu çalışmada sohbet sırasında çay ya da kahve içmek gibi kültürel alışkanlıklar ve bunlarla ilgili olarak eylemler yer almaktadır. Bu nedenle çay içmenin ne anlama geldiğine değinilecektir. Çay ya da kahve içme alışkanlığı Türk toplumunda bir sosyalleşme aracıdır. Bu bağlamda çay içmek:

- a) Dostluk göstergisidir.

- b) Misafirperverliktir.
- c) Nezaket gösterisidir.
- d) İletişim aracıdır.
- e) Samimiyet gösterisidir.

Türk toplumunda çay aile bireyleriyle, arkadaş ya da meslektaşlar arasında, toplantılarda, törenlerde vb. yer alır. Bu bağlamda bir atasözünü vermek istiyorum çünkü bu atasözünde çay ya da kahve içmenin bir iletişim aracı olduğu belirtilmektedir: Gönül ne kahve ister, ne de Kahvehâne; gönül sohbet ister, kahve bahâne. Bu atasözünden yola çıkan Hanifi Kara çay bahâne şiirini yazmıştır. Onun çok bilinen mısraları: Gönül ne çay ister ne çayhâne. Gönül sohbet ister çay bahâne. (Kara (2014). Bu bağlamda iki üniversiteli kız öğrencinin sohbetlerinde yer alan anlatıya yer verilip, çay içme ile ilgili alışkanlık da gösterilecektir.

(Ö3)

- (1) (A) Sinem vallahi ellerine sağlık çok çok güzel olmuş ((Çayını karıştırıyor)).
- (2) (S) Canım.
- (3) Afiyet olsun.
- (4) Beyendin mi?
- (5) (A) Beyenmem mi! ((Çayını karıştırıyor)).
- (6) Çay o kadar iyi geldi ki!
- (7) (S) Ay sana makarna yerine başka bi şey yapmak isterdim ama...
- (8) Ölece aceleye geldi biraz ama.
- (9) (A) Özlemişim makarnayı.
- (10)(S) Afiyet olsun.
- (11) Canım.
- (12) Ne zamandır gelmedin böyle ((sesini düzeltiyor)).
Uzun süre görüştükten/görüşmedikten sonra sana güzel yemekler hazırlamak isterdim canım, artık yine gelersin.
- (13) Görüşemiyoruz ki yani....
- (14) Vakit olmuyor ki.
- (15) Uğraşıyorum yani.
- (16) Ya benim ödevler falan var.
- (17) Uğraşıyorum yani.
- (18) Öle...
- (19) Bu dönem bi de fazladan kredi aldım.
- (20) O yüzden baya yorulyom yani.
- (21)(A) Ben de hafta sonu kursa gidiyorum.

(Ö3)'de İki üniversiteli kız öğrenciden A, S'yi ziyarete gelmiştir. S arkadaşına çay pişirmiş ve yemek yapmıştır (1, 6,8, 9). S, arkadaşına 'canım' diye hitap etmektedir (11). Bu hitap tarzı Türk toplumunda: Samimiyet, sevgi, yakınlık ifade eden bir dil alışkanlığıdır. Bizim toplumumuzda benzer kültürel hitap biçimleri içinde çok kullanılanlardan bir kısmını sıralıyorum: Tatlım, şekerim, hayatım, aşkım, canımın içi, bitanem, yakışıklım, kanka, dostum vb. Bu hitap şekilleri Türkçenin 'blumig' (tunturaklı) bir dil olmasından kaynaklanmaktadır. S ve A uzun süre görüşmemişlerdir. Nedeni S'nin ödevlerinin olması ve fazla kredi almasıdır (17, 18, 19, 20). A ise kursa gitmektedir (21).

Bu anlatıda şimdiki zaman, geniş zaman ve -di'li geçmiş zaman yer almaktadır. Anlatı öğrencilerin önemli bir sorununu dile getirmektedir: Dersler, ödevler, kurslar öğrencilerin sosyal yaşamı kısıtlamaktadır. Arkadaşları ile bile sık görüşmemelerine neden olmaktadır. Bu sorunun çözümü şu an için yoktur. Anlatım biçimi oldukça yalındır.

5. GÜNLÜK ANLATILARDA AZ KONU EDİLENLER

Araştırmadaki 30 söylem içinde yaptığım tespite göre: a) kişisel ilişkiler, b) ön yargılar, c) sanat ile ilgili konular çok az dile gelmektedir. Bu bağlamda bu konular ile ilgili örnekleri vermek gerekmektedir.

A. Kişisel İlişkiler

Kişisel ilişkilerde sorunlar kişiye özgü olsa da daha sonra bu sorunlar toplumsal sorunlara yol açmaktadır. Nedenleri: Kişisel ilişkilerde eşitlik olmaması, bir bireyin ilişkisi olduğu kimseye sınırlar getirmesi, sözel ve fiziksel şiddetin olması vb. Bu sayılanlar bireysel ilişkilerin bozulmasına, mutsuzluğa, ilişkilerin sonunun gelmesine neden olmaktadır. Vereceğim örnekte sınırlama, sınırlamayı kabul etme, göz yumma ve ya hoş karşılama var. Sınırlamaları kabul etmek demek: Karşısındakinin isteğini yerine getirip kendi eylemlerinden vaz geçmek ya da istediği eylemi gerçekleştirememektir. Bu durum sınırlananın eylem alanını kısıtlamaktadır. Aynı zamanda sınırlamayı koyan bireyin beklentisi yerine gelmektedir. Beklentisin yerine getirilmesine alışkın olan birey, beklentisi yerine gelmediği zaman duygusal ya da fiziksel tepkide bulunmaktadır. Bu bağlamda tepkiler; küsmek, azarlamak, kabullenememek ve küfretmek ya da darp etmek ve de öldürmek vb. olabilmektedir. Örnek bize kişisel ilişkilerdeki bir sorunu vermektedir.

(Ö4)

- (28) (H) Akşam sinemaya gidelim mi?
- (29) (E) Bakalım yaaa benimkinden izin alırsam olabilir ama bu aralar pek bir cins, hiç izin vereceğe benzemiyor.
- (30) (H) Amaaan kim takar seninkini ya gel gidelim işte boş ver izin de alma!
- (31) (E) Valla keşke o kadar kolay olsa ama bilmiyorum yine de hangi filme gideceğiz fikrim olsun.
- (32) (H) Beyaz meleşe.
- (33) (E) Ben onu gördüm.
- (34) (H) O zaman başka filme gideriz.
- (35) (E) Yani hangi filme gitsek bilmiyorum ki hiç vizyondaki filmleri takip edemedim son zamanlarda yine de bakarız yani bi akşam sorayım, bakalım izin alırsam olabilir.
- (36) (H) Ayyy izin alma canım ben gidiyorum de.
- (37) (E) Ay öyle kolay mı izin almadan, gidiyorum demek.
- (38) (H) Kolay tabii ya boş ver ben hiç takmıyorum.

Üniversite öğrencileri olan iki kız arkadaş aralarında sohbet ediyorlar. Sohbet sırasında H, E' ye sinemaya gitmeyi teklif ediyor (28). E ise erkek arkadaşından izin alabilirse gelebileceğini ve onun izin vermeyeceğine inandığını belirtiyor (29). Arkadaşı H, E'yi bu durumdan kurtarmaya ve onun erkek arkadaşından izin almak zorunda olmadığını açıklıyor (30), (36) ve (38). E ise izin almanın

kolay olmadığını tekrar ediyor H'ye (31), (35) ve (37). Bu sözcelerin önerme içeriklerinden çıkarsama yaparsak: A) E erkek arkadaşından izin almadan bir yere gidemiyor. B) İzin alması pek kolay olmuyor. C) E'nin erkek arkadaşından izin alamaması, onun eylem alanını sınırlamaktadır. Ayrıca erkek arkadaşının istediklerine boyun eğdiğini, beklentisini yerine getirdiğini ve de bu duruma göz yumduğunu göstermektedir. Öykü 'Leidengeschichte' (sorun anlatma) öyküsüdür. Sorunun çözümü E'nin davranışlarından dolayı olanaksızdır. Katılımcı bir anlatım söz konusudur. Anlatımda şimdiki zaman ve -di'li geçmiş zaman kullanılmıştır.

B. Ön yargılar

Ön yargılar birçok söylem biçiminde olduğu gibi günlük söylemlerde ve anlatılarda yer almaktadır. Ön yargılar ile ilgili olarak araştırmada ele alınan söylemler içinde yalnızca bir ön yargı tespit edilmiştir. Bu ön yargı kadına karşı yapılmıştır. Bilindiği gibi ön yargılar duygu ve tutumlarla ilgilidir ve de zararlı hükümlerdir. Bu bağlamda kısacada olsa Kısırlıoğlu (2019) ile birlikte ön yargıların nelere neden olabileceğine değinilebilir:

- 1) Ön yargılar zamanla insanın gündelik yaşamının bir parçası haline gelir.
- 2) Ön yargılar bireyler tarafından önceden oluşturulmuş insanların duygu ve tutumlarına bağlı oluşan yargılardır.
- 3) Peşin hüküm ve klişelerden oluşmuş düşüncelerdir.
- 4) Ön yargılar nedeni ile karşı tarafın düşeceği zorluklar sorgulanmamaktadır.
- 5) Ön yargılar ayrımcılığa neden olmaktadır.

Nedenler sıraladıktan sonra kadınlara karşı gerçekleştirilmiş bir ön yargı ile ilgili örneğe geçilebilir:

(Ö5)

- (140) (A) Arabanın arkasında ufak bir şey vardı, onu düzeltmenin tam zamanı.
- (141) Esas hiç gerek yok dedi de, ben ön/önümden bi kadın vurdu bana.
- (142) Geri/geri vitesi karıştırmış.
- (143) Üniversitenin çıkışında.
- (144) (Y) Anladım abi.
- (145) (A) Dedim: 'Karıştıracaksın da niye binyon arabaya?'
- (146) 'Bak trafiği karıştırdın biraz önce/sonra da.'
- (147) (Y) Aslında abi kadınlar hani trafikte gerçekten problem/bir problem yaratıyo.
- (148) Tamam sürebilirler, ehliyetli olabilirler ama gerçekten çok yavaş hareket ediyorlar.
- (149) Bu da problem yaratıyo.
- (150) (A) Kadınlar tam başa belası.

Örnek 5'de A, arabasına bir kadın sürücünün vurduğunu ve bu nedenle arabayı tamire götürdüğünü, kazanın nedeninin kadın sürücünün geri vitesi karıştırması olduğunu söyleyerek anlatmaya başlıyor (140, 141, 142). Kazadan sonra A, kadın sürücüye: 'Karıştıracaksın da niye binyon arabaya?' diye soru soruyor. Bu soru içerik olarak bir suçlamayı gösteriyor (145). Bir kadın olan ve iletişimde yer alan Y kadınların trafikte sorun yarattığını ve çok yavaş hareket ettiklerini söylüyor

(147,148, 149). Gerek A, gerek Y kadınların araba kullanmalarına karşı ön yargılı davranmaktadır. A kadınlar tam baş belası diyerek, onları aşağılamakta ve ayrımcılık yapmaktadır. Bu aşağılama kadınların hak etmediği haksız bir dilsel eylemdir.

C) Sanatla ilgi konular

İncelenen sohbetler içinde sanatla ilgili yalnızca iki sohbet yer almaktadır: 1) Ebru sanatı, 2) Film. Araştırmada film üzerine yapılan anlatı ele alınacaktır. Örnek verip açıklama yapmadan önce neden Türk toplumunda yaşayanların büyük bir bölümünün sanatla bağının kopuk olduğunu kısaca da olsa vermek gerekliliği duyulmaktadır:

- 1) Türk toplumunun büyük bir bölümü evlerinde oturup televizyon izlemektedir.
- 2) Televizyonlarda insanlara daha basit, daha kolay tüketilecekleri içerikler sunulmaktadır.
- 3) Popüler kültür ürünleri tüm toplumu kuşatmıştır. Bunlar; hiçbir sanat değeri olmayan diziler, filmler, eğlence programları, TV programları ve kitaplardır.
- 4) Bu saydıklarımıza ek olarak maddi gücü yetmediği için tiyatro ya da sinemaya gidememek gibi etkenler de var.

Nedenleri genel olarak sıraladıktan sonra bir film gösterilmeden önce hangi aşamaları olduğunu gösteren bir anlatıya geçilebilir: (Ö6)

(Ö6)

- (9) (E) Bu aralar...
- (10) Mezuniyet.
- (11) (G) Adını duydum, izleme fırsatım olmadı.
- (12) (E) Şimdi yarım...
- (13) İı...
- (14) Bir gösteri yapcaz.
- (15) Bir deneme gösterimi var.
- (16) Anket kâğıtlar vericez.
- (17) İzleyenlere.
- (18) Çıkarılması gereken sahneler var.
- (19) Filmin biraz kısaltılması lazım.
- (20) İzleyenlere göre.
- (21) Kurgulamada aşama kaydettik.
- (22) Bir aya kadar gösterime girecek ama.
- (23) (G) Peki, anlıyorum.

Örnek 6'da bir filmin gösterime girmeden önce hangi aşamalardan geçtiği E tarafından G'ye anlatılmaktadır. E bu alanda yetkin bir bireydir. Meslek bilgisini G'ye aktarmaktadır. Bu bilgi konuya uzak olan G'de yoktur. G bilgilenmek için E'yi dinlemektedir. E, filmin adından başlayarak, filmin gösterileceğini, izleyicilere anket kâğıdı dağıtılacağını ve anket sonuçlarına göre filmde sahneler

çıkartılacağını yani filmin kısaltılacağını belirtmektedir (12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20). Ayrıca kurgulamada aşama kaydedildiğini ve bir aya kadar filmin gösterime gireceğini söylüyor (21), (22). G, E'nin anlattıklarını anladığını bildiriyor (23). Aktarılan meslek bilgisi ile film gösterilmeden önce hangi aşamaların olduğu bilgisini G elde etmiş oluyor. E anlatmak istediklerinin tümünü anlatıyor ve hiç sözü kesilmiyor. Öyküleme geleceğe zaman, -di'li geçmiş ve de geniş zaman yer almıştır.

SONUÇ

Bu araştırmada günlük anlatılara yer verilmiştir. Günlük anlatıların günlük sohbetlerde yer aldığı açıklanmıştır. Anlatıların sohbeti bozmadığı, sohbet arasına girdiği, anlatma bitince sohbete geri dönüldüğü belirtilmiştir. Bu anlatı biçiminin/örnekçesinin sorunların anlatılmasını sağladığı belirtilmeye çalışılmıştır. Dinleyicilerin katılımcı olduğu vurgulanmıştır. Anlatılanların gerçek olduğu açıklanmıştır. Eylemlerin çoğunun anlatan tarafından kullanıldığı söylenmiştir. Günlük anlatı örnekçesinde eylem bütünlüğü olduğu belirtilmiştir. Bu anlatı örnekçesinde öznelliğin pek aranmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kısa çalışmada günlük anlatılar ile ilgili anlatı çözümlemesi yapılmıştır. Çözümlemede verilen örnekler doğrultusunda sözcelerin önerme içerikleri ele alınmıştır. Anlatılar bireysel olarak yaşanan bilgilere dayanmaktadır. Verilen altı örnekte değinilen konular doğrultusunda çözümlemeler şekillenmiştir. Birinci örnek ailedeki bir sorunu, ikinci örnek toplumsal bir sorunu, üçüncü örnek geleneksel bir alışkanlığı ve eğitimle ilgili bir sorunu, dördüncü örnek kişisel ilişkideki sorunu, beşinci örnek önyargı, altıncı örnek sanatla ilgili bir anlatıyı göstermektedir. Daha kapsamlı bir günlük anlatı çalışmasında daha çok konu oluşacağı gerçeği göz ardı edilemez. Bu bağlamda özellikle de yüz yüze gerçekleşen anlatılar ile ilgili olarak daha detaylı anlatı çözümlemeleri yapılması gerekmektedir. Çalışmanın yüz yüze gerçekleşecek olan diğer anlatı araştırmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Duman, S. (1999). *Schweigen. Zum kommunikativen Handeln türkischer Frauen in Familie und Gruppe*. Münster: Waxmann.
- Duman, S. (2018). *Söylem Araştırması. Kuramlar-Yöntemler-Çözümlemeler*. Eskişehir: Dorlion Yayınları.
- Ehlich, K. (Hrsg.) (1980). *Erzählen im Alltag*. Frankfurt/M: Suhrkamp.
- Ehlich, K. (Hrsg.) (1984). *Erzählen in der Schule*. Tübingen: Narr.
- Ehlich, K. (2007). *Sprache und sprachliches Handeln*. Part3/1, Part 3/2 Diskurs-Narration-Text-Schrift. Berlin: Walter de Gruyter.
- Fairhurst, G.T./Uhl-Bien, M. (2012). *Organizational Discourse Analysis (ODA) Examining leadership as relational process*. In: *The Leadership quarterly*. 23 (2012) 1043-1062. www.elsevier.com/locate/leaqua.
- Gumbrecht, H.U. (1980). *Erzählen in der Literatur*. In Ehlich, K. (Hrsg.) (1980) *Erzählen im Alltag*. Frankfurt/M: Suhrkamp, 403-419.
- Gülich, E. (1980). *Konventionelle Muster und kommunikative Funktionen von Alltagserzählungen*. In: Ehlich, K. (Hrsg.) (1980) *Erzählen im Alltag*. Frankfurt/M: Suhrkamp, 335-384.
- Kara, H. (2014). antoloji.com/cay-bahane-3-siiri/ (Erişim: 20.03.2022).
- Kırlioğlu, M. (2019). *Ön Yargılar ve Sosyal Hizmet: Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Kadına Karşı Ön Yargıları*. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(1), 25-41.
- Quasthoff, U.M. (1980). *Erzählen in Gesprächen*. Tübingen: Narr.
- Quasthoff, U.M. (1980). *Gemeinsames Erzählen als Form und Mittel im sozialen Konflikt oder Ein Ehepaar erzählt eine Geschichte*. In: Ehlich, K. (Hrsg.) (1980) *Erzählen im Alltag*. Frankfurt/M: Suhrkamp, 109-141.

- Rehbein, J. (1980). Sequentielles Erzählen-Erzählstrukturen von Immigranten bei Sozialberatung in England. In: Ehlich, K. (Hrsg.) (1980) *Erzählen im Alltag*. Frankfurt/M: Suhrkamp, 64-108.
- Rehbein, J. (1984). Beschreiben, Berichten und Erzählen. In: Ehlich, K.(Hrsg.) (1984) *Erzählen in der Schule*. Tübingen:Narr, 67-124.

İNTERNET KAYNAKLARI

Dersimiz.com/atasozleri-sozlugu/gonul-ne-kahve-ister-ne-kahvehane-gonul-sohbet-ister.
(Erişim: 18.02.2022).

<http://www.turkedebiyati.org>. (Erişim: 20.04.2022).

Yemenici, A. (1995). Labov'un Anlatı Çözümleme Yöntemi ve Bir Uygulama. In:
<http://dad.boun.edu.tr/article-file> (pdf) (Erişim: 25.03.2022).

EXTENDED ABSTRACT

In the research, the narratives in daily discourse were discussed. The purpose of examining such a subject is that there is very little research on the narratives in everyday discourse in linguistics and functional pragmatics. The study is empirical. The data consists of thirty separate discourses that Anadolu University German Language Education Department students collected and converted into transcripts. The examples given in the research are the sections selected from the aforementioned discourses. A narrative analysis was performed on the examples, revealing that the narrator conveyed his/her knowledge based on his/her individual experiences. The propositional contents of the utterances in the examples in the narrative sample were explained. It was determined that the topics reflect individual, social and traditional habits, while some topics are rarely mentioned.

There is a problem in almost all of the narratives. The aim is to find a solution together by sharing the problem. However, it was observed that not every problem was solved. The narratives are based on the narrator's individual experiences or what others have told him/her, seeking no objectivity. The functionality of individual narratives is that the narrator has a say and has the opportunity to tell what he or she wants to tell until the end without any interruption, and the conversation continues from the point where it was left off when the narrative is over. In the first example, a father, who is the narrator, shares his problem with the listener, but there is no solution for the problem at the moment. The problem is that his son marked the answers incorrectly in the exam he took, and the problem was not solved because the son could not pass the exam. In the second example, an employee voices a societal problem that is not his problem at the moment but remains to be solved: layoffs. It is seen that the problem is caused by the economic crisis and unionization and there is no solution to this problem at the moment. In the third example, a widely used form of address, which is one of the cultural community habits and cultural addressing forms, is revealed. The fourth example describes a problem in a personal relationship. The problem posed by the narrator is again rendered unsolvable by the narrator. In the fifth example, prejudice against women is the issue and it is pointed out that being prejudiced is not related to gender. In the sixth example, the stages that a film goes through before it is shown are explained by an expert. This transfer of professional knowledge aims to inform the audience who has little interest or knowledge in the subject.

It was revealed that the daily narratives do not only include issues related to individual problems, which was demonstrated with six examples in the study. There is an individual problem in the first example, a social problem in the second example, cultural habits in the third example, a problem with personal relationships in the fourth example, prejudices in the fifth example, and a socially underappreciated issue in the sixth example.

The concept of “*narrative*” is very extensive and multidimensional. My conclusion is that narratives are mainly individual, social, and cultural. Therefore, it is inevitable for individuals to talk about their lifestyles, attitudes towards society, cultural habits, interpersonal relations, and problems like prejudice.



Citation (Atf): İlhan, S. (2023). Die Auswirkungen der Weltanschauung von Erasmus von Rotterdam und Martin Luther Heute. *Mesopotamia Journal of Interdisciplinary Studies*, 3(1), 50-57.

DIE AUSWIRKUNGEN DER WELTANSCHAUUNG VON ERASMUS VON ROTTERDAM UND MARTIN LUTHER HEUTE¹



Suzan İLHAN² 

Schlüsselwörter	Zusammenfassung Diese Studie befasst sich mit den Auswirkungen der Weltanschauung von dem wichtigsten Vertreter des Humanismus Erasmus von Rotterdam und dem Führer der Revolution Martin Luther in der heutigen Welt. Erasmus als Denker und Luther als Theologe repräsentieren zwei unterschiedliche Meinungsfelder in der deutschen geistigen Welt. Luther steht dafür, dass die Wissenschaft der Religion untergeben sein sollte, Rotterdam dagegen verteidigt die Freiheit der Wissenschaft. Der Grundunterschied zwischen Luther und Erasmus liegt in ihren Perspektiven für die Religion. Für Erasmus ist die Religion eine Sittenlehre; sie ist eher ein Lebensstil als eine Doktrine. Für Luther hingegen ist die Religion eine Lehreinrichtung, die den Menschen in die ewige Freiheit führen wird. Mit seiner Revolution erreicht Luther sein Ziel und führt seine Lehre ein. Dank des Wertes, den Erasmus den Menschen und dementsprechend der Bildung beimisst, hat es die Bildung des Erasmus-Programms ermöglicht, das heute für europäische Länder gültig ist. In der Studie wurde eine Literaturrecherchemethode verwendet.
Erasmus von Rotterdam Humanismus Martin Luther Reform	
Artikel Info	
Forschungsartikel	
Gesendet: 02.02.2023 Akzeptiert: 02.04.2023 Publiziert: 30.06.2023	

THE REFLECTOINS OF ERASMUS VON ROTTERDAM AND MARTIN LUTHERS VIEWS IN MODERN DAY

Keywords	Abstract Our study aims to evaluate the effects of the most important representative of humanism Erasmus von Rotterdam and the leader of reform Martin Luther's opinions to the present day. The fact that Erasmus is thinker and Martin Luther is theologian, creates two different areas of German ideology. Luther wanted science to come at the expense of religious dogma; however, Erasmus advocated the freedom of science. The main difference between Erasmus and Luther is their views of religion. For Erasmus the religion is a teaching of morality and a life style rather than a doctrine and the rules to be followed. According to Luther, the religion is a body of doctrine and it also gives people the purpose of the eternal security. Luther reached his goal with reform movement and put his teachings into practice. The fact that Erasmus attaches importance to people and, accordingly, education has led to the formation of the Erasmus Program, which is valid for European countries today. A literature review method was used in the study.
Erasmus von Rotterdam Humanismus Martin Luther Reform	
Article Info	
Research Article	
Received: 02.02.2023 Accepted: 02.04.2023 Published: 30.06.2023	

¹ Diese Studie wurde auf Grundlage der Masterarbeit mit dem Titel „Die Auswirkungen der Weltanschauung von Erasmus von Rotterdam und Martin Luther Heute“ erstellt, die wir am 17.11.2014 unter der Betreuung von Prof. Dr. Mehmet Sıraç İnan abgeschlossen haben.

² Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı. suzan-yk@hotmail.com

1. EINFÜHRUNG

Zunächst werden in diesem Teil Informationen zu Martin Luther gegeben und dann seine Verbindung zur Reformation thematisiert.

2. MARTIN LUTHER

Martin Luther wurde 1483 in Eisleben geboren und verbrachte seine Kindheit und Grundschulzeit in Mansfeld. Luther beendete sein Gymnasium in der Georgenschule zunächst in Magdeburg und dann in Eisenach. 1501 immatrikulierte er sich an der Pädagogischen Fakultät der Universität Erfurt und schloss dort seine Ausbildung ab. 1502 begann er seine Ausbildung in Bildender Kunst. Er graduierte am 7. Januar 1505 und wurde zum Philosophielehrer verpflichtet (Şenel, 2004, s. 294). Später wollte er Mönch werden und gemäß der religiös-hierarchischen Tradition des Augustinerklosters eine Zeit lang unter der Kontrolle der Mönche stehen und die strengen klösterlichen Regeln erfüllen. Er wurde als Professor für Philosophie an die Philosophische Fakultät der Universität Wittenberg berufen, um die aristotelische Ethik zu interpretieren. Dort erläuterte er seine Gedanken, die die Geschichte des Christentums prägen (Aytaç, 2012, s. 12).

Luther gab 1517 die 95-Punkte-Proklamation heraus und wurde exkommuniziert, weil er sich dem Papst widersetzt hat. Luther kämpfte dafür, dass jeder sein Papst sei, indem er es vermied, den Papst anzubeten. So hat Luther jahrhundertlang das Privileg zwischen den Geistlichen und den gläubigen Christen abgeschafft, er hat gewissermaßen die Souveränität der Kirche zwischen den Menschen und Gott zerschlagen. Mönch Tetzel verkaufte die vom Papst versiegelten Begnadigungspapiere. Er teilte Luther mit, dass die Sünden der Gemeinde durch diese Begnadigungspapieren vergeben wurden. Luther sagte jedoch, dass diese wertlosen Begnadigungspapieren keine Sünden vergeben konnten, und lehnte die Beherrschung und Ausbeutung des Papsttums ab (Aytaç, 2012, s. 25).

Zwischen 1522 und 1532 übersetzte Luther die Bibel ins Deutsche, um die Wahrheit zu offenbaren und den Menschen die wahre Bibel und das Christentum zu zeigen. Luthers Bibelübersetzung war ein Durchbruch in der Übersetzung. Er bemühte sich, nicht allein die Wörter zu übersetzen, sondern benutzte die Sprache, die die Menschen im Alltag anwandten. Nachdem seine Übersetzung die Öffentlichkeit erreicht hatte, gewann er eine große Anzahl von Fans (Aytaç, 2012, s. 26; Balcı, 2017, s. 227). Die von diesen Unterstützer geschaffene Bewegung wurde allmählich evangelisch genannt. Daraufhin verlor die katholische Kirche Anhänger und die armen Leute bevorzugten den Evangelismus. Der Grund dafür war, dass der Evangelismus die Steuer abschaffte und stattdessen den Menschen die Möglichkeit gab, mit Gott allein zu sein. Mit dieser von ihm neu gegründeten Sekte brach er den Druck der katholischen Kirche auf die Menschen und leistete mit der Übersetzung der Bibel einen wesentlichen Beitrag zum Deutschen (Seihe, Zengin, 2011). Auf diese Weise wurden in Deutschland Sprachgesellschaften gegründet. Diese Gesellschaften entwickelten die deutsche Sprache und ermutigten die Menschen, diese Sprache in allen Bereichen zu verwenden. Danach starb Luther am 18. Februar 1546 in Eisleben (Olgun, 2001, s.21).

2.1. Reformation

Reform bedeutet allgemein „Innovation, Erneuerung“. Die Reformen im religiösen Bereich, die im 16. Jahrhundert in Deutschland begannen und sich auf andere europäische Länder ausbreiteten, wurden Reformen genannt, nachdem die katholische Kirche korrumpiert und von religiösen Zwecken entfernt worden war (İnan, 2011, s.11; Öztürk,). Reformwünsche, die vor dem 16. Jahrhundert durch die Aufstände gegen die Kirche geäußert wurden, scheiterten, weil sie sich auf kleine Gruppen beschränkten. Zu Beginn des 16. Jahrhunderts ermöglichte die Bereitschaft der politischen, gesellschaftlichen und geistigen Struktur die Reformbewegung, die unter der Führung Martin Luthers beginnen sollte. Daher ist es nicht möglich zu sagen, dass die Reform im 16. Jahrhundert durch eine einzelne Person oder ein Ereignis und plötzlich entstanden ist.

Mit der von ihm neu gegründeten Sekte brach Luther den Druck der katholischen Kirche auf die Menschen. Literarisch gesehen hat er mit seiner Bibelübersetzung einen großen Beitrag zur deutschen Sprache geleistet (İnan, 2011, s. 11). Mit dieser Übersetzung wurde die richtige

Wahrnehmung von Religion sichergestellt und gleichzeitig der deutschen Schriftsprache ein wissenschaftlicher Charakter verliehen.

Luthers Bibelübersetzung hatte einen großen Beitrag zur Entstehung des „Neuhochdeutschen“. Die in dieser Zeit durchgeführten Sprach- und Übersetzungsstudien gaben der elitären Leserschaft die Möglichkeit, sich neuen Gefühls- und Denkbereichen zu öffnen, indem sie die Gesetze des humanistischen Denkens mit einem sorgfältigen Verständnis von Sprache und Form einführten.

3. DIE HUMANISTISCHE BEWEGUNG UND ERASMUS VON ROTTERDAM

Wenn der Humanismus etymologisch betrachtet wird, zeigt sich, dass er von den Wörtern *Humanist* und *Homo* abgeleitet wird. Im Lateinischen bedeutet *Homo* der Mensch. Das wichtigste Merkmal der antiken Kultur ist die Mentalität, die den Menschen als Grundlage nimmt und ihn in allem zum Maßstab nimmt (Aytaç, 2012, s.12).

Die von Intellektuellen und Aristokratie gebildete humanistische Bewegung führte zur Entstehung ähnlicher Literaturen, die erstmals im 15. Jahrhundert in Italien auftauchte und später in Spanien, Portugal, Frankreich, England und Deutschland zu sehen war (İnan, 2011, s. 7). Vertreter der Humanistischen Bewegung: Die menschenbasierte Denkweise wird „Humanismus“ und diejenigen, die diesen Gedanken vertreten, werden „Humanisten“ genannt (Aytaç, 2012, s. 12). Humanisten, die in vielen Ländern aufgewachsen sind, haben große Anstrengungen unternommen, um den Menschen eine neue Hoffnung zu geben. Sie konzentrierten sich auf die Punkte, die die Menschen vereinen, nicht trennen.

Als Ergebnis der Hingabe und Lebensfreude, die das Produkt humanistischen Denkens sind, wurden die Handel wiederbelebt, neue Techniken zur Produktionssteigerung im Handwerk gefunden und die wissenschaftliche Forschung beschleunigt. Auf dem Gebiet der Literatur und Kunst ist, das mit dem Gedanken der antiken Kultur entwickelte Ideal der Menschheit zu Rede. Seitdem diese Bewegung den Menschen als Zentrum des Universums anerkennt hat, hat der Gedanke, Dogmen durch Zweifel zu ersetzen, an Bedeutung gewonnen (Siehe, Aydın, 2022).

Der Mensch ist wichtig geworden und hat die Etablierung von sozialen Systemen ermöglicht, die auf Menschen basieren. In kurzer Zeit prägten gesellschaftliche Veränderungen und Entwicklungen, wissenschaftliche und technologische Neuerungen sowie Unterschiede in individuellen Eigenschaften (Aytaç, 2012, s. 12). Wirtschaftliche, soziale und kulturelle Entwicklungen haben in gewisser Weise auch alle philosophischen Entwicklungen beeinflusst. Die Philosophie begann sich durch die Betonung von Erfahrung und Vernunft zu verselbstständigen.

3.1. Erasmus von Rotterdam

Erasmus lebte zwischen 1465-1536 und ist einer der wichtigsten Vertreter der humanistischen Bewegung, die mit der Renaissance entstand. Erasmus wurde 1465 in Rotterdam, Niederlande, geboren. Erasmus wurde 1492 Priester, fungierte aber nie als Priester im herkömmlichen Sinne. Er wollte sich mehr der Wissenschaft widmen. Zu den Bedingungen des Humanismus zählte er die Verbreitung der bildenden Künste und Wissenschaften, die Einigung Europas unter einem gemeinsamen Kunst- und Wissenschaftsverständnis. Mit seinen Originalwerken und Übersetzungen leistete er einen großen Beitrag zur Verbreitung des antiken Denkens in Europa (Zweig,1998, s. 188).

Erasmus von Rotterdam war als Gelehrter und sehr fleißig bekannt. Er las viel, untersuchte und schrieb. Er kämpfte für das Ideal der Versöhnung des Christentums mit dem Geist des antiken Humanismus, stellte sich zunächst auf die Seite Luthers, gab dann aber auf, mit ihm zu gehen, weil seine Gelehrtennatur überwog. Als Humanist glaubte Erasmus an die Güte des Menschen und seine Arbeitsfähigkeit. Luthers Motto, der Mensch sei sündig, gefiel Erasmus nicht, und als toleranter Gelehrter ergriff er in den Kämpfen der Reformationszeit keine Partei (Piri, 2022).

Erasmus und Luther verstanden sich nie ganz. Die beiden bildeten die beiden Pole der deutschen Geisteswelt. Erasmus, der tolerante Gelehrte, der sich für rationale Kritik einsetzte; Luther war ein begeisterter, hartnäckiger Kämpfer. Erasmus' Konzept der Humanistas bedeutete die harmonische Vereinigung von Moral und Christentum. So wurde Humanistas zum Motto einer Geisteshaltung, die freidenkende Forschung respektierte, aber das Wesen des Christentums

akzeptierte. Mit anderen Worten, Erasmus sah die Wissenschaft nicht wie Luther im Dienst der Religion. Erasmus von Rotterdam brachte die ersten Übersetzungen von Euripides ins Deutsche (Zweig, 1998, s. 188).

Erasmus, der auch Pädagoge war, brachte Ideen ein, die später zu berühmten Pädagogen wie Comenius führten. Seine *Colloquia Familiaria* (1518) für Schulen spiegelte seine didaktische Seite deutlich wider. Dieses Werk, das unter Einbeziehung von Redewendungen, Geschichten und Anekdoten der Menschen, subtilem Humor und Wortspielen aufbereitet wurde, zielt eigentlich darauf ab, Schüler auf ästhetische Weise zu erziehen. Er offenbarte hier seinen Künstler-, Dichter- und Erziehercharakter (Zweig, 1998, s. 188). Diese einflussreichste und berühmteste Person der Humanismusbewegung dachte, dass die Menschheit durch Erleuchtung vorankommen konnte, und glaubte, dass jeder durch Bildung eine gute Moral haben konnte. Er glaubte, dass die Widersprüchlichkeit des Lebens mit dem Erreichen der Stufe des Humanismus von selbst vergehen wurde.

Ein starkes Gedächtnis und eine außergewöhnliche Auffassungsgabe, der Wunsch, Menschen von sich zu erzählen, waren die charakteristischsten Merkmale von Erasmus. Das Zeitalter des Humanismus war auch das Zeitalter des Briefs in der Kommunikation. Nur so war der Austausch von Informationen und die Konsultation von Ideen möglich. Erasmus tauschte sich auch mit vielen Menschen seines Alters aus. Einige bemerkenswerte Werke von Erasmus sind *Antibarbari*, *Adagia*, die Erziehung eines christlichen Fürsten und das Lob der Torheit. Er starb 1536 in Basel (Zweig, 1998, s. 188).

4. VERGLEICH DER ANSICHTEN VON ERASMUS UND LUTHER

Wie wir oben festgestellt haben, ist die Beziehung Erasmus-Luther oder Humanismus-Reform nicht einseitig und weit davon entfernt, sich in bestimmten Mustern auszudrücken. Erasmus-Luther oder Erasmus-Reformationsbeziehung nimmt den wichtigsten Platz für die Beziehung des Humanismus zur Reformation ein. Die Verbindung von humanistischer und christlicher Lehre nahm im Reformverständnis von Erasmus einen wichtigen Platz ein. Denn er sah den Humanismus nicht nur in literarischer oder künstlerischer Hinsicht, also als eine Sichtweise auf das Leben wie andere Humanisten, sondern als das Leben selbst. Ebenso war für Erasmus ein intellektuelles Erwachen nicht genug, aber auch ein spirituelles Erwachen war notwendig (Öztürk, 1999).

Für Erasmus war Religion eher eine Lebensweise als eine Doktrin und zu befolgende Regeln. Auch das Christentum war keine Doktrin, sondern ein Begriff der „hohen und humanen Moral“.

Erasmus kritisierte vor allem die Päpste dafür, dass sie die Bischöfe wie Fürsten behandelten und das Papsttum zu einem Königreich machten. Ihm zufolge war Religion eher spirituell als materiell und Säkularismus, der Sache der Fürsten war, hatte in der Reinheit der christlichen Religion keinen Platz. Auch der Klerus sollte nach dieser Spiritualität leben. Während Erasmus mit diesen Worten die Geistlichkeit aus der weltlichen Sphäre verdrängte, stellte er die Geistlichkeit über die Fürsten und Könige in Bezug auf ihre erforderlichen Funktionen in der Jesus-zentrierten Lebensordnung. Dementsprechend bestand die Aufgabe des Klerus darin, Jesus nachzufolgen und die Menschen um ihn herum zum Guten zu führen, indem er sie so weit wie möglich in diese Richtung führte. Jedoch war niemand vom Klerus abhängig, es war Christus, von dem alle in höchstem Maße abhängig waren. Tatsächlich sollte, wie oben erwähnte, ein guter Prinz laut Erasmus nie vergessen, dass er ein Christ war. Daher zog Erasmus nur den Klerus aus der politischen Arena, nicht die Religion. Obwohl die Religion im politischen Bereich aktiv war, ging diese Aktivität in die Richtung, die Tugenden des politischen Lebens zu bestimmen. Religion hatte keinen Einfluss darauf, Legitimationsinstrument oder Grundlage der Politik zu sein.

Zusammenfassend lässt sich sagen, dass das Christentum im Mittelpunkt von Erasmus' Ansichten über Religion, Gesellschaft und Politik stand und diese Bereiche daher nicht voneinander getrennt waren. Da das Religionsverständnis von Erasmus aber nicht auf Dogmen beruhte, war das Christentum eher eine Kultur als eine Religion. Für ihn gab es in jeder Hinsicht nur ein Ziel: ein harmonisches und tugendhaftes Zusammenleben. Das war die Essenz von Religion und Politik, und dieses ideale Leben wurde mit einer Reform möglich sein, die auf dem Christentum und alten Werken basierte.

Betrachtet man Luthers Ansichten in der Achse des Entwicklungsprozesses der Reform, so war aus der als Ablassdebatte begonnenen Reform eine gesellschaftliche und politische sowie religiöse Aufstandsbewegung geworden. Als die Ereignisse eine soziale und politische Dimension gewannen, entfernte sich Luther von seiner anfänglich liberalen und egalitären Rhetorik und nahm eine ordnungsfreundliche und fürstliche Unterstützung an. Eine Ordnung wie die Unabhängigkeit des gesellschaftlichen und politischen Bereichs von der Religion war demnach als Ergebnis der Reformbewegung nicht entstanden. Im Gegenteil, je nach religiöser und politischer Anschauung Luthers blieb die Religion der bestimmende Faktor in allen Lebensbereichen, und es entstand eine organisierte und autoritäre Gesellschaftsordnung in Form von Familie-Staat-Kirche. Es wäre sinnvoll, die Unterschiede im religiösen und politischen Verständnis zwischen Luther und Erasmus in einzelnen Punkten zusammenzufassen, um diese Unterschiede deutlicher zu sehen.

Der Hauptunterschied zwischen Erasmus und Luther lag in ihrer Religionsauffassung, je nachdem, ob der eine Denker und der andere Theologe war (dieser Unterschied war noch wichtiger, wenn man bedachte, dass sie beide Theologen im offiziellen Status waren). Obwohl Erasmus die christlichen Ideale, Grundüberzeugungen und Prinzipien übernahm, war Religion für ihn keine Doktrin, sondern eine Lehre, die dem Leben eine moralische Richtung gab und ein harmonisches Zusammenleben ermöglichte. Daher könnten wir sagen, dass Religion für das Leben war. Laut Luther war die Religion eine Reihe von Lehren, sie gab den Zweck an, der die Menschen zum ewigen Heil führte und dafür sollte das Leben auf der Religion aufgebaut sein, das hieß, die Menschen sollten für den Glauben leben. Die Grenzen waren also klar. Da Erasmus die Religion als Quelle für ein moralisch gutes Leben und Harmonie ansah, nahm er in jedem Konflikt Zugeständnisse für die Fortsetzung dieses guten und harmonischen Lebens an. Da das Leben nach religiösen Regeln lebensnotwendig war, stand bei Luther dagegen deren richtige Erfüllung über Harmonie und gutem Leben.

Erasmus' Ziel der harmonischen Einheit der Gesellschaft erschien Luther bedeutungslos. Die Tatsache, dass die Religion die Hauptquelle war, war auch der Grund für die politischen Differenzen zwischen den beiden Reformern. Der Platz der Religion in Erasmus' politischen Ansichten war in dem Ausmaß, in dem der Prinz Christ war. Er stützte seine politische Autorität auf das Volk, nicht auf die Religion, und nahm die Demokratie als eine Form der politischen Regierung an, in der der Herrscher von den Beherrschten gewählt und von den Beherrschten wieder zurückgenommen werden konnte.

Laut Luther war jede Regierung von Gott und daher war die Quelle der Regierung göttlich. Da Gott den Herrscher eingesetzt hatte, musste jeder dem Herrscher gehorchen, ob gut oder schlecht. Die einzige Autorität, die den Herrscher von seinem Posten entfernen konnte, war Gott. Indem er sein Leben in jeder Hinsicht auf Religion und Gott gründete, übernahm Luther eine Ordnung, die auf einer autoritären Familienstruktur und einem politischen System beruhte.

Erasmus widersetzte sich der Bekehrung durch Gewalt und Krieg. Von Luther unterschied er sich auch darin, dass beide Gruppen im Konflikt zwischen Protestanten und Katholiken nicht gezwungen werden sollten, einander anzubeten, und dass jeder nach seinem eigenen Glauben leben dürfe, bis ein Kompromiss gefunden sei. Erasmus hatte keinen anderen Zweck, als die friedliche Einheit der Gesellschaft zu gewährleisten und ein gutes und tugendhaftes Leben zu führen, und er hatte zum Ausdruck gebracht, was dazu notwendig war. Während Erasmus in dieser Hinsicht eine gemäßigte und versöhnliche Haltung einnahm, vertrat Luther einen strengen Stil, der jeden Konflikt für seine eigene Wahrheit riskierte. Ihre Ansichten über Religion waren der Hauptunterschied zwischen den beiden Reformern, und andere Punkte der Divergenz waren Ableitungen dieser Ansicht.

5. SCHLUSS

Im 15. Jahrhundert standen die Menschen unter dem Joch des Christentums und der Kirche. Martin Luthers „Der Mensch ist ein sündiger Knecht“ die Aussage war gültig (İnan, 2011, s. 8). Daher mussten die Menschen ihr Leben in dieser Welt damit verbringen, sich von ihren Sünden zu reinigen, um sich auf das Jenseits vorzubereiten. Daher war es für eine Person nicht angemessen, Rechte von irgendetwas in ihrem weltlichen Leben zu beanspruchen, sich an dieser Welt zu erfreuen, neugierig zu sein und andere als kirchliche Lehren in Frage zu stellen.

Seit Jahren hat die Kirche Menschen sowohl materiell als auch geistlich ausgebeutet im Austausch gegen Begnadigungspapiere zur Vergebung der Sünden der Menschen. Wenn wir das mit heute vergleichen, sehen manche Leute viele Menschen, die sie als Pilger, Hodschas oder Scheichs sehen, als allwissend, ohne die heiligen Bücher zu öffnen und sie zu lesen. Sie fragen also sie, worauf sie neugierig sind. Sie bekommen Amulette oder ähnliches Dinge gegen Geld von Betrügnern, die sie für sachkundig halten. Die Leute, die sie diesen Gelehrten nennen, können auch das Geld nehmen und verschwinden, oder sie machen falsche Kommentare. Heute gibt es immer noch diejenigen, die die Religion monopolisieren.

Der wichtigste von Luthers Beiträgen zur deutschen Gesellschaft war seine Übersetzung der Bibel ins Deutsche, um die Wahrheit zu offenbaren und den Gläubigen die wahre Bibel und das Christentum zu zeigen. Luthers Bibelübersetzung ist ein Durchbruch in der Übersetzung. Er bemühte sich, die Bedeutung wiederzugeben, nicht die Worte und verwendete die Sprache, die die Öffentlichkeit sprach und verstand. Beim Übersetzen war es von großer Bedeutung, die Wörter so zu übersetzen, dass sie die Bedeutung wiedergeben, nicht eins zu eins. Nach ihm wurden in Deutschland Sprachgesellschaften gegründet. Diese Gesellschaften versuchten, die deutsche Sprache zur Sprache der Kultur, Kunst, Wissenschaft, Medizin und Literatur zu machen. Das brachte literarische Einheit in das religiös und literarisch gesplante Land. Ziel der in dieser Zeit betriebenen Sprach- und Übersetzungsforschung war es, einem elitären Publikum die Gesetzmäßigkeiten des humanistischen Denkens mit einem sorgfältigen Sprach- und Formverständnis nahe zu bringen und neue Gefühls- und Denkbereiche zu erschließen.

Mit der im 16. Jahrhundert entstehenden Bewegung des Humanismus wurde eine neue Hoffnung in die Meinungs- und Gedankenwelt gebildet.

Der Humanismus, der seinen Ursprung in der antiken Kultur hat, offenbarte den Menschen und seinen Wert. Entgegen der landläufigen Meinung wurden Menschenrechte, Freiheit und Freude am weltlichen Leben in Frage gestellt. In diesem Zeitalter zielte der Humanismus darauf ab, die im Mittelalter verlorene Persönlichkeit wiederzuerlangen. Heutzutage zielt der „Humanismus“ darauf ab, Menschen zu erziehen, zu bewerten und weiterzuentwickeln, indem sie ihr Wissen und ihre Fähigkeiten verbessern. Es wird nicht ausreichen, eine Person nur im Hinblick auf individuelle Freiheit und Glück zu bewerten. Diese Werte sollten auch die Entwicklung und Evolution der Gesellschaft leiten.

Erasmus, eine der wichtigsten Persönlichkeiten des Humanismus und der deutschen Geistesgeschichte, verteidigte die Freiheit der Wissenschaft, indem er das tolerante, intellektuelle Modell vertrat, das für rationale Kritik eintrat. Erasmus übte seine schriftstellerische Tätigkeit zum Nutzen und zur Bildung des Volkes aus. Laut Erasmus war der Mensch gut und konnte durch Bildung vom Bösen gereinigt werden. Erasmus erklärte, dass die Schulpflicht für alle Jungen und Mädchen bestehen sollte. Aber es wäre zu optimistisch zu erwarten, dass dies damals eine breite Akzeptanz finden würde, wenn man in einem Land lebt, in dem die Schulbildung und insbesondere die Bildung von Mädchen immer noch ein großes Problem war.

Die Bedeutung, die Erasmus der Bildung beimisst, hat zur Entstehung des Erasmus-Programms geführt, das es den heutigen Universitätsstudenten ermöglicht, ihre Ausbildung für einen bestimmten Zeitraum in einem Land der Europäischen Union fortzusetzen. Daher sind die Ansichten berühmter Persönlichkeiten wie Martin Luther und Erasmus nicht nur in den Ländern des Nahen Ostens, sondern auf der ganzen Welt von großer Bedeutung. In den meisten unterdrückerten Gesellschaften werden die Fakten jedoch immer noch ignoriert. So wie es vor Jahrhunderten Sektenkriege gab, sind wir heute Zeugen von Sektenkriegen. Zum Beispiel gibt es heute Kriege in nordafrikanischen Ländern und in Ländern, in denen es viele verschiedene Sekten gibt, wie Indien. Neben sozialen, wirtschaftlichen und politischen Gründen spielen auch religiöse Unterschiede eine Rolle bei der Entstehung solcher Kriege.

Kurz gesagt, die Auswirkungen der Ansichten dieser beiden berühmten Personen lautet so: Vor Jahren wurde Religion auf den Feldern wie politisch, wirtschaftlich usw. verwendet. Leider hält dieser Zustand bis heute noch an. Die Notwendigkeit der Freiheit der Wissenschaft und die Bedeutung, die der Bildung beigemessen wird, gelten noch heute.

LITERATURVERZEICHNIS

- Aydın, M. (2022). Avrupa'da Hümanizmin Arka Plânı ve Erasmus. *Akif*, 52(2), 1-15.
- Aytaç, G. (2012). *Yeniçağ Alman Edebiyatı*. Doğu Batı Yayınları, 6.Baskı, 12
- Balcı, U. (2017). *Kursbuch zur Prüfung ÖABT*. London: Ijopec Publication
- Erasmus (2011). *Deliliğe Övgü*. (çev. Nusret Hızır), Kırmızı Yayınları
- İnan, M. S. (2011). *Alman Edebiyatı Tarihi*. Dicle Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, 6-7-9
- Olgun, H.(2001). *Luther ve Reformu*. Fecr Yayınları, 38
- Öztürk, A. O. (1988). *Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları*, Konya.
- Öztürk, A. O. (1999). Alman Edebiyatında Sevgi, Hoşgörü Ve İnsan Hakları. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (13), 61-67.
- Piri, Y. (2022). Huldyrich Zwingli'nin Martin Luther ile Ayrıştığı Konular ve Teolojisi. 2. *Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu*, (2).
- Şenel, A. (2004). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Bilim ve Sanat Yayınları, 294
- Zengin, D. (2011). *Alman edebiyatı: 19. yüzyıldan günümüze kadar*. Ankara: Kurmay Yayınları
- Zweig, S. (1998). *Yarının Tarihi: Düşüncenin Ustası Erasmus*, (çev: Ahmet Cemal), Can Yayınevi, 188

EXTENDED ABSTRACT

Our study aims to evaluate the effects of the most important representative of humanism Erasmus von Rotterdam and the leader of reform Martin Luther's opinions to the present day. In addition, it is to reveal the lesson and message that should be taken about the age we live in from the views of these two important personalities.

Research Questions: What are the views of Erasmus von Rotterdam and what kind of reflections has this had on our day? What are Martin Luther's views and what kind of reflections has this had on our day?

In previous studies, researches were conducted on the views of students who went with the Erasmus Program and their perceptions of culture. Studies have been carried out on Erasmus' books, especially his work "In Praise of Folly". Separate studies have been conducted on Humanism and Reform. In this study, the relationship between Humanism-Reform and Erasmus-Luther is given together. The views of these two important people are included and their effects today are mentioned. The fact that Erasmus is thinker and Martin Luther is theologian, creates two different areas of German ideology. While Erasmus represents defending criticism based on mind, tolerant and enlightened model; Luther creates excited, stubborn and comparative type of cleric. Luther wanted science to come at the expense of religious dogma; however, Erasmus advocated the freedom of science.

The main difference between Erasmus and Luther is their views of religion. For Erasmus the religion is a teaching of morality and a life style rather than a doctrine and the rules to be followed. According to Luther, the religion is a body of doctrine and it also gives people the purpose of the eternal security. Therefore, life should be based the religion and people should live for their faith. For Erasmus compromise is significant for the society welfare. On the other hand, for Luther, there is nothing more important than religion. Luther reached his goal with reform movement and put his teachings into practice. Due to the Church's exploitation of people with forgiveness papers for years, Luther accelerated the reform movement and succeeded in doing so. Today, we can compare this to people who introduce themselves as a hodja and this hodja can defraud people. There are still people who use religion as they wish. Luther's translation of the Bible into German contributed greatly to the

German language. The fact that Erasmus attaches importance to people and, accordingly, education has led to the formation of the Erasmus Program, which is valid for European countries today.

Literature Review: In the literature review, mostly original sources were used. The lives, innovations and view of these two famous people are mentioned. In previous studies, Erasmus and Humanism or Martin Luther and his Reformation were handled separately, but in this study, both were given together, a comparison was made and their reflections on the present day were given together.

Methodology: In our study, literature review method was used. Comparison, interpretation and criticism were made.

Results and Discussion: The following conclusions were reached within the framework of the views of Erasmus and Martin Luther.

In translation, it is very important to give the meaning of the words rather than the exact words. Martin Luther's translation of the Bible into German brought literary unity to the religiously and literarily divided country.

The views of humanism, which can be summarized as the desire for democratic management, the value and dignity given to human beings, freedom of thought and conscience, administration for the people, free thought for science and art, religious tolerance, overlap with the principles put forward today such as the social state of law, human rights, protection of minority rights. The importance that Erasmus gives to education has led to the emergence of the Erasmus Program, which allows today's university students to continue their education in a country that is in the European Union for a certain period of time. In short, the impact of the views of these two famous people is as follows: Years ago religion was used in the fields like political, economic etc. Unfortunately, this situation continues to this day. The need for academic freedom and the importance placed on education still applies today. Thus, we have tried to give the impacts of humanism and reform on the society within the framework of Erasmus and Luther's ideology. This study has been prepared on the basis of the master's thesis titled "The Reflections of the Views of Erasmus von Rotterdam and Martin Luthers Views in Modern Day", which we completed on 17.11.2014 under the supervision of Prof. Dr. Mehmet Sıraç İnan. A literature review method was used in the study. It is thought that this study will contribute to science. Today, important people such as Erasmus and Luther are still needed.

TURİZM VE DENEYİM İLİŞKİSİ: YÖK ULUSAL TEZ MERKEZİNDEKİ LİSANSÜSTÜ TEZLERE YÖNELİK BİBLİYOMETRİK BİR DEĞERLENDİRME



Ayşegül ÖNCÜLOKUR¹ 

Elif AKASLAN² 

Nermin BARIŞ³ 

Doç. Dr. Sebahattin Emre DİLEK⁴ 

Anahtar Kelimeler	Öz
Deneyim Turizm Bibliyometrik analiz Lisansüstü tez YÖK	Deneyim kavramı ilk kez 60'lı yıllarda ortaya konulmuş olsa da, turizm bağlamında ilk kullanımı 80'li yıllara tekabül etmektedir. Özellikle son 20 yılda ulusal ve uluslararası alanyazında turizm ve deneyim ilişkisine dair pek çok çalışma yapılmıştır. Dolayısıyla alanyazının geldiği son durumun fotoğrafını çekebilmek gelecek çalışmalar için son derece önemlidir. Buradan hareketle çalışmada turizm ve deneyim ilişkisi ele alınarak, Yök Ulusal Tez Merkezi'nde erişime açık toplam 211 tez bibliyometrik analiz yöntemi ile değerlendirilmektedir. Söz konusu tezler; tezin türü, yılı, yapıldığı üniversite, tezin yazıldığı enstitü, anabilim dalı, sayfa sayısı, konusu, kullanılan yöntem, veri toplama tekniği ve danışman ünvanı olarak toplam dokuz başlık altında incelenmiştir. Bu bağlamda ilk tezin 2010 yılında yapıldığı, özellikle 2020 yılı ve sonrasında turizm ve deneyim ilişkisine dair yapılan tezlerde artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, destinasyon, imaj, gastronomi, işletme ve pazarlama konularında yazılan tezlerin çoğunluğu oluşturduğu ve söz konusu tezlerde ağırlıklı olarak nicel yöntemlerden yararlandığı anlaşılmaktadır.
Makale Bilgisi	
Araştırma Makalesi	
Gönderim Tarihi: 10.05.2023 Kabul Tarihi: 01.06.2023 Yayın Tarihi: 30.06.2023	

RELATIONSHIP WITH TOURISM AND EXPERIENCE: A BIBLIOMETRIC ASSESSMENT FOR GRADUATE THESIS AT YÖK NATIONAL THESIS CENTER

Keywords	Abstract
Experience Tourism Bibliometric analysis Postgraduate thesis YÖK	Although the concept of experience was first introduced in the 60s, its first use in the context of tourism corresponds to the 80s. Especially in the last 20 years, many studies have been carried out on the relationship between tourism and experience in national and international literature. Therefore, being able to photograph the current state of the literature is extremely important for future studies. From this point of view, in the study, the relationship between tourism and experience is discussed, and a total of 211 theses open to access at Higher Education Council (YÖK) National Thesis Center are evaluated with the bibliometric analysis method. The theses in question; the type of the thesis, the year, the university where it was made, the institute where the thesis was written, the department, the number of pages, the subject, the method used, the data collection technique and the title of the advisor. In this context, it has been concluded that the first thesis was made in 2010, and there has been an increase in thesis on the relationship between tourism and experience, especially in 2020 and later. However, it is understood that the theses written on destination, image, gastronomy, business and marketing constitute the majority and quantitative methods are mainly used in these theses.
Article Info	
Research Article	
Received: 10.05.2023 Accepted: 01.06.2023 Published: 30.06.2023	

¹ Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Sanat Tarihi ABD. e-posta: aysegulonculokur1@gmail.com

² Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Sanat Tarihi ABD. e-posta: akaslanelif54@gmail.com

³ Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Sanat Tarihi ABD. e-posta: nerminbariss72@gmail.com

⁴ Batman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü. e-posta: s.emre.d@hotmail.com

GİRİŞ

Deneyim, kişinin olumlu veya olumsuz doğrudan algıları ve etkinlikleriyle kazandığı bilgi, becerilerin tümü olarak nitelendirilebilmektedir. Hayatın her alanında deneyim sahibi olmak, büyük oranda kişinin ileriki süreçte davranış ve düşünce boyutunu da etkilemektedir. Böylelikle geçmiş deneyimlerin, gelecek deneyimleri şekillendirebileceğini söylemek mümkündür. Deneyimin akılda kalıcı ve ilgi çekici olması aynı zamanda da merak uyandırarak işlevsel olması gibi özellikleri bulunmaktadır. Gerek sektör bazında, gerekse ürün/hizmet satışı yapan işletmeler bazında, bireylerin olumlu ya da olumsuz deneyimler yaşadığı bilinmektedir. Birey satın aldığı hizmet veya ürün sonrasında geri bildirimleri olumlu yönde ise satın alınanın tekrarlandığı, memnuniyetin düşük kalması veya beklentinin karşılanmaması sonucunda ise o ürün ya da hizmete yönelimin düşmesi rasyonel bir durumdur. Turizm hem yapısı gereği hem de sunmuş olduğu farklı ve yeni deneyim çeşitleriyle, beklenti ile yaşanan deneyim arasında en fazla paralellik kurulan sektörlerin başında gelmektedir. Öyle ki toplum içerisinde seyahat, eğlence, dinlenme veya rahatlama eylemi olarak görülen turizmin günümüz postmodern koşullarında özgün deneyim ve haz arayışına yönelik sunduğu turistik ürün/hizmet çeşitliliği ile turizm talebinin de farklılaşmasına neden olmaktadır (Demir ve Demirel, 2019). Diğer bir deyişle özgün deneyim arayışının bireyler ya da gruplar arasında değişkenlik göstermesi sonucunda, turizm sektörü de kendini dönüştürmüş hem talep arzın belirleyicisi hem de arz talebin yönlendiricisi olmuştur. Turistik deneyimin oluşabilmesi için ise farklı mekânlarda ve belirli zamanlarda birbirleri ile bağlantılı hizmetlerin bir araya getirilerek oluşturulması gerekmektedir (Tanrıverdi ve Kahraman, 2021). Turistik deneyimin olumlu ve unutulmaz olması turist için turizm faaliyetinin tekrarlanması ve deneyimin olumlu aktarılmasına neden olmaktadır (Keskin, Sezen ve Dağ, 2020). Olağandan kaçış, farklı deneyim ve haz arayışında bulunan turistlerin eğilimlerini algılayıp, farklılaşma yolunda ilerlemek turizm sektöründe büyük ölçüde rekabeti de arttırabilmektedir. Aynı zamanda turizm sektöründe işletmeler arasında taklit edilebilme potansiyelini de düşürmekte, beraberinde özgün faaliyetler sunulmasına da yol açmaktadır (Ökdem ve Akdu, 2022). Postmodern dönemde yaşanan arz ve talep yönlü bu değişim/dönüşümler, turizm faaliyetlerine katılım ve yaşanan deneyim arasındaki ilişkinin dikkate alınması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı turizm ve deneyim arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak, bibliyometrik analiz ile ulusal yazındaki mevcut durumun resmini çekebilmektir. Bu amaca yönelik olarak ise Yök-Tez merkezinde yer alan turizm ve deneyim ilişkisine dair lisansüstü tezler incelenmiştir. Turizm ve deneyim ilişkisine yönelik ulusal yazında gerçekleştirilen bibliyometrik çalışmaların son derece sınırlı oluşu nedeniyle bu çalışmanın yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Elde edilen veriler yıl, tür, konu, yöntem gibi farklı kategorilerde analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarının turizm ve deneyim ilişkisi kapsamında gelecekte yapılacak çalışmalara katkı sunması beklenmektedir.

1. LİTERATÜR

Turizm hem yapısı gereği hem de değişen koşullara uyum sağlama gerekliliğinden dolayı çeşitli bakış açılarına dayalı tanımlamaları içerisinde barındırmaktadır (Çelik, 2018). Örneğin deneyim odaklı bakış açısıyla yapılan tanımlamada bireylerin farklı motivasyonlar temelinde gerçekleştirmiş oldukları seyahatler, seyahatlerden kaynaklı ortaya çıkan istek ve ihtiyaçlara yönelik sunulan ürün/hizmetlerin alınması ve bunun neticesinde elde ettikleri deneyimlerin bütünü vurgusu yer almaktadır (Demir ve Demirel, 2019; Kılıçaslan, 2022). Bu tanımlamadan hareketle turizmin insanı merkeze alan ve insanların istek/ihtiyaçları ile şekillenen bir sektör olduğu açıktır. Başka bir deyişle turizm talebi turizm arzının belirleyicisi olarak, turizme katılan bireylere sunulan her türlü turistik ürün/hizmet ile toplamda elde edilen deneyimin bir tezahürüdür. Buradan hareketle deneyim, insanların günlük hayatta karşılaştıkları olayları algılama ve faaliyetlerde bulunarak kazandıkları bilgi ve becerilerin tamamını ifade etmektedir (Kılıçaslan, 2022). Elde edilen bilgi ve beceriye ek olarak gerçekleştirilen eylemin birey üzerindeki bıraktığı etki de deneyimi açıklamaktadır. (Prayag, Hosany ve Odeh, 2013). Tüketiciler açısından bakıldığında ise keyifli, ilgi çekici ve unutulmaz deneyimler olarak tanımlanabilmektedir (Baltacı ve Çıkmaç, 2022). Bu durum turizm ile deneyim kavramları arasındaki yakın ilişkinin anlaşılabilirliği adına önemlidir. Deneyim kavramı ilk kez 60'larda ortaya konulmuş olsa da (Uriely, 2005; Akkuş, 2017), tüketim ve pazarlama açısından ilk kez Holbrook ve Hirschman tarafından kullanılmıştır (Holbrook ve Hirschman, 1982a; Hirschman ve Holbrook, 1982b). Söz konusu çalışmalar turizm ve deneyim ilişkisi açısından da son derece önemlidir. Öyle ki

turistik deneyimler özünde hedonik deneyimi barındırır ve turizm deneyiminin olumlu ya da olumsuz sonuçlanması yaşanan haz duygusunun tatmini yani memnuniyet ile doğru orantılıdır. Başka bir deyişle turistik deneyim, gerçekleştirilen turistik faaliyetler ve bu faaliyetlere yüklenen anlamların bütününden ortaya çıkmaktadır (Demir, 2018).

Turistik deneyim, kişinin seyahat ettiği destinasyonda gerçekleştirdiği etkinlikler sonucu oluşan ve unutulmayan bir etki bırakan deneyim olarak tanımlanmaktadır (Volo, 2013). Turizm, tüketim odaklı yapısı gereği turistlere farklılaştırılmış deneyim seçenekleri sunarak turistin hafızasında yer etme eğiliminde ve tekrar ziyaret etme niyetini tetikleme uğraşında olan bir sektördür (Baytok ve Başar, 2022). Deneyim kavramına turizm çalışmalarında sıkça yer verilmekte ve günümüz post-modern dönemde özellikle özgünlük arayışı ile ilişkilendirilmektedir (Ryan, 2010; Gardiner, Vada, Yang, Khoo ve Le, 2022). Söz konusu ilişki temelinde ortaya konulan çalışmalarda ise destinasyon aidiyeti/sadakati, memnuniyet, tekrar seyahat etme, tavsiye etme niyeti gibi konular ön plana çıkmaktadır (Hosany, Sthapit ve Björk, 2022; Papadopoulou, Ribeiro ve Prayag, 2023). Turistik deneyimin bilgi alma, estetik arayışı, dinlenme, eğlenme, rutin hayatın yoğunluğundan kaçma, otantiklik arayışı gibi çeşitli istek ve ihtiyaçların karşılanması amaçladığı düşünüldüğünde (Keskin, Sezen ve Dağ, 2020), alanyazındaki çalışmaların da çeşitlendiği görülmektedir. Özellikle unutulmaz turizm deneyimi son yıllarda sıklıkla çalışılmaya başlanmıştır (Stavrianea ve Kamenidou, 2022). Unutulmaz turizm deneyimi, bir destinasyonda yaşanan deneyimlerin hatırlanması ve başka bir zamanda olumlu veya olumsuz bir şekilde anımsanmasıdır (Keskin, Sezen ve Dağ, 2020). Turistik deneyimin unutulmaz oluşu bir anlamda biriktirilen anılar ile ilişkilidir. Katılınan gösterilen bir etkinlik, satın alınan bir hediyelik eşya, gidilen destinasyona ait yerel bir yiyecek tatma, yerli halkla yaşanan bir diyalog, katıldığı turdaki rehber ile kurulan iletişim ya da bir müze ziyaretindeki sanal gerçeklik uygulaması turistin yaşadığı deneyime yüklediği anlamın belirleyicisi olabilmektedir. Bir diğer ifadeyle turistik deneyimin geçicilik özelliği beraberinde turistin, yaşadığı deneyime ilişkin en yüksek hazı yaşama isteğinde olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla yaşanan deneyimin unutulmaz oluşu beraberinde turistlerin seyahat ettikleri destinasyonlara tekrardan gelme isteğini ortaya çıkararak destinasyon aidiyeti, destinasyon aşkı, destinasyon sadakati gibi kavramlarla olan ilişkisini güçlendirmektedir (Çeşmeci, Çulfacı ve Kılıçhan, 2023). Turistik deneyim kendi içinde hem bilişsel hem de duyuşsal kavramları bir arada bulundurduğundan dolayı farklı alt boyutları içermekte, farklı kuramlarla birlikte değerlendirilmekte (akış kuramı, öznel iyi oluş kuramları vb.) ve bu yönüyle iç içe geçmiş zengin bir kuramsal/kavramsal bir arka plan sunmaktadır (Wu ve Liang, 2011; Tien, Anh, Duc, Trang ve Ngoc, 2021; Özel ve Küçüköğlü, 2022; Anaya ve Lehto, 2023).

Turizm alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde, turizm ve deneyim ilişkisine dair çok sayıda araştırmanın yapıldığı görülmekte ve araştırmaların son yıllarda teknoloji ve özel ilgi turizmi temelli daha niş alanlara yönelik gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (Kahraman ve Tanrıverdi, 2021; He, Xu ve Chen, 2022; Baleiro, 2023). Turizm ve deneyim ilişkisi ile ilgili araştırmaların genel olarak 90'lı yıllarda başladığı, 2000'li yıllara gelindiğinde artış gösterdiği ve özellikle son on yılda yaşanan toplumsal değişim/dönüşümlere bağlı olarak çeşitlendiği gözlemlenmektedir. Söz konusu değişim ve dönüşümler turizm sektörünü de deneyim odaklı turistik ürün ve hizmet yaratımına sürükleyerek otantikliği ve sıradışılığı önceleyen bir yapıya büründürmüştür. Bu da turist deneyimine verilen önemin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Öyle ki turistlerin seyahatleri öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşadıkları deneyimler, turizmin başarısı açısından kritik bir rol oynamaktadır (Akkuş, 2017). Turizm ve deneyim ilişkisi başlığı altında yapılan çalışmalarda turistik deneyimin ele alınış biçimleri ve kavramsallaştırmaları birbirlerinden farklılık göstermekte olup net bir tanıma varmak mümkün olamamaktadır. Wang (1999), otantiklik ile turistik deneyim arasındaki ilişkiyi anlamlandırmaya ve kavramsallaştırmaya çalışırken; Lengkeek (2001) bireylerin hayal güçleri ile boş zaman aktivitelerine katılım deneyimleri arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Quan ve Wang (2004) ise yiyecekler ile turistik deneyim arasındaki ilişkiyi açıklamaya odaklanırken; Uriley (2005) turistik deneyimin kavramsal gelişimine ve tarihsel arka planına vurgu yapmaktadır. Larsen (2007) ise turist deneyiminin psikolojik yapısının ne olduğu çözümlenmeye çalışmış, Jennings ve Nickerson (2006) turistik deneyimin kalitesinin ölçütlerini, Cutler ve Carmichael (2010) turistik deneyimin boyutlarını ortaya koymuştur. İlerleyen dönemlerde ise teknolojik uygulamaların turistik deneyime olan etkileri araştırılmaya başlanmış (Kounavis, Kasimati ve Zamani, 2012), yine bu bağlamda yaratıcı turizm deneyiminin ne olduğu ortaya konulmuştur (Ihamäki, 2012). Bununla birlikte alternatif turizm

türlerine katılım ve yaşanan deneyim arasındaki ilişkiler unutulmaz turizm deneyimi bağlamında ele alınmaya başlanmıştır (Lee, Han ve Lockyer, 2012; Chen ve Rahman, 2018; Hosany, Sthapit ve Björk, 2022). Turizm yazınındaki tüm çalışmalara paralel olarak aynı zamanda turistik deneyim pazarlama, yönetim, işletme gibi farklı alanlarda da çalışılmış ve turizm-deneyim ilişkisine kavramsal/kuramsal arka plan genişlemiştir (Moutinho, 1987; Swarbrooke ve Horner, 1999; Mossberg, 2007; Kumar-Dixit, 2020).

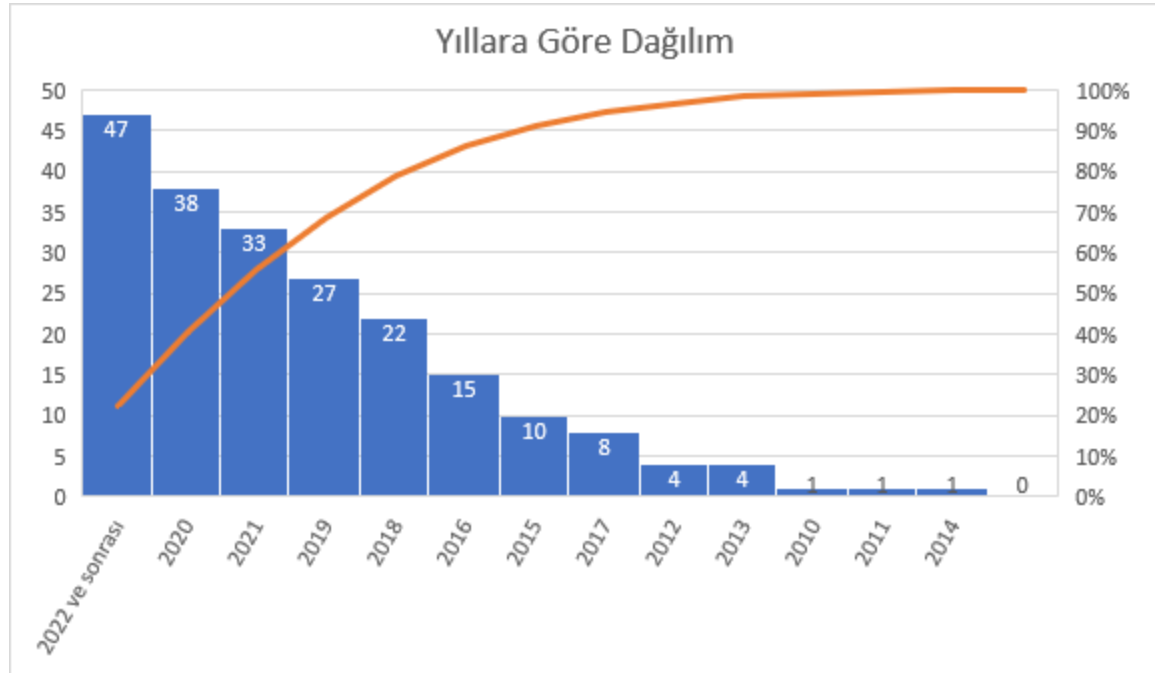
2. YÖNTEM

Bu araştırmada, nicel araştırma yöntemlerinden bibliyometrik analiz tekniği kullanılmıştır. Bibliyometri en kapsamlı tanımıyla istatistiksel ve matematiksel terimler kullanarak kitap, dergi, konferans bildirilerini ve diğer yazılı iletişim araçlarını inceleyen bir yöntemdir (Evren ve Kozak, 2014). Bu analiz hemen hemen her bölümde önceden yapılmış çalışmaların derlenmesi amacıyla kullanılmaktadır (Donthu, Kumar, Mukherjee, Pandey ve Lim, 2021). İlk bibliyometrik çalışmayı 1917'de Cole ve Eagles, 1543-1860 yılları arasında yazılmış makale ve kitapların sayısı, menşei ülkesini gruplandırarak yapmışlardır (Polat, Saraçoğlu ve Duman, 2019:47). Bu bilgiler dâhilinde, "turizm" ve "deneyim" ilişkisi üzerine daha önce bir bibliyometrik çalışmanın olmaması sebebiyle bu çalışmanın yapılması amaçlanmıştır. Çalışmanın ana birimi ve örneklemini Yök Ulusal Tez Merkezi'nde taranan lisansüstü tezlerden oluşmaktadır. Yıl sınırı olmadan turizm ve deneyim anahtar kelimeleri ile aratılarak bulunan tüm lisansüstü tezler analizlere dahil edilmiştir. 31.03.2023 tarihi itibarıyla 211 tez bulunmuş ve bu tezler tablolaştırılarak tezin türü, yılı, yapıldığı üniversite, tezin yazıldığı enstitü, anabilim dalı, sayfa sayısı, konusu, kullanılan yöntem, veri toplama tekniği ve danışman unvanı olarak toplam dokuz başlık altında incelenip analiz edilmiştir (Nasıroğlu, Avcı ve Dilek, 2022).

3. BULGULAR

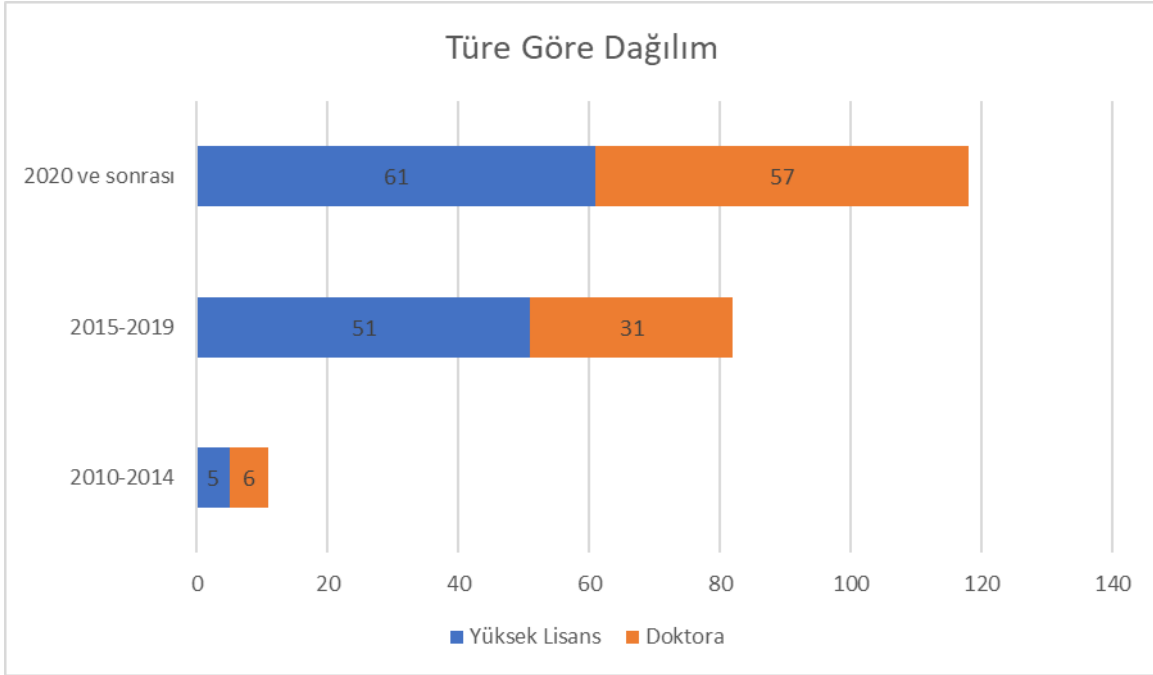
Lisansüstü tezler öncelikle yıllar bazında ele alınmaktadır. Yök-Tez Merkezi verilerine göre turizm ve deneyim ilişkisine yönelik ilk tezin 2010 yılında yayımlandığı anlaşılmaktadır. Özellikle 2018 yılından itibaren her yıl düzenli bir şekilde konuya ilişkin tez sayısının arttığı görülmektedir (Grafik 1). 2023 yılına ait henüz üç adet lisansüstü tez bulunduğundan grafikte 2022 yılı ile birlikte ele alınarak 2022 yılı ve sonrası şeklinde toplam tez sayısı verilmektedir.

Şekil 1. Yıllara Göre Dağılım



Tezler türüne göre incelediğinde yüksek lisans tezlerinin toplam lisansüstü tezlerin %55'ini oluşturduğu ve doktora tezlerine oranla daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, 2020 yılı ve sonrasında doktora tezlerinin önceki yıllara göre daha fazla arttığı görülmektedir (Grafik 2).

Şekil 2. Türe Göre Dağılım



Lisansüstü tezlerin 176'sının sosyal bilimler enstitüsü, 34'ünün lisansüstü eğitim enstitüsü, bir tanesinin ise sağlık bilimleri enstitüsü bünyesinde yazılmıştır. Söz konusu enstitülere bağlı anabilim dallarına göre tez sayılarına bakıldığında ise turizm işletmeciliği anabilim dalı (160 tez) ön plan çıkmaktadır. Diğer anabilim dalları ve tez sayıları Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Anabilim Dallarını ve Tez Sayıları

Anabilim Dallarını	Tez Sayısı
Seyahat İşletmeciliği	1
Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	1
Yönetim Bilişim Sistemleri	1
Turizm İşletmeciliği (Disiplinlerarası)	1
Sağlık Turizmi İşletmeciliği	1
Yiyecek İçecek İşletmeciliği	1
Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet	1
Antropoloji	1
Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi	2
Rekreasyon Yönetimi	6
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik	9
İşletme	13
Gastronomi ve Mutfak Sanatları	14
Turizm İşletmeciliği	160

Sayfa sayıları bakımında tezler incelendiğinde ise 71 sayfa (en düşük) ile 460 (en yüksek) arasında değiştiği görülmektedir. Turizm ve deneyim ilişkisine dair yapılan lisansüstü tezlerin sayısı üniversiteler açısından değerlendirildiğinde ise en çok tezin sırasıyla; Akdeniz Üniversitesi (21), Anadolu Üniversitesi (16), Dokuz Eylül Üniversitesi (14), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi (13) ve İstanbul Üniversitesi'nde (11) yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Toplam 211 tezin danışmanlıklarından 84'ünü profesör, 80'ini doçent ve 47'sini ise doktor öğretim üyesi kadrosunda bulunan akademisyenler yürütmüştür. Tezler konu, yöntem ve kullanılan teknik açısından da incelenmiş olup, Tablo 2'de tezlerin konu dağılımını ve konulara ilişkin oluşturulmuş ana temalara yer verilmektedir.

Tablo 2. Tezlerin Konu Dağılımları ve Ana Temalar

Ana Temalar	Konular
<i>Destinasyon ve İmaj (52)</i>	Destinasyon aşkı, davranışsal niyet, sadakat, tekrar ziyaret etme niyeti, memnuniyet, aidiyet, motivasyon, alternatif turizm, estetik, turistik ürün/hizmet
<i>Gastronomi (26)</i>	İmaj, yerellik, tekrar ziyaret etme niyeti, memnuniyet, destinasyon sadakati, akış, kimlik, yenilik arama, etnik restoranlar, slow food, coğrafi işaret, deneysel değer
<i>Pazarlama (22)</i>	Deneysel pazarlama, nöropazarlama
<i>İşletme (22)</i>	Teknolojik uygulamalar, çevresel uygulamalar, erişilebilirlik, farkındalık, şikayet yönetimi, markalaşma, sadakat, tavsiye etme niyeti, covid-19
<i>Unutulmaz Turizm Deneyimi (14)</i>	Davranışsal niyet, yaratıcı turizm, kültür, hikaye anlatıcılığı, sadakat, memnuniyet
<i>Seyahat (13)</i>	Sosyal medya, toplumsal cinsiyet, kadın, motivasyon, deneyim paylaşımı
<i>Rekreasyon (13)</i>	Doğa turizmi, öznel iyi oluş, memnuniyet, duygusal etki, akış
<i>Teknoloji (12)</i>	Sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, yapay zeka, oyun, müze, deneyim kalitesi, memnuniyet
<i>Rehberlik (11)</i>	Kültürel miras, iletişim, akış, memnuniyet
<i>Diğer (39)</i>	Deneyim ekonomisi, şehir turizmi, paket tur, inanç turizmi, markalaşma, kuşak farklılıkları, kültürel zeka, otantiklik ve misafirperverlik, ev ve kimlik olgusu, yoga turizmi, kampçılık, havayolu taşımacılığı, bisiklet turizmi, turist tacizi, antropoloji, sosyoloji, eğitim

Tablodan da anlaşılacağı gibi, turizm ve deneyim ilişkisi bağlamında yapılan tezler 10 ana tema altında değerlendirilmiştir. Destinasyon ve imaj ana teması tüm tezlerin %25'ini oluşturmakta ve bu ana tema altında ise deneyim çoğunlukla destinasyon aidiyeti, memnuniyet, tekrar ziyaret etme niyeti ve sadakat konuları ile ilişkilendirilmiştir. Bu konular yine gastronomi, işletme, unutulmaz turizm deneyimi ana temalarında da sıklıkla çalışılmıştır. Pazarlama ana teması altında ise yoğunlukla deneysel pazarlama konulu tezler dikkat çekmektedir. Bununla birlikte özellikle 2020 yılı ve sonrasında sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, yapay zeka gibi konular deneyim ile ilişkilendirilmiş ve teknolojik uygulamaların deneyim üzerindeki olumlu/olumsuz etkileri analiz edilmeye başlanmıştır. Yine son yıllarda popüler olan Airbnb gibi paylaşım ekonomisi modelleri seyahat ana temasında çalışılmaya başlanmış, sosyal medya ve diğer yorum paylaşım siteleri (tripadvisor vb.) üzerinden yapılan yorumlar netnografik yaklaşımla değerlendirmeye alınmıştır. Rekreasyon ana teması altındaki çalışmalarda ise farklı rekreatif faaliyetlere katılanların deneyimleri daha çok akış kuramı ile irdelenmiştir. Yine rehberlik teması altında da söz konusu kurama dayalı çalışmalar bulunurken, kültürel miras ve iletişim konuları da turistik deneyim ile ilişkilendirilmektedir. Rehberlik ana teması altındaki tez çalışmalarının da özellikle son üç yılda arttığı dikkat çeken bulgulardan bir diğeridir. Diğer başlığı altındaki çalışmalar ise sosyolojiden antropolojiye, şehir turizminden inanç turizmine farklı çalışma sahalarında ve farklı disiplinlerde çeşitlenmekte, deneyim-turizm ilişkisi daha niş alanlarda incelenmektedir.

Tez başlıklarına ilişkin gerçekleştirilen kelime bulutu analizi de ortaya konulan ana temalar ve bu temalar altındaki konuları destekler niteliktedir. Tezlerin başlıklarında geçen kelimelere bakıldığında 188 kez ile en çok kullanılan kelime çalışmanın özünü de oluşturan deneyimdir. Sonrasında sırasıyla turizm (51), ziyaret (41), davranış (38) ve destinasyon (36) kelimelerinin kullanıldığı görülmüştür. Diğer kelimeler ise kullanım sıklığına göre 10 ile 28 arasında değişkenlik göstermekte olup, analiz neticesinde oluşan kelime bulutu Şekil 1'de sunulmaktadır.

rehberlik, sosyoloji, antropoloji gibi konular özelinde turistik deneyim ele alınmalı ve incelenmelidir. Özellikle teknoloji günümüzde toplumsal değişimin başat konularının başında gelmekteyken, bu konunun turizm ve deneyim ilişkisi kapsamında ele alınmış biçimlerinin artırılması gerekmektedir (Neuhof, Buhalis ve Ladkin, 2014; Koo, Kwon, Chung ve Kim, 2022; Fan, Jiang ve Deng, 2022; Preko, Amoako, Dzogbenuku ve Kosiba, 2023). Örneğin metaverse, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, karma gerçeklik, yapay zekâ gibi teknolojik yeniliklerin turistik deneyimi nasıl etkilediği ve nasıl dönüştürebildiği sorunsalına yönelik çalışmalar ortaya konulabilir. Lisansüstü tezlerde yıl bazında bakıldığında özellikle 2020 yılından sonra turizm ve deneyim ilişkisine dair çalışmaların arttığı görülmüştür. Bununla birlikte, daha önceki yıllarda doktora tezlerinin daha az sayıda olduğu ancak son yıllarda doktora tezlerinde de önemli oranda bir artış olduğu anlaşılmıştır. Bu durumun Türkiye genelinde artan doktora programlarına paralel şekilde gerçekleştiği söylenebilir. Bu bağlamda artan lisansüstü programlar da dikkate alındığında tezlerin tek bir destinasyon üzerinden değil çeşitliliğin ve kıyaslamaların da yapılabilmesi adına daha bölgesel düzeyde gerçekleştirilebilmesi de gelecek çalışmalar açısından dikkate alınmalıdır. Örneğin kültür turizmi, diaspora turizmi veya inanç turizmi bağlamında ortaya konulacak bir tez çalışmasının Güneydoğu bölgesini kapsayacak şekilde gerçekleştirilmesi, o çalışmanın hem alanyazına hem turizm sektörüne vereceği katkıyı arttırabilecektir.

Türkiye genelinde hem üniversite sayılarında hem de lisansüstü program sayılarında yaşanan artışa rağmen, turizm ve deneyim ilişkisine yönelik tezlerin çoğunlukla daha köklü üniversitelerin anabilim dallarında yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu noktada çalışmaların niteliksel ve niceliksel açıdan çeşitlenebilmesi için daha genç üniversitelerin de bu konuya eğilmeleri önem arz etmektedir. Ayrıca tezlerin gerçekleştirildiği anabilim dallarının da çeşitlenmesi hem farklı kuramlar bağlamında turistik deneyimin ele alınabilmesini sağlayacak hem de konuya ilişkin bakış açısının zenginleşmesine katkı sunacaktır. Bu durum turizmin disiplinlerarası yapısına da etki edebilecektir. Örneğin gastronomi, rekreasyon, sosyoloji, antropoloji, felsefe gibi farklı anabilim dallarında ortaya konulabilecek tez çalışmaları ile turizm bilim alanı da zenginleşecektir. Söz konusu zenginleşme beraberinde hem destinasyonların ürün/hizmet çeşitliliğini arttırabilecek hem de turizme yönelik plan ve politikaların çeşitlenmesine yol açabilecektir. Bununla birlikte lisansüstü tezlerde destinasyon aidiyeti, tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme niyeti gibi konular sıklıkla çalışılmış olduğundan konuların çeşitliliğinin artırılması da diğer önemli bir husustur. Daha farklı alanlarda, farklı kuramlara dayalı konular çalışılarak turizm ve deneyim ilişkisine yönelik kavramsal ve kuramsal derinlik yaratılabilir (He, Liu ve Li, 2022).

Lisansüstü tezler yöntem açısından irdelendiğinde ise nicel veri analizinin daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Ancak turistik deneyim açısından uluslararası alanyazın incelendiğinde gözlem, görüşme ya da odak grup çalışmalarının da önemi kaçınılmazdır (Lee, Richardson, Goh ve Presbury, 2022). Anket yerine gözlem ve görüşme yapılarak turist deneyimi fenomenolojik olarak daha farklı bir düzlemde aktarılabilir. Bu nedenle nitel yöntemlere dayalı çalışmaların artırılması deneyimin arka planının daha iyi anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Ayrıca nitel ve nicel yöntemler bir arada kullanılarak karma yöntem ile gerçekleştirilecek çalışmaların yapılması da söz konusu çalışmanın özgül ağırlığını artırarak alanyazına daha ciddi katkı sunabilmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akkuş, G. (2017). Kış turizmi destinasyonunda yaşanan unutulmaz turizm deneyimleri: Kültürlerarası karşılaştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(3), 223-236.
- Anaya, G. J. ve Lehto, X. (2023). 'Moments to be Had': Understanding the experience of memorable tourism moments. *Tourism Management*, 95, 104674.
- Baleiro, R. (2023). Understanding visitors' experiences at Portuguese literary museums: An analysis of TripAdvisor reviews. *European Journal of Tourism Research*, 33, 3305-3305.
- Baltacı, F. ve Çıkmaz, G. (2022). Oleo turist deneyimlerinin içerik analizi ile belirlenmesi: Büyük veri aracılığıyla nitel bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10(4), 3751-3773.
- Baytok, A. ve Başar, B. (2022). Turist deneyimi ve hafızasının davranışsal niyete etkisi: Somut olmayan kültürel miras unsuru olan geleneksel sohbet toplantıları örneği. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 5(2), 477-489.

- Chen, H. ve Rahman, I. (2018). Cultural tourism: An analysis of engagement, cultural contact, memorable tourism experience and destination loyalty. *Tourism Management Perspectives*, 26, 153-163.
- Cutler, S. Q. ve Carmichael, B. A. (2010). The dimensions of the tourist experience. İçinde Morgan, M., Lugosi, P. ve Ritchie, J.R.B. (eds.), *The tourism and leisure experience: Consumer and managerial perspectives* (ss. 3-26). Bristol, UK: Channel View Publications.
- Çelik, S. (2018). Alternatif turizm. *Journal of International Social Research*, 11(56). 193-204.
- Çeşmeci, N., Çulfacı, G. ve Kılıçhan, R. (2023). Turistlerin yerel mutfak yeme eğilimleri ile unutulmaz turizm deneyimleri arasındaki ilişki: Kayseri örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7(1). 84-105.
- Demir, S. (2018). Kuşaklar açısından unutulmaz turizm deneyimleri algısının satın alma sonrası davranışlar üzerindeki etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Demir, S. ve Demirel, E. Ü. (2019). Bir deneyimi unutulmaz kılan unsurlar nedir? Unutulmaz turizm deneyimi üzerine kavramsal bir değerlendirme. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 661-682.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N. ve Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296.
- Dönmez-Özel, B. ve Dursun-Küçüköglü, M. (2022). Kapadokya'yı ziyaret eden turistlerin yaşayan mutfak deneyimleri üzerine bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10(3), 2665-2688.
- Evren, S. ve Kozak, N. (2014). Bibliometric analysis of tourism and hospitality related articles published in Turkey. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 25(1), 61-80.
- Fan, X., Jiang, X. ve Deng, N. (2022). Immersive technology: A meta-analysis of augmented/virtual reality applications and their impact on tourism experience. *Tourism Management*, 91, 104534. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2022.104534>
- Gardiner, S., Vada, S., Yang, E. C. L., Khoo, C. ve Le, T. H. (2022). Recreating history: The evolving negotiation of staged authenticity in tourism experiences. *Tourism Management*, 91 (1), 1-14.
- He, J., Xu, D. ve Chen, T. (2022). Travel vlogging practice and its impacts on tourist experiences. *Current issues in Tourism*, 25(15), 2518-2533.
- He, M., Liu, B. ve Li, Y. (2022). Recovery experience of wellness tourism and place attachment: insights from feelings-as-information theory. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 34(8), 2934-2952.
- Hirschman, E. C. ve Holbrook, M. B. (1982b). Hedonic consumption: Emerging concepts, methods and propositions. *Journal of Marketing*, 46(3), 92-101.
- Holbrook, M. B. ve Hirschman, E. C. (1982a). The experiential aspects of consumption: Consumer fantasies, feelings, and fun. *Journal of Consumer Research*, 9(2), 132-140.
- Hosany, S., Sthapit, E. ve Björk, P. (2022). Memorable tourism experience: A review and research agenda. *Psychology & Marketing*, 39(8), 1467-1486.
- Ihamäki, P. (2012). Geocachers: The creative tourism experience. *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 3(3), 152-175.
- Jennings, G. ve Nickerson, N. (Eds.). (2006). *Quality tourism experiences*. London: Routledge.
- Kahraman, O. C. ve Tanrıverdi, H. (2021). Unutulmaz turizm deneyimi ve tekrar ziyaret etme niyeti arasındaki ilişki. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 32(1), 43-54.

- Keskin, E., Sezen, N. ve Dağ, T. (2020). Unutulmaz turizm deneyimi, müşteri memnuniyeti, tekrar ziyaret ve tavsiye etme niyeti arasındaki ilişkiler: Kapadokya bölgesini ziyaret eden turistlere yönelik araştırma. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 7(2), 239-264.
- Kılıçarslan, Ö. (2022). *Turist deneyimi, memnuniyet, mekan bağlılığı ve hikaye anlatım niyeti arasındaki ilişkide mobil artırılmış gerçeklik uygulamasının etkisi: Yarı deneysel araştırma*. Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Koo, C., Kwon, J., Chung, N. ve Kim, J. (2022). Metaverse tourism: conceptual framework and research propositions. *Current Issues in Tourism*, 1-7. <https://doi.org/10.1080/13683500.2022.2122781>
- Kounavis, C. D., Kasimati, A. E. ve Zamani, E. D. (2012). Enhancing the tourism experience through mobile augmented reality: Challenges and prospects. *International Journal of Engineering Business Management*, 4(10), 1-6.
- Kumar-Dixit, S. (Ed.) (2020). *The Routledge handbook of tourism experience management and marketing*. London: Routledge.
- Larsen, S. (2007). Aspects of a psychology of the tourist experience. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 7(1), 7-18.
- Lee, M., Han, H. ve Lockyer, T. (2012). Medical tourism—attracting Japanese tourists for medical tourism experience. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 29(1), 69-86.
- Lee, C., Richardson, S., Goh, E., & Presbury, R. (2022). Exploring the selfie and distracted gaze of the tourist experience through the lens of online photo-sharing: Where to from here?. *Journal of Vacation Marketing*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/13567667221113079>
- Lengkeek, J. (2001). Leisure experience and imagination: Rethinking Cohen's modes of tourist experience. *International Sociology*, 16(2), 173-184.
- Mossberg, L. (2007). A marketing approach to the tourist experience. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 7(1), 59-74.
- Moutinho, L. (1987). Consumer behaviour in tourism. *European Journal of Marketing*, 21(10), 5-44.
- Nasıroğlu, F., Avcı, R. ve Dilek, S. E. (2022). TR dizin dergilerde yayımlanmış covid-19 ve turizm ilişkisine dair çalışmaların bibliyometrik analizi. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 5(1), 20-28.
- Neuhofer, B., Buhalis, D. ve Ladkin, A. (2014). A typology of technology-enhanced tourism experiences. *International Journal of Tourism Research*, 16(4), 340-350.
- Öktem, E. ve Akdu, S. (2022). Unutulmaz turizm deneyiminin müşteri memnuniyetine ve tekrar ziyaret etme niyetine etkisi. *Erciyes Akademi*, 36(2), 964-981.
- Papadopoulou, N. M., Ribeiro, M. A. ve Prayag, G. (2023). Psychological determinants of tourist satisfaction and destination loyalty: The influence of perceived overcrowding and overtourism. *Journal of Travel Research*, 62(3), 644-662.
- Polat, Z. A., Saraçoğlu, A. ve Duman, H. (2019). Harita Dergisi'nin bibliyometrik analizi. *Harita Dergisi*, 161, 46-56.
- Prayag, G., Hosany, S. ve Odeh, K. (2013). The role of tourists' emotional experiences and satisfaction in understanding behavioral intentions. *Journal of Destination Marketing & Management*, 2(2), 118-127.
- Preko, A., Amoako, G. K., Dzogbenuku, R. K. ve Kosiba, J. (2023). Digital tourism experience for tourist site revisit: an empirical view from Ghana. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 6(2), 779-796.

- Quan, S. ve Wang, N. (2004). Towards a structural model of the tourist experience: An illustration from food experiences in tourism. *Tourism Management*, 25(3), 297-305.
- Ryan, C. (2010). Ways of conceptualizing the tourist experience a review of literature. *Tourism Recreation Research*, 35(1), 37-46.
- Stavrianea, A. ve Kamenidou, I. (2022). Memorable tourism experiences, destination image, satisfaction, and loyalty: an empirical study of Santorini Island. *EuroMed Journal of Business*, 17(1), 1-20.
- Swarbrooke, J. ve Horner, S. (1999). *Consumer behavior in tourism*. London: Routledge.
- Tien, N. H., Anh, D. B. H., Duc, L. D. M., Trang, T. T. T. ve Ngoc, P. B. (2021). Subjective well-being in tourism research. *Psychology and Education*, 58(5), 3317-3325.
- Uriely, N. (2005). The tourist experience: Conceptual developments. *Annals of Tourism Research*, 32(1), 199-216.
- Volo, S. (2013). Conceptualizing experience: A tourist based approach. İçinde Scott, N., Laws, E. Ve Boksberger, P. (Eds.), *Marketing of Tourism Experiences* (ss. 19-34). London: Routledge.
- Wang, N. (1999). Rethinking authenticity in tourism experience. *Annals of Tourism Research*, 26(2), 349-370.
- Wu, C. H. J. ve Liang, R. D. (2011). The relationship between white-water rafting experience formation and customer reaction: A flow theory perspective. *Tourism Management*, 32(2), 317-325.

EXTENDED ABSTRACT

When the studies in the field of tourism are examined, it is seen that there are many researches on the relationship between tourism and experience, and it is understood that the researches have been carried out for more niche areas based on technology and special interest tourism in recent years. It is observed that researches on the relationship between tourism and experience generally started in the 90s, increased in the 2000s, and diversified depending on the social changes/transformations experienced especially in the last ten years. These changes and transformations have led the tourism industry to the creation of experience-oriented touristic products and services, and have transformed it into a structure that prioritizes authenticity and unusualness.

Although the concept of experience was first introduced in the 60s, its first use in the context of tourism corresponds to the 80s. Especially in the last 20 years, many studies have been carried out on the relationship between tourism and experience in national and international literature. Therefore, being able to photograph the current state of the literature is extremely important for future studies. From this point of view, in the study, the relationship between tourism and experience is discussed, and a total of 211 theses open to access in Yök National Thesis center are evaluated with bibliometric analysis method. The theses in question; the type of the thesis, the year, the university where it was made, the institute where the thesis was written, the department, the number of pages, the subject, the method used, the data collection technique and the title of the advisor.

In this study, it is seen that the number of theses related to tourism types in the theses examined on the relationship between tourism and experience has increased in recent years, but it is also clear that it is not at a sufficient level yet. In this context, the number of studies on participation and experience in special interest tourism can be increased. Considering the topics of graduate theses, it is understood that although the diversity has increased in recent years, subjects such as destination, image, business and marketing are still dominant. Therefore, touristic experience should be discussed and analyzed in terms of topics such as technology, alternative tourism, recreation, guidance, sociology, anthropology, which are given less weight in theses. Especially, while technology is one of the leading issues of social change today, it is necessary to increase the way this issue is handled within the scope of tourism and experience.

ROMANYA MÜSLÜMAN TOPLULUĞU: ELİT BİR TOPLULUĞUN MARJİNAL AZINLIĞA GİDEN YOLU¹



Dr. Öğr. Üyesi Yüksel GÜRSOY 

Anahtar Sözcükler	Özet
Romanya, Dobruca, Türkler, Tatarlar, Müslüman Azınlıklar, Kültür Turizmi	Kahl'ın, <i>Die muslimische Gemeinschaft Rumäniens: der Weg einer Elite zur marginalisierten Minderheit</i> isimli çalışması, Social Science Open Access Repository (SSOAR) adlı dergide 2005 yılında yayımlanan makalelerden biridir. Bu yazının devamı, adı geçen makalenin doğrudan tercümesidir. Kahl, bu çalışmasında günümüz Romanya Dobruca topraklarında Türk-Müslüman yerleşimin kronolojisinden ve 17. / 18. yüzyılında Dobruca bölgesinde İslam kültürünün nasıl parlak bir dönem yaşadığını belirtmektedir. 1878 yılında Berlin Antlaşması ile birlikte Dobruca bölgesinde Romanya Devletinin kurulması mevcut durumların her yönü ile hızlı bir şekilde değiştirdiğini ve çoğunlukta olanların nasıl azınlığa düştüklerini ve İslam eserlerinin de aynı oranla zarar gördüğünü yazmaktadır. 1980 yılında azınlıkta olanlara belli haklar tanınsa da asıl rahatlama günümüz Modern Romanya Devletinin kurulması ile başladığını vurgulamaktadır.
Makale Bilgisi:	
Çeviri Makale	
Gönderim Tarihi: 18.05.2023	
Kabul Tarihi: 02.06.2023	
Yayın Tarihi: 30.06.2023	

THE MUSLIM COMMUNITY OF ROMANIA: HOW AN ELITE BECOMES A MARGINALISED MINORITY

Keywords	Abstract
Romania, Dobrogea, Turks, Tatars, Muslim Minorities, Cultural Tourism	Kahl's study "Romania's Muslim community: an elite's journey to a marginalized minority" is one of the articles published in 2005 in the Social Science Open Access Repository (SSOAR) journal. The continuation of this study is a direct translation of the article. In this study, Kahl mentions the chronology of the Turkish-Muslim settlement in today's Romanian Dobrogea region and indicates how Islamic culture flourished in the region in the 17th and 18th centuries. He writes that the establishment of the Romanian state in the Dobrogea region with the Treaty of Berlin in 1878 rapidly changed the current situation in all aspects and that the majority became the minority and Islamic works were damaged to the same extent. Although minorities were granted certain rights in 1980, he emphasises that the real relief began with the establishment of the modern Romanian state.
Article Info	
Translation Article	
Received: 18.05.2023	
Accepted: 02.06.2023	
Published: 30.06.2023	

ETİK BEYANI: Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir.

¹ Kahl, T. (2005). Die muslimische Gemeinschaft Rumäniens: der Weg einer Elite zur marginalisierten Minderheit. *Europa Regional*, 13.2005(3), 94-101 adlı makalenin tercümesidir. Orijinal makale linki <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-48067-8> Thede Kahl ile görüşmeler yapılmış ve 14.07.2022 tarihli e-posta izni ile makale Türkçeye tercüme edilmiştir. Prof. Dr., Friedrich Schiller Üniversitesi Jena, Felsefe Fakültesi, Slav ve Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü thede.kahl@uni-jena.de

ROMANYA MÜSLÜMAN YERLEŞİMİNİN KRONOLOJİSİ

III. Gıyaseddin Keyhüsrev idaresi altında 1263/64 yıllarında (İnalçık 1965, s. 610), sayıları 10.000-12.000 arası olan Türkmenler bu bölgeye yerleşen ilk Müslümanlardı, (Andrews 2000, s. 699). Daha önce Kumanlar, Kıpçaklar(1091) ve Moğolların (1223, 1238) yaptıkları istilalar henüz İslamiyet ile tanışmadıkları için bizi ilgilendirmemektedir. Yazılı kaynaklardan (1334) bu bölgedeki Tatarlardan ilk söz eden gezgin İbn Battutah'dır. Bölgede yaşayan Tatarların, Moğol komutan Kara Nogay Han zamanı (1300) kuzey Balkan Yarımadası'na ilerleyen (Grigore 1999, s. 34) Altın Orda Devleti içindeki Tatarların bir parçası olduğu izlenimini vermektedir. Günümüzdeki Nogayların ataları 1360 yılında Altınordu'dan ayrılıp bağımsız bir hanlık kurmuş ve Karadeniz Hazar Steplerinden Dobruca'ya kadar bölgenin belli bir süreliğine hâkimiyetini sağlamıştır.

1400'den itibaren Osmanlılar Romanya'nın bazı bölgelerini fethetmeye başladılar. Dobruca'da stratejik açıdan önemli olan Enisala Sultan I.Bayezid (1389 - 1402) tarafından alındı. Eflak ile başlayan fetihler devam etti ve Dobruca'nın büyük kısmı 1419-1420 yılları arasında Sultan I.Mehmet tarafından alındı. Bir sonraki büyük adım Sultan II. Bayezid (1481 - 1512) tarafından Bilhorod-Dnistrovski ve Chilia kalelerin ele geçirilmesiyle devam etti. Romanya batı bölgelerinin fethi ise bir süreç dahilinde gerçekleşti: Yergöğü 1417, Tulça 1420, Varad 1474, Drobeta-Turnu Severin 1524, Arad ve Temeşvar 1552. Osmanlılar 1400'den 1878'e kadar yaşadıkları Dobruca üzerinde yoğun bir hâkimiyet kurdular. Bölge, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Rumeli Beylerbeyliğine bağlıydı. (Önal 1997, s. 20). Stratejik bakımından önemli olan bu bölgede Dobruca'da, İslam dinini pekiştirmek ve genişletmek amacıyla Osmanlı hükümdarları tarafından kolonizasyon politikası uygulanmıştır. Sultan I. Bayezid döneminde Babadağ yöresine Tatarlar, I. Mehmet (1413-1421) döneminde tekrar Tatarlar ve Anadolu'dan Türkmenler yerleştirildi. Sultan II. Bayezid döneminde ise Volga Tatarları ve Besarabya Tatarları Bucak yöresine yerleştirildi. İlâveten, Anadolu'dan Türklerin göçü durmaksızın devam etti; 16. yüzyıldan itibaren Çingene göçleri de başladı. Göçebe halk; el işleri, gündelik işler, değiş tokuş ile geçimlerini idame ettirmekte idi. Birçok Çingene Osmanlı ordusuna hizmet etti; bu yüzden kendilerine Rumeli Eyaletinde hususi ayrıcalıklar tanındı. İslam dinine geçiş sebepleri tamamen çıkar ilişkisine dayanmaktaydı.

17. ve 18. Yüzyıllarında Dobruca bölgesine yoğun bir Kırım Tatar göçü gerçekleşti. 1773-1774 yıllarında (Andrews 2000, s. 699), 1783'te Rusya tarafından Kırım'ın ilhak edilmesinde, (1854-1856) Kırım Savaşında, Kırım Hanlığın Rusya'ya bağlanması süreçlerinde yoğun bir Tatar veya Osmanlı göçünden bahsedebiliriz. İlk önce Bucak yöresine ve daha sonra Dobruca'ya yerleştiler. 1831-33 arasında Kürtler, Persler ve Araplar (Fellah ve Suriyeliler) Dobruca'ya yerleştirildi (Grigore 1999, s. 34). Nitekim günümüzdeki bazı yer isimleri o dönemden kalmadır; Arapköy gibi. Başpınar ve yakın köylerde yapılan bazı akademik lehçe ve folklorik araştırmalar ile Yörük yerleşim izleri tespit edilmiştir (Önal 1997, s. 33). 1866 yılında Rusların Çeçenistan'ı işgal etmesiyle birlikte Çeçenler (Andrews 2000:699) Dobruca'ya (Grulich 1976, s. 41) bilhassa Baltageşti, Slava-Cercheza, Ortachioi, Isaccia ve Başchioi yörelerine göç ettiler. Birçoğu oradan da Trakya'ya göç etti (Rösler 1996, s. 127) kalanlar ise Türklerin içerisinde asimile oldu.

ROMANYA DEVLETİNDE MÜSLÜMANLAR

Osmanlı-Rus Savaşı ve Romanya'nın bağımsızlığı (1877) sonrası Romanya'dan Müslümanların göçleri başlar. 1878 yılında yapılan Berlin Antlaşması ile birlikte Müslümanların yoğun yaşadığı Dobruca Bölgesi Romanya'ya verildi. Genç Romanya Devleti bu bölgeye Rumen vatandaşları yerleştirmeye başladı ve bu hareket daha çok Müslüman nüfusun bölgeden ayrılmasına neden oldu. Türklerin çoğu ilk önce Güney Dobruca'ya geçti. Osmanlı dönemi boyunca yoğun bir Müslüman Türk nüfusuna sahip olan Dobruca Bölgesi 20.Yüzyıla kadar Türk diyarı olarak bilindi. 19. Yüzyılın başlarına kadar nüfusun %50'sini Tatarların oluşturduğu bu bölgeye Küçük Tataristan da deniliyordu (Schmidt-Rösler 1996, s. 128). Romanya Devleti kurulduğunda bu bölgede Bulgarlar ve Müslümanlar, Rumenlere kıyasla sayıca daha üstün idi. Hristiyan bir devlet olan Romanya'da Müslüman azınlıklar süreç boyunca çeşitli baskılara maruz kaldılar. Osmanlı bakiyesi azınlıklara yönelik kilise ve okul imtiyazları kaldırıldı ve tazminatsız kamulaştırmalar (1914, 1921, 1924, 1930) yapıldı (Schmidt-Rösler 1996, s. 96). Erdel veya Transilvanya bölgelerinden kasıtlı olarak getirilen Rumenler ile Müslümanlara karşı baskı giderek arttı. 1920 yıllarında Ortodoks olan ve Rumenceye

yakın bir dil kullanan Arumenler bölgeye yerleştirildi. I. Dünya Savaşı sırasında Türklerin yanı sıra Müslüman Arnavutlar da Romanya içlerindeki kentlere göç ettiler. Arnavutlar, Türkler ve Tatarlar ile yaşadıkları yerlerde kendi aralarında yaptıkları evlilikler sayesinde karma bir Müslüman topluluğu teşekkül etti. Romanya'da yaşayan Müslüman topluluğu içerisinde, Kur'an'ın Rumenceye ilk tercümesini Ploieşti kentinde yaşayan Ilo Mitke Qafezezi adında bir Arnavut yapmıştır.

Tatar ve Türkler, ekonomik sıkıntılar nedeniyle ilerleyen yıllarda Türkiye'ye göç ettiler. Birçok köy tamamen boşaltıldı;, İslami eserlere kilit vuruldu ve bazı eserler harabe haline geldi. 1900lü yıllarda Dobruca Bölgesinde yaklaşık 260 camii mevcuttu (Önal 1997, s. 35; Grigore 1999, s. 34). I. Dünya Savaşı sonrası ise 151 camii sağlam kalmış ve günümüzde ayakta duran 80 camiinin ise sadece 60'ı ibadete açıktır (Mecidiye Abdülmecit Camii İmamı ile yapılan bir röportaj). Aynı süreçte mezarlık sayısı da 300'den 108'e kadar gerilemiştir.

Romanya'da yaşayan Müslümanlar eskiden soylu ailelerden ve çiftçilerden oluşmakta idi; sanayileşen genç Romanya Devleti içerisinde ise fazla bir yer alamadılar ve tamirci, çiftçi ve idareci olarak kaldılar (Ekrem 1995, s. 220). 1934 yılında yapılan Balkan Paketi ile birlikte Müslümanların Türkiye'ye göçü arttı. 20. yüzyılın ortasına kadar yaklaşık 120.000 Müslüman Romanya'yı terk etti (Andrews 2000, s. 699). Türkiye'ye göçün en önemli nedeni ise Romanya Devletinin insanların inancına müdahalesi ile açıklanabilir (Popoviç 1986, s. 196-253). Arazilerin haksız bir şekilde Rumen vatandaşlarına ve daha sonra Aromanyalıların lehine paylaşılmasına rağmen Rumen ve Bulgarlar arasında çatışmalar meydana geldi. Müslümanlar sadık azınlıklar olarak yaşadılar (Kowalski 1938, s. 66-80). Komünist Romanya döneminde Müslümanlar kendi dillerinde sosyalist ideoloji propagandası yapmak koşulu ile yazı yazabildiler fakat dini konularda serbest hareket etmelerine izin verilmedi. Komünist Romanya'da yurtdışı göçüne izin verilmemesi sebebiyle Müslüman nüfusun ve bilhassa Tatarların partiye katılımı ve ilgisi yoğun oldu. Türk ve Tatar eğitim kurumlarının eğitim hayatları uzun ömürlü olmadı, örneğin 1948'de Köstence'de kurulan Tatar Okulu 1960da kapatıldı. O tarihten itibaren az sayıda okulda Türkçe veya Tatarca dil eğitimi verildi.

Romanya komünist rejimi böylece Müslümanlara yönelik İslam karşıtı bir politika izlemeye başladı. Fakat bu uygulamalar esnasında komşu ülke Bulgaristan'da olduğu gibi herhangi bir çatışma yaşanmadı. 1960'lı yıllarda sürekli göç eden Çingeneler yerleşmeye zorlandı ve Müslüman Çingeneler de böylelikle yerleşik hayata geçti. 1967 yılında Hükümet ve Mecidiye'de bulunan Yüksek İlahiyat Kurulu her türlü İslam eğitimi ile ilgili kitapların basımını ve dağıtımını yasakladı. Bu yasaklar her vatandaşa dini özgürlük tanıyan Romanya Anayasasına aykırıydı (Madde 17, 22). Romanya'nın resmi kurumları Müslümanlara özgürlük ve özerklik yalanı ile anayasaya aykırılığı görmezden geliyordu. 1980'lere gelindiğinde Romanya Devleti, Müslümanlara yönelik takip edilen azınlık politikasını petrol ülkeleri ile daha yakın ilişkiler kurmak amacıyla biraz yumuşattı ve bu tarihlerden itibaren yurtdışına iyi bir imaj vermeye başladı. Müslümanlarca kutsal olan Mekke çevresinde Kâbe ve diğer kutsal yerlerin ziyaret edilmesine ve dinî yükümlüklerin yerine getirildiği Hac ibadetine de izin verildi. Kuran kursların açılması tartışmaya açıldı. İslam dini ile ilgili yayınların dağıtımına 1981 yılında izin verildi; "İslam" dergisi de çıkmaya devam etti ve böylece II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Romanya'da yayımlanan ilk İslam dergisi oldu (Paresoğlu 1995, s. 806).

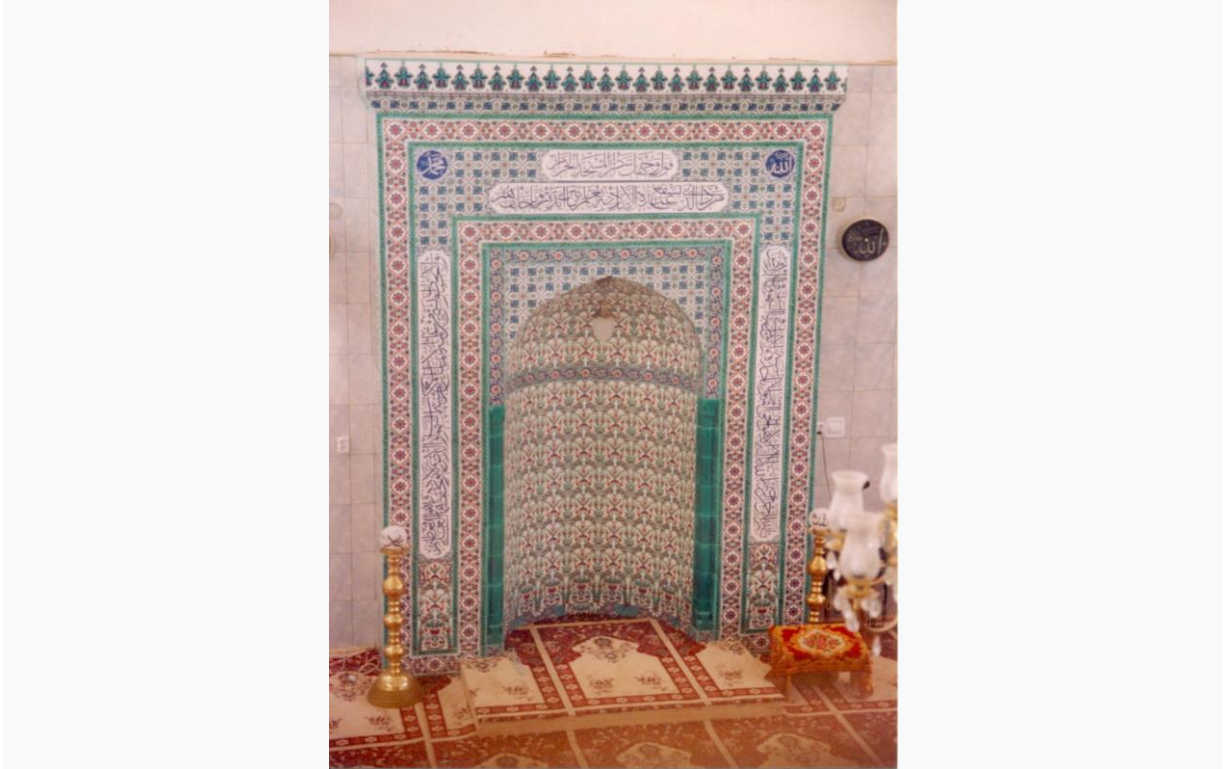
GÜNÜMÜZDE ROMANYA MÜSLÜMAN TOPLULUĞU

Yayılmı

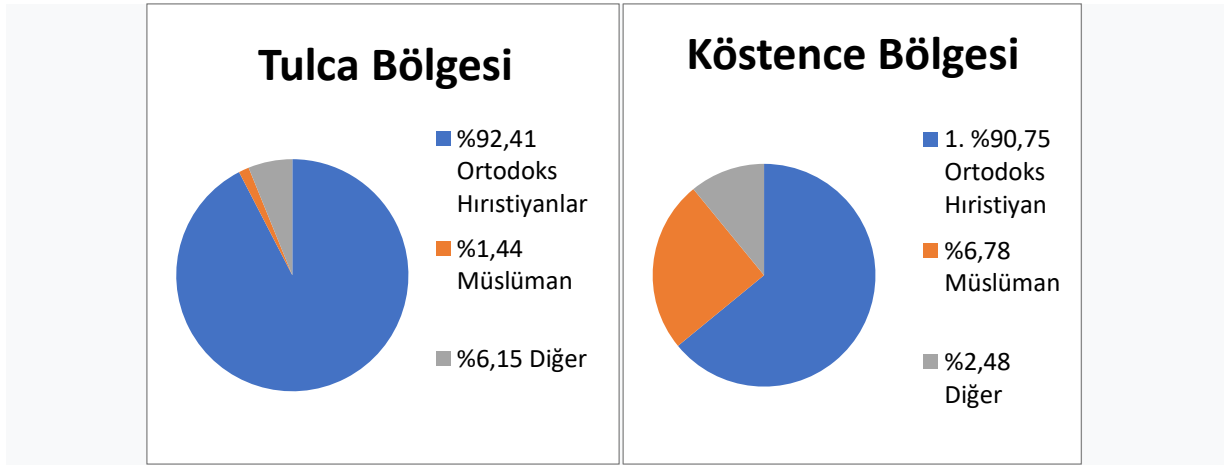
Modernleşme ve sanayileşme Müslümanlarda sadece profesyonel bir yeniden yönlendirmeye değil aynı zamanda kırsaldan güçlü bir kaçışa sebep oldu. İş arama gayesiyle pek çok Müslüman köylerini terk etmek durumunda kaldı. Göç edenler, daha çok Köstence, Bükreş ve İstanbul'u tercih ettiler. Genel olarak da gittikleri kentlerin varoşlarına yerleşerek gündelik işler ile meşgul oldular.

Fotoğraf 1. Tuna Deltası'ndaki Morgöl Camii²

Köyden kentlere geçişin yanı sıra, Romanya'daki Müslümanların ana yerleşim alanları aynı kaldı. Günümüzdeki Romanya Müslüman topluluğu, hala yoğun bir şekilde Dobruca'da yaşamaktadır. Müslüman köyleri Tuna ile Karadeniz arasında Köstence etrafında Bulgaristan sınırına kadar bir yay şeklinde bulunmaktadır. Fakat Dobruca'nın kuzeyinde yaşayan Müslümanlar daha çok kentlerde ikamet etmektedir.

Fotoğraf 2. Mecidiye yeni camii

²Makalede bulunan Romanya Müslüman Topluluğu ile ilgili tüm fotoğraflar 2002-2005 arasında yazar tarafından çekilmiştir. Dr. Thede Kahl, Avusturya Doğu-Güney Avrupa Enstitüsü, Josefplatz 6, 1010Viyana, Avusturya, thede.kahl@osi.ac.at

Grafik 1. Romanya Dobruca 2002 Yılı Ortodoks Hıristiyan ve Müslüman Dağılımı

Kaynak: 2002 Yılı Nüfus Sayımı

En önemli yerleşim yerleri arasında Köstence, Mecidiye, Tulça, Babadağ, Hırşova, Kobadin, Kara Ömer, Dobromir, Köstel, Karamurat ve Dobruca dışında Bükreş, Kılıraş, İbrail, Yaş ve Galats sayılabilir. Dobruca'nın güneyinde Köstence kırsalında daha çok Tatarlar görülürken, Türkler ise daha yoğun bir şekilde Kuzey Dobruca'da yaşamaktadırlar. Osmanlı döneminde idari işlerde görev almaları nedeniyle Tatarlara kıyasla Türkler daha fazla kentleşmiştir. 20. Yüzyılın sonlarına doğru Tatarlar da kırsalı terk ederek kentlere göç ettiler. Neredeyse tüm yerleşim bölgelerinde Müslümanlar azınlıktadırlar. Başpınar ve Bayram Dede dışında eskiden tamamen Müslümanların yaşadığı köylerde bile Müslümanlar azınlık durumuna düştüler (Grafik 1). Nitekim eskiden sadece Müslümanların yaşadığı yerleşimlerde günümüzde farklı etnik ve dini inançları görmekteyiz. Diğer Balkan ülkelerinde yaşayan Müslüman topluluklarına kıyasla Romanya'da yaşayan Müslümanların sayısı azdır.

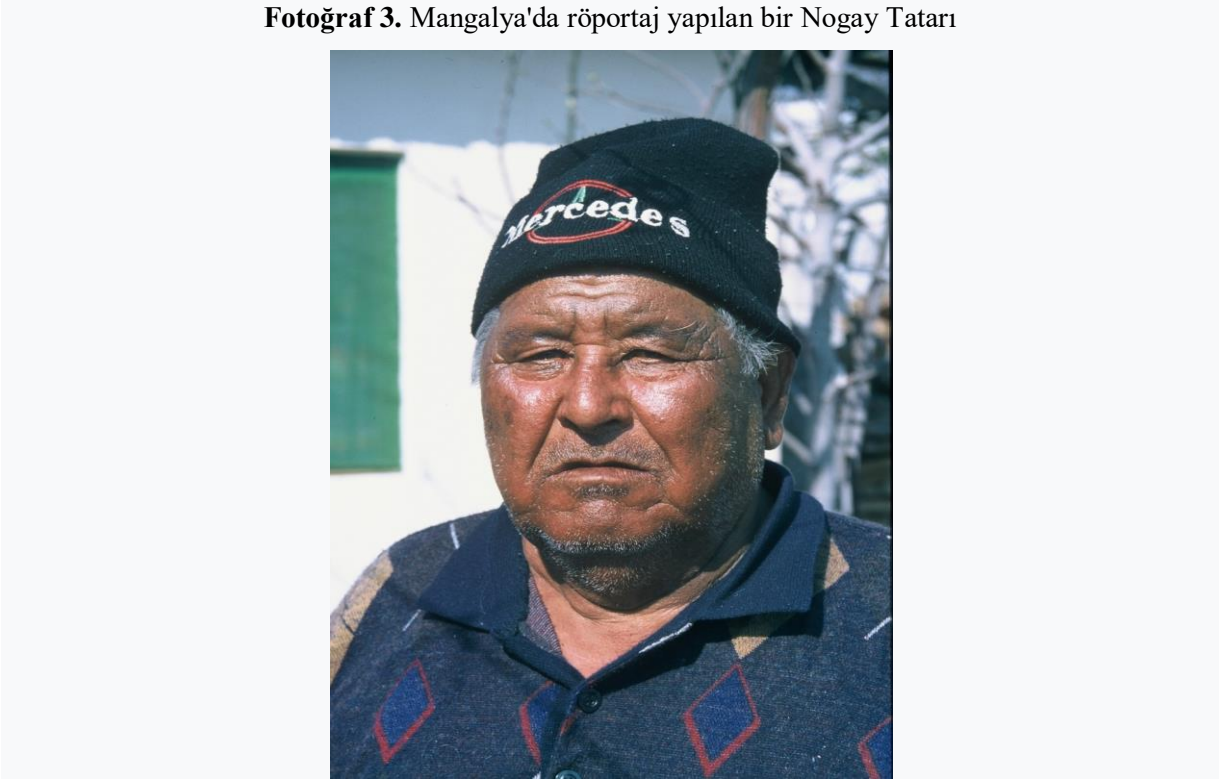
Tablo 1. 1956-2002 arası toplam Müslüman nüfusu ve Romanya nüfusuna göre yüzdesi

	1956	1966	1977	2002
Türkler	14.329 (%0,08)	18.040 (%0,09)	23.303 (%0,11)	32.098 (%0,15)
Tatarlar	20.469 (%0,1)	22.151 (%0,1)	23.107 (%0,11)	23.935 (%0,11)

Kaynak: Popoviç 1986, s. 250; <http://www.recensamant.ro/>

Etnik ve Dilsel Yapı

Tanımlanan nüfus değişimleri nedeniyle bugünün Dobruca'sında bundan yüzyıl öncesine kıyasla daha sade tek tip bir etnik yapı görürüz. Romanya tarafından gerçekleştirilen nüfus sayımlarında Müslümanlar, sayısal olarak küçük bir azınlığı temsil etmektedir. Sayıma göre azınlıklar; Türkler, Tatarlar ve Müslüman Çingenelerden oluşmaktadır. İstatistiklerde Müslüman Çingeneler diye bir tanımlama yapılmamakta ve dikkate de alınmamaktadır. Dolayısıyla ya Türk ya da Çingene olarak tanımlanmaktadırlar.

Fotoğraf 3. Mangalya'da röportaj yapılan bir Nogay Tatarı

Romanya Türkleri kendilerini Türk veya Oğuz Türkü olarak tanımlarlar. Bazılarının ataları, Osmanlı döneminde idareci olarak buralara gelmişlerdi. Bu yüksek mevki oluşturan grubun dışında Türk göçmenler aşırı heterojendi. Kolonizasyonun bir parçası olarak Anadolu'dan çiftçi, zanaatkâr ve Yörükler göç etti. Etnik olarak günümüz Türklerinin küçük bir kısmı Anadolu'dan gelen Yörükler ile Dobruca'da karışarak ve günümüzde kendilerini Türk olarak gören Romanyalı göçmen Çingenelerden oluşmaktadır. Göç nedeniyle Dobruca'da Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde Çingeneler çoğunluk durumuna geçtiler. Türkler etnik olarak Tatarları da Türk olarak tanımlamaktadır. Müslümanlar arasında Türkçe baskın dil olarak kullanılmaktadır. Dobruca'da farklı Türk lehçelerin kullanılması ve Tatarca konuşulması nedeniyle resmi Türkçe dışında karma bir Türkçede konuşulmakta (Opsiran 2001, s. 32)

Fotoğraf 4. Mecidiye Tatar Halk Oyunları

Fotoğraf 5. Mangalya Tatarlar ile reportaj



Fotoğraf 6. Babadağ'da bir Müslüman Çingene Düğünü



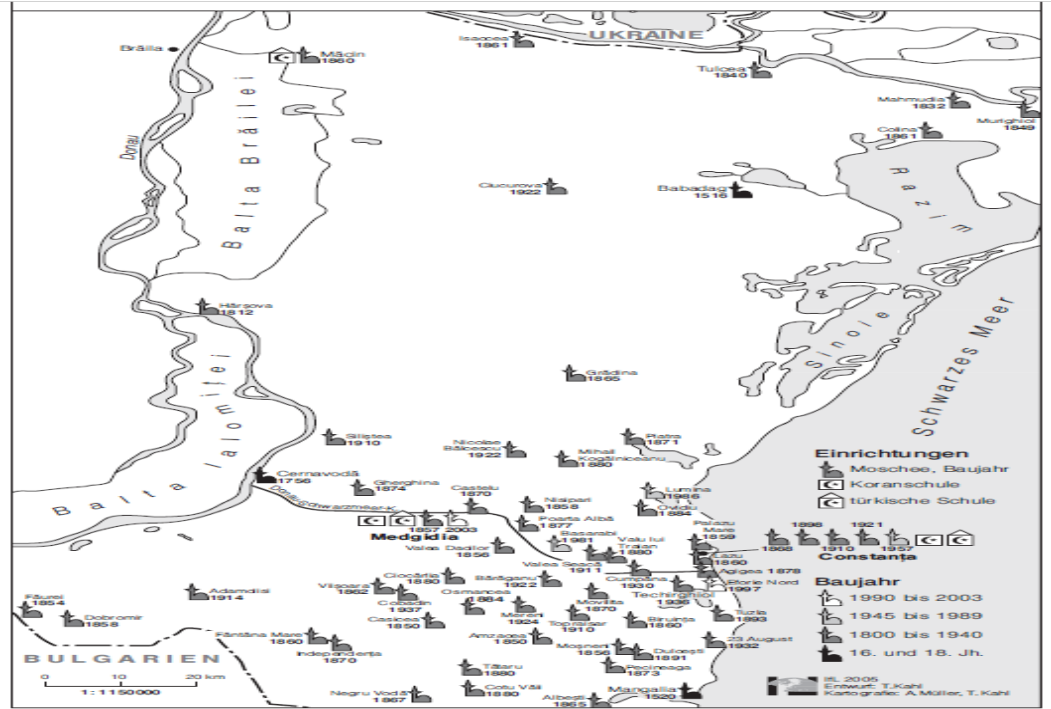
Fotoğraf 7. Mangalya'da bir Türk Çingen Müzik gurubu



Tatarlar kendilerine Tatar derler fakat alt tanım olarak da kendileri için Kırım Tatarı, Nogay Tatarı veya Dobruca Tatarı gibi adlandırmalar da kullanırlar. Günümüzde Kara Nogay dönemi göç edenler ile Kırım Tatarları ve Dobruca Tatarları gibi yöresel bir tanımlama da yapılmaktadır (Fotoğraf 4). Tatarca Kıpçak grubuna aittir; Türk dillerindedir ve son zamanlarda bir yazı dili olarak da kullanılmakta. 1956 yılında Rumen devlet desteğiyle Latin harfli bir Dobruca Tatar dili oluşturulmaya çalışıldı. Romanya'da belli dönemlerde Kazan-Tatar okul kitapları kullanıldı (Grulich 1976, s. 38). Türk Tatar okul sistemi tamamen kaldırılmadan, Dobruca Tatar müfredatı ve okul sistemi oluşturuldu. Farklı Tatar gruplarının göçleri sonucunda bugün üç Tatar lehçesi Dobruca'da konuşulmaktadır. Tatarların çoğu %70'i Kırım, %20'si Nogay ve Karadeniz boyunca yaşayan Tatarlar ise Yalıboyu Tatarcası konuşur. Türkler pek fazla Tatarca öğrenmezken Tatarlar iyi Türkçe konuşur (Fotoğraf 5).

Romanya Müslüman topluluğun bir parçasını da Çingenelerin bir bölümü oluşturmaktadır. Roman tanımı Politik olarak düzgün olmasına rağmen Müslüman Çingeneler bu tanımı kendileri için değil Hıristiyan Çingeneler için kullanır. Çingene tanımını Romanya'da aşalağıcı ve küçümseyici olarak görülmektedir. Müslüman Çingeneler kendilerine kendi dillerinde Horahane der. Bu kavram kendi dillerinde Müslüman, Türk veya Tatar anlamına da gelir (Therenkov 1999, s. 135-136) (Fotoğraf 6)

Harita 1. Romanya Dobruca'daki İslam Eserleri 2005



Kaynak: Romanya Köstence Müftülüğü Arşivi

Tablo 2. Dobruca'da Türkçe / Rumence yer isimleri

Romanya Dobruca yer isimleri					
<i>Rumence</i>	Türkçe	<i>Rumence</i>	Türkçe	<i>Rumence</i>	Türkçe
<i>Adamclisi</i>	Molçova	<i>Basarabi</i>	Murfatlar	<i>Biruinta</i>	Muratan
<i>Agigea</i>	Acica	<i>Casicea</i>	Kaşıkkı	<i>Castelu</i>	Köstel

<i>Albești</i>	Akbaş	<i>Cernavoda</i>	Boğazköy	<i>Cioçarlia</i>	Bülbül
<i>Amzacea</i>	Amzacea	<i>Ciucurova</i>	Çükurova	<i>Cobadin</i>	Kobadin
<i>Babadag</i>	Babadağ	<i>Colina</i>	Karaibil	<i>Constanta</i>	Köstence
<i>Baraganu</i>	Osmanfakı	<i>Cotu Vali</i>	Kiracı	<i>Cumpana</i>	Astörlük
<i>Dobromir</i>	Dobromir	<i>Dulcești</i>	Küçük Tatlacak	<i>Eforie Nord</i>	Eforie Nord
<i>Fantana Mare</i>	Başpunar	<i>Faurei</i>	Kalayçı	<i>Gherghina</i>	Defçe
<i>Gradina</i>	Dokuzsupu	<i>Harșova</i>	Hırșova	<i>Independenta</i>	Bayramdede
<i>Isaccea</i>	Isakça	<i>Lazu</i>	Laz-Mahalle	<i>Lumina</i>	Kocalı
<i>Macin</i>	Maçın	<i>Mahmudia</i>	Mahmudia	<i>Mangalia</i>	Mangalia
<i>Medgidia</i>	Medcidiye	<i>Mereni</i>	Ence-Mahale	<i>Mihael Kogainiceaanu</i>	Karamurat
<i>Moșneni</i>	Pavel	<i>Movilita</i>	Musurat	<i>Murighiol</i>	Murgöl
<i>Negru Voda</i>	Kara Ömer	<i>Nicolae Balcescu</i>	Danaköy	<i>Nisipari</i>	Karatay
<i>Osmancea</i>	Osmança	<i>Ovidiu</i>	Kanara	<i>Palazu Mare</i>	Palaz
<i>Pecineaga</i>	Gelincik	<i>Piatra</i>	Taşaul	<i>Poarta Alba</i>	Ala Kapı
<i>Silistea</i>	Taşpunar	<i>Tataru</i>	Azaplat	<i>Techirghiol</i>	Tekirgöl
<i>Topraisar</i>	Topraksarı	<i>Tulcea</i>	Tulça	<i>Tuzla</i>	Tuzla
<i>Valea Dacilor</i>	Hendek Karakuyusu	<i>Valea Seaca</i>	Omurça	<i>Valu lui Traian</i>	Asançı
<i>Viișoara</i>	Kaçamak	<i>23 August</i>	Büyük Tatlacak		

Harita 1’de görülen Dobruca’daki Türkçe / Rumence yer isimleri

Dulcia’ya (2002) göre kendilerine yaptıkları “kapt” tanımını teyit edemedik. Nüfus sayımında nüfusları 535 259 olarak kayıtlara geçen ve sayıları tahminen 2 200 000’ü bulan Çingeneler içerisinde sadece küçük bir grup Müslümandır ve nüfusları 10000-15000 olan bu grup üyeleri birçok köy ve kentlerde dağınık olarak yaşarlar. (Kocsis ve Bottlik 2004, s. 132). Müslüman din adamları Horahanları Müslüman olarak da görseler bile Müslümanlar ile çok fazla bir ilişkileri bulunmamaktadır. Horahanların İslami kuralları diğer guruplar kadar ciddiye almadıkları söylenmektedir. Bu da onların Türkler ve Tatarlar tarafından dışlanmalarına sebep olmaktadır. Diğerleri gibi düzenli olarak camilere gitmedikleri gibi Ramazan ve Kurban Bayram namazına da gelmiyorlardı. “Allahsız” olarak görülme (Oprisan 2001, s. 32). Emşenli ve Babadağ gibi bölgelerde camii yıkımlarında (Sallanz 2005, s. 69) görev alan işçilerin çoğunun Çingene olduğu söylenmektedir (Önal 1997, s. 32). Dobruca’da yaşayan Türk ve Tatarlar iki dillilerdir. Yetersiz

Rumence dilbilgisi yaşlılarda ve bilhassa Horahanlarda görülmektedir. Çingenelerin kullandığı dil önemini günden güne kaybetmekte ve sadece ev içerisinde aile bireyleri arasında konuşulmaktadır. Aslında bu durum sadece Çingeneler de değil tüm azınlıklarda böyledir. Arapça ise ibadet ve Kuran eğitimi nedeniyle yerini korumaktadır. Romanya'da Arapçayı bilen olmadığından Kuran'ı aslından okumasını bilen uzman kişiler bulunmamaktadır.

Gruplar kültürel açıdan farklılık göstermelerine rağmen yine de kolay uyum sağlamaktadırlar. Genel itibarıyla Türk kültürünün daha baskın olduğu görülmektedir. Türk kültürünün taşıyıcıları ve yaygınlaştırıcıları genelde Tatar kökenlidir. Horahanlılar kendilerini Türk olarak tanıtır ve Romanca bildiklerini bile gizlerler. En dikkat çekici örnekler, isim vermede yaşanır. Müslüman Çingeneler, Albert Ramazan, Ali Rusu ve Recep Lupu gibi Türk ve Hıristiyan isimlerini karıştırırlar. Bilhassa kadınlar çift isim taşır. Dini ortamlara veya durumlara göre isimler değişebilir: Gerekğinde Türk veya Rumen isim kullanılır. İsim değiştirmeleri/çift isim kullanmalarını, menfaatleri ve çıkarıcaı aşağıdaki örnekten kolayca anlaşılabilir (Sallanz 2005, s. 95). "Etkinlik kime yapılıyorsa ya Türk ya Çingene olurlar." Dini alanlarda bile bazen karmaşa hakimdir, vaftiz olmamalarına rağmen Müslüman Çingeneleri kilise de bile görebilirsiniz. Elbette Papaz ve Hocayı bir araya getiren etkinlikler (Fotoğraf 7) yapılmaktadır. Tatar ve Türkler arasında evlilikler yapılmaktadır. Müslüman Çingeneler arasında ise bu tür evlilikler görülmemektedir. Çingenelerde resmi nikâh kısılmadığından karma evlilikler ile ilgili herhangi bir veri de bulunmamaktadır. 1989 yılında Doğu Avrupa ülkelerini etkileyen devrim dalgası sonrası Romanya'ya Kürt ve Arap göçleri başladı. Her topluğun Dobruca'nın kırsal alanlarında olmasa da büyük kentlerde kendi dergisi, camii ve okulu mevcuttur. Yeni göç eden işçi Müslümanlar daha çok kentlerde yaşamaktadırlar. Yaşlı Müslümanlar ise daha çok Köstence dışı kırsal alanlarda ikamet etmektedirler. Bu nedenle iki Müslüman topluluk arasında ciddi bir temas vuku bulunmamıştır. Romanya'ya göç eden bu Müslüman topluluğu daha sonra Batı Avrupa'ya göç etmiştir.

Tarihi Eserler

Romanya'nın birçok bölgesinde Osmanlı yerleşiminin izleri görülmektedir. Osmanlılar Turnu, Yergöğü, Köstence, Harşova, Braila, Enisala, Lipova ve Ceremei kalelerini kışla olarak kullandılar. Bazı Osmanlı idarecilerinin veya Müslüman kanaat önderlerinin mezarları Babadağ'daki Sarı Saltuk Dede türbesi örneğinde olduğu gibi önemli kutsal ve turistik bir mekân haline dönüşmüştür. Mecidiye'de Romanya'nın en eski medresesi ve hamamı bulunmaktadır. Eski camiiler İslam mimarisinin şaheserleridir. Ülkenin eski camileri olarak Mecidiye'deki Esmâ Hatun Camii (1520-1590) ve Babadağ'daki Gazi Ali Paşa Camii'yi (1516-1522) sayabiliriz. Köstence'deki Hünkar Camii (1860-1868) mağribi tarzında inşa edildi. Şekil 2'de, başka eserler de görülmektedir (Florescu 1976). Dobruca'nın en eski medresesi 1484 yılında Sultan II. Bayezid'in emriyle 1901 yılında kuruldu ve Babadağ'dan Mecidiye'ye taşındı. Camii fikrini ortaya atan Gogu Constantinescu ile Mimar Victor Ştefănescu'nun işbirliği sayesinde Romanya Devleti tarafından 1900'lü yıllarda yaptırılan ve Köstence'nin simgesi haline gelen Hünkar Camii Romanya'nın en meşhur İslam eseridir. Zor fark edilen çoğu yerleşim yerlerinde etnik olarak motive edilmiş mahalle oluşumu görülmektedir. Yeni yerleşim yapıları, özellikle çok sayıda prefabrik bina inşası etnik-dini mahallelerin yapısını bozmuştur. Bugün büyük olasılıkla dini kurumların bulunduğu yere göre bu tanımlamaları yapmak mümkündür (Klostermann 2004, s. 101-103). Özellikle Tatar ve Türklerin yerleşim bölgelerinde hiçbir mekânsal ayrımı tespit edilemezken, Çingenelerin mahalleleri bugün bile açıkça göze çarpmaktadır.

Geçim Kaynağı

Dobruca'da kalan Müslümanların çoğu (%85) şu anda tarım ve hayvancılıkta alanında çalışmakta (Schmidt-Rösler 1996, s. 138), küçük bir grup ise ticaretle uğraşmaktadır. Tarımsal üretim kooperatiflerini feshettikleri için 1990'dan sonra topraklarını etkili bir şekilde işlemek için teknik ön koşullara sahip değiller. Kırsaldan taşınma ve göç nedeniyle birçok Müslüman köyünün de nüfusu bugün oldukça azalmıştır. Neredeyse hiçbir gencin terk etmediği Kalayça gibi köyler istisnadır. Birçok aile burada kendi mülklerinde inek beslemektir ve kendi ihtiyaçlarının temini için bahçe ve küçükbaş hayvan ile yetinmektedirler.

Müslüman Topluluğun Örgütlenmesi

Bahsedilen tüm Müslüman gruplar Hanefi mezhebine mensup Sünnilerdir. Osmanlı döneminde Romanya'da bulunan Kızılbaz mezhebi ve Bektaşî tarikatlarının küçük grupları (Schmidt-

Rösler 1996, s. 134) artık ortadan kaybolmuştur. Osmanlı zamanına Dobruca belediye sınırları içerisinde Müslümanların eğitimi sadece dini içeriğe sahipti. Müslümanlar etnik ve dilsel farklılıkları dikkate alınmaksızın ortak dini kurumları kullanmaktaydılar. 1610'da Babadağ'daki medrese ile dini çalışmalar yapılabilmekteydi. 1901 yılında İlahiyat Fakültesi 1967 yılına kadar kesintisiz olarak faaliyet gösterdiği Mecidiye'ye taşındı. Teolojik-Pedagojik Müslüman Kemal Atatürk Lisesinin 1993 yılında kurulması ile birlikte bu İslam geleneği tekrar başladı. Resmi açılışı Cumhurbaşkanı Ion Iliescu ve Süleyman Demirel arasında 1995 yılında imzalanan anlaşmaya dayanmaktadır. Öğretmenler, pedagoglar, kütüphaneciler, animatörler ve sekreterlerden oluşan yaklaşık 50 kişilik bir kadro Lisede görev yapmaktadır. Müslüman öğrencilerine yöneliktir ve finansmanının büyük bir bölümünü üstlenen Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı tarafından idare edilmektedir. Ana babası Mecidiye dışında ikamet eden öğrenciler, 130'dan fazla yatağı bulunan bu okulda bütün masrafları karşılanmak suretiyle yatılı olarak kalabilmektedir. Hâlihazırda 252 öğrenciye hizmet veren okulda 17 sınıf, 25 bilgisayar, iki dilli bir kütüphane ve bir mescit bulunmaktadır. Mobilya ve öğretim malzemeleri Türkiye tarafından sağlanmaktadır. Altı öğretmen Türkiye'den gelmektedir, üçü Türkçe öğretmekte, üçü de din eğitimi vermektedir. Romanya'daki derslerine ilave olarak İslam dini, Türk dili ve Romanya tarihi öğretilmektedir. Diploma Türkiye ve Romanya'daki üniversitelerde kabul görmektedir. Köstence'deki Ovidius Üniversitesi veya Türkiye'deki üniversitelerde okuyan "Kemal Atatürk" Lisesi mezunlarına burs imkânı da tanınmaktadır. (Bu paragrafın tüm verileri Lise müdürü Taksin Akşit ile 2005 yılında yapılan bir görüşmeden alınmıştır).

Çoğu Müslüman toplulukta, Türkçe öğrenmek için özel eğitim grupları vardır; Köstence'de ana dil ile eğitim veren anaokullarına devam edilebilmektedir. Başpınar köyünde olduğu gibi resmi olarak sadece Rumence eğitimi olmasına rağmen, bazı topluluklarda eğitim dili Türkçe veya Tatarca olarak verilmektedir (Sallanz 2005, s. 71'deki röportaj). Türkçeye kıyasla Tatarcanın yazılı yayılımı henüz emekleme aşamasındadır. Bugün Müslümanların dini faaliyetleri Köstence'deki Müslüman din adamları arasından gizli oyla altı yıllığına atanan Müftü tarafından yönetilmektedir. Seçim sonucu daha sonra Romanya Cumhurbaşkanı tarafından tanınmaktadır. Müftüye görevlerinde 23 üyeli İslam Meclis Konseyi eşlik etmektedir (Ibram 1998). Yörede yaşayan Müslüman toplulukları dört yıllığına seçilen beş ila dokuz üyeden oluşan bir komite tarafından yönetilir. Romanya'da yaşayan 70.000 Müslüman 82 kırsal ve kentsel dini cemaat içerisinde yaşamaktadır. Bunların çoğu Köstence (%85) ve Tulcea (%12) ilçelerinde bulunmaktadır. Geri kalan küçük bir oranı (%3) ise ülkenin diğer bölgelerinde ve bilhassa Bükreş'te ikamet etmektedir. Dobruca'da görev yapan 40 imamdan ikisi Türkiye'den gelmektedir.

Romanya'da günümüzde faaliyet gösteren Müslüman toplulukların dernekleri aşağıda listelenmiştir:

- Romanya İslam Kültür Birliği, (Liga Islamică și Culturală din România, kısaca LICA, 1990 yılında Müslüman bir öğrenci derneği olarak kurulmuş. Şubeleri: Bükreş (1999), Timișoara (1992), Yaş (1994), Cluj Napoca (1996) ve Köstence(1997)
- Romanya'da Türk Müslüman Tatar Demokratik Birliği (Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-Musulmani din România, kısaca UDTTMR)
- Romanya'da Türk Demokratik Birliği (Uniunea Democrată a Turcilor din România, kısaca UDTR)
- Romanya'daki Arnavutlar Birliği (Liga Albanezilor din România, kısaca LAR)
- Romanya'daki Arnavutlar Kültür Birliği (Uniunea Culturală a Albanezilor din România, kısaca UCAR)

UDTR'de çok sayıda Tatar'ın da aktif olması dikkat çekicidir. Ayrıca, bugün Romanya'da yaklaşık 3.000 Müslüman Arnavut'un (Ciachir ve Maksutovici 1998) iki derneğinin olması ve daha çok sayıdaki Müslüman Çingenelerin henüz kendi derneklerini kurmamış olmaları da dikkat çekicidir. Hem UDTR hem de UDTTMR, Parlamentoya birer milletvekili göndermektedirler. Bahsedilen dernekler dışında yerel grup ve folklor kulüpleri de bulunmaktadır. Tatarlar günümüzde kültürlerini koruma konusunda özellikle aktif görünmektedirler (daha fazla bilgi için bkz. <http://www.tatar.ro/>).

Türkler ve Tatarlar İkinci Dünya Savaşı dönemlerine kadar etkileyici bir basına sahipken (Ağuiçenoğlu 2004), bugün sadece az sayıda baskı yapan yerel gazetelere sahip olduklarını görürüz.

Basılı medya olarak “Hakses” (Rumence/Türkçe, 1998), “Karadeniz” (Rumence/Türkçe, 1989) Tatar katkılarıyla, “Young People” (Rumence/Türkçe, 1997) gibi Tatarca metinlerle, “Genç Nesil” (Rumence/Türkçe, 1998) -artık basılmıyor- ve Kemal Atatürk Lisesinin “Dobruca” adlı yayınlarını (Türkçe, 2000) sayabiliriz. Rumen yayınevleri arasında Editura Kriterion, Müslüman topluluklar tarafından çoğu Türkçe veya Tatarca olmak üzere çok sayıda yayımla kendisine bir isim yapmıştır.

KAYNAKÇA

- Abblay, M. (1997). *Din istoria tătarilor (Aus der Geschichte der Tataren)*. București.
- Ağuiçenoğlu, H. (2004). Die Turko-Tatarische Presse der Dobrudscha 1897-1940. *Heidelberger Studien zur Geschichte und Kultur des Modernen Vorderen Orients 31*. Heidelberg.
- Andrews, P. A. (2000). The Turks outside Turkey from the late 19th century to the present. Unterkapitel des Stichwortes Turks. *The Encyclopedia of Islam X. Leiden*, s. 697 - 701.
- Buijs, F. J. und J. Rath (2002). *Muslims in Europe. The State of Research*. Amsterdam. Erişim Adresi: <http://users.fmg.uva.nl/jrath/downloads/@RSF%20European%20Research%20on%20Islam%20and%20Muslims.pdf>, (E.T. 1.11.2005).
- Ciachir, N. und G. Maksutovici (Ed.) (1998). *Studii și documente despre istoria albanezilor din România (Studien und Dokumente zur Geschichte der Albaner Rumäniens)*. București.
- Dulciu, D. T. (2002). Prezența musulmane în spațiul românesc (Die Anwesenheit der Muslime im rumänischen Raum). *Revista Sud-est vom 28/2*, Chișinău (rumänisch). Erişim Adresi: http://www.sud-est.md/numere/20020709/article_15/#top, (E.T. 1.11.2005).
- Ekrem, M. A. (1995). *Din istoria turcilor dobrogeni (Aus der Geschichte der Dobrudscha-Türken)*. București.
- Florescu, R. (1976). *Prezente musulmane în România. Muslims in Romania*. București.
- Gemil, T. (Ed.). (1997): *Originea tătarilor. Locul lor în România și în lumea turcă. The origins of the Tatars. Their Place in Romania and the Turkish World*. București.
- Grigore, G. (1999). *Muslims in Romania. ISIM Newsletter 3*. Erişim Adresi: http://www.isim.nl/files/news1_3.pdf, (E.T. 15.02.2002).
- Grulich, R. (1976). Die Türken in Rumänien. *Jahrbuch der Dobrudscha Deutschen 21*, s. 35 - 42.
- Ibram, N. (1998). *Comunitatea musulmană din Dobrogea. Repere de viață spirituală. Viața religioasă și învățământ în limba maternă (Die muslimische Gemeinschaft der Dobrudscha. Aspekte des spirituellen Lebens. Das religiöse Leben und die muttersprachliche Ausbildung)*. Constanta.
- İnalçık, H. (1965). Dobrudja. *The Encyclopaedia of Islam II. Leiden*, s. 610 - 613.
- Klostermann, T. (2004). Zur Siedlungsgeographie einer Kleinstadt in der rumänischen Dobrudscha. Viertelbildung, Architektur und ethnische Struktur in Măcin. *Österreichische Osthefte 36, Heft 1/2. Wien, Münster*, s. 91 - 123.
- Kocsis, K. und Z. Bottlik (2004). Die Romafrage in der Karpato-Pannonischen Region. *Europa Regional 12/2*. s. 132 - 140.
- Kolar, O. (1997). *Rumänien und seine nationalen Minderheiten 1918 bis heute*. Wien, Köln.
- Kowalski, T. (1838). Les éléments ethniques turcs de la Dobroudja. *Rocznik Orientalistyczny 14. Warszawa*, s. 66 - 80.
- Liga Islamică și Culturală din România. *Musulmanii din România (Die Muslime Rumäniens)*. Erişim Adresi http://www.islam.ro/despre_musulmani.htm, (E.T. 21.10.2005).

- Önal, M. N. (1997). *Din folclorul turcilor Dobrogeni (Aus der Folklore der Dobrudscha-Türken)*. București.
- Oprisan, A. und G. Grigore (2001). The Muslim Gypsies in Romania. *ISIM Newsletter Regional Issues* 8. Leiden, S. 32. Erişim Adresi : http://www.isim.nl/files/news1_8.pdf, (E.T. 15.02.2002).
- Paresóglu, A. und A. Alexandrís (1995). Musulmanikés mionótites sta Valkánia (Muslimische Minderheiten auf dem Balkan). *Verémis, Thános: Valkánia. Apó ton dipolismó sti néa epochí (Balkan. Von der Zweipoligkeit in die Neuzeit)*. Athína (griechisch), S. 741 - 874.
- Popovic, A. (1986). L'islam balkanique. *Les musulmans du Sud-Est Européen dans la période post-ottomane*. Berlin, Wiesbaden, s. 196 - 253.
- Poulton, H. und S. Taji-Farouki (Ed.). (1997). *Muslim Identity and the Balkan State*.
- Sallanz, J. (Ed.). (2005). *Die Dobrudscha: Ethnische Minderheiten - Kulturlandschaft - Transformation. Ergebnisse eines Geländekurses des Instituts für Geographie der Universität Potsdam im Südosten Rumäniens*. Potsdam.
- Schmidt-Rösler, A. (1993). *Dobrudscha*. Weithmann, M. (Ed.). Der ruhelose Balkan. Die Konfliktregionen Südosteuropas. München, s. 94 - 107.
- Schmidt-Rösler, A. (1996). Die Auswanderung der Türken aus der Dobrudscha in der Zwischenkriegszeit. *Münchner Zeitschrift für Balkankunde* 10 - 11. München, s. 125 - 163.
- Seewann, G. und P. Dippold (Ed.). (1997). *Bibliographisches Handbuch der ethnischen Gruppen Südosteuropas*. München.
- Tcherenkov, L. N. (1999). Eine kurzgefasste Grammatik des russischen Kalderaš -Dialekts des Romani *Grazer Linguistische Studien* 51 (Frühjahr 1999). Graz, s. 131 - 166.
- Ulküsal, M. (1966): *Dobruca ve Türkler (Die Dobrudscha und die Türken)*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. Ankara.

EXTENDED ABSTRACT

The history of Muslims settling on the territory of present-day Romania can be traced back to the 13th century. Greater waves of Turcoman and Tatar immigration formed regions where Muslim culture dominated in the course of the following centuries. The colonisation policy of the Ottoman Sultans from the 14th to 16th centuries constantly increased the number of Muslims since they were augmented from the north of the Black Sea and the south (Asia Minor). The immigration of Volga Tatars and Crimean Tatars into Dobruja followed in the 17th and 18th century. Numerous cultural monuments and buildings were constructed in the heyday of Islamic culture (mosques, caravan stops, Koran schools and graves). The Muslims also dominated major portions of the trade and held high offices in the administration. However, this situation changed abruptly when Romania became independent after the Russian-Romanian-Ottoman War and the major portion of Dobruja fell to Romania with the Berlin Treaty of 1878. The young state began to colonise Romanian population. This resulted in waves of Muslims emigrating to South Dobruja and Turkey. The deterioration of their economic conditions motivated more Tatars and Turks to emigrate and a number of villages were completely desolated while Muslim institutions closed down and buildings fell to ruin. The emigration of Muslims from Romania also continued on into the 20th century. The Communist period was characterized by repression against Muslims, although there was a certain loosening in the 80's. The present-day Muslim community of Romania continues to be concentrated on south-east Romania where we can distinguish Tatars, Turks and Muslim Roma while there are even small Albanian and Arabic communities in the cities. If we take a look at the chronological history of the Muslims in Romania, what we notice is the breathtaking fall from an elite leadership class to an increasingly marginalised minority since the Romanian state was founded in Dobruja. One of the reasons we can give for the totally peaceful interethnic coexistence between Muslims and Christians is the fact that

their numbers are completely insignificant, but also by the opportunities they have for practicing their culture and religion given Muslims in the modern Romanian state (muftiates, Muslim lyceum, culture associations and Muslim MPs).



Citation (Atf): Okoński, K. (2023). Geschichte, Literatur und Kultur der Türkischen Diaspora in Deutschland. Ein Komplexer Blick aus Polen. *Mesopotamia Journal of Interdisciplinary Studies*, 3(1), 83-86.

GESCHICHTE, LITERATUR UND KULTUR DER TÜRKISCHEN DIASPORA IN DEUTSCHLAND. EIN KOMPLEXER BLICK AUS POLEN



Univ.-Prof. Dr. Krzysztof OKOŃSKI ¹ 

Schlüsselwörter	Zusammenfassung
Deutsch-Türken Polen Migrationskultur Einwanderung	Die vorliegende Buchbesprechung bezieht sich auf die 2020 in Warschau unter dem Titel <i>Turcy w Niemczech. Historia, literatura, kultura (Türken in Deutschland. Geschichte, Literatur, Kultur)</i> erschienene Monografie von Anna Warakomska. Das Buch der Warschauer Germanistin ist die erste Publikation dieser Art in Polen, die die türkische Präsenz in der Deutschland komplex erfasst und damit eine wichtige thematische Lücke schließt. Obwohl der interkulturelle Ansatz in der germanistischen Forschung eher von deutsch-polnischen Themen geprägt ist, weckt auch die türkische Einwanderung das Interesse einer wachsenden Zahl von Germanisten. Die Publikation beleuchtet mit großer Sachkenntnis unterschiedliche Aspekte des deutsch-türkischen Miteinanders. Grundsätzlich verfolgt die Autorin das Ziel, die Leistungen der türkischen Community und ihrer Eliten zu präsentieren, sie knüpft aber auch an problematische Fragen wie die Gewalt gegen Frauen, Parallelgesellschaften oder Unterschiede zwischen konservativen und modernen Lebenswelten der Deutsch-Türken an.
Artikel Info	
Buchbesprechung Gesendet: 10.06.2023 Akzeptiert: 19.06.2023 Publiziert: 30.06.2023	

HISTORY, LITERATURE AND CULTURE OF THE TURKISH DIASPORA IN GERMANY. A COMPLEX VIEW FROM POLAND

Keywords	Abstract
German-Turks Polish Migration culture Immigration	This book review refers to the 2020 monograph published in Warsaw under the title <i>Turcy w Niemczech. Historia, literatura, kultura (Turks in Germany: History, Literature, Culture)</i> by Anna Warakomska. The book by the Warsaw-based Germanist is the first publication of its kind in Poland to cover the Turkish presence in Germany in a complex manner, thus closing an important thematic gap. Although the intercultural approach in German studies research tends to be dominated by German-Polish issues, Turkish immigration is also arousing the interest of a growing number of Germanists. The publication sheds light on different aspects of German-Turkish coexistence with great expertise. Basically, the author aims to present the achievements of the Turkish community and its elites, but she also addresses problematic issues such as violence against women, parallel societies, or differences between conservative and modern lifestyles of German-Turks
Article Info	
book review Received: 10.06.2023 Accepted: 19.06.2023 Published: 30.06.2023	

¹ Kazimierz-Wielki-Universität Bydgoszcz, Lehrstuhl für Kulturwissenschaftliche Komparatistik, k.okonski@ukw.edu.pl

Die Auswanderung aus der Türkei nach Deutschland stellt seit geraumer Zeit für deutsche und türkische Philologen, Kulturwissenschaftler, Historiker oder Soziologen ein relevantes Forschungsthema dar. Vor dem Hintergrund einer facettenreichen Präsenz der Türken in der Bundesrepublik ist es nicht verwunderlich, dass bei der Erfassung und Analyse sprachlicher, gesellschaftlicher oder kultureller Interaktionen zwischen Deutschen und Türken den Deutschlandstudien und der Germanistik eine besondere Rolle zukommt. Eine vergleichbare Fokussierung auf diese Problematik ist in der germanistischen Forschung in Polen wegen der eigenen (sehr komplexen) Geschichte der Nachbarschaft mit Deutschland bestimmt nicht in Sicht. Globalisierungsprozesse, die seit 1989 fortschreitende Integration Polens mit westlichen Strukturen, ökonomisch oder politisch bedingte Migrationen und nicht zuletzt ein grenzüberschreitender akademischer Austausch tragen allerdings dazu bei, dass eine interkulturelle Ausrichtung der germanistischen Forschung und Lehre in Polen nicht nur einen historisch begründeten Blick auf das deutsch-polnische Miteinander, sondern auch aktuelle Diskussionen über andere ethnische Phänomene in Deutschland umfasst. Es wäre deshalb zu fragen, inwiefern der interkulturelle Ansatz nicht nur die polnische Diaspora in Deutschland, sondern auch die größte Gruppe nach Deutschen, nämlich Einwanderer aus der Türkei, in der akademischen Praxis berücksichtigt. Für die Beschäftigung mit dem türkischen Faktor in Deutschland sprechen nicht nur statistische Zahlen oder Namen von türkei- bzw. türkischstämmigen Politikern, Künstlern oder Sportlern, sondern vor allem deren Leistungen. Angesichts der langen polnischen Migrationsgeschichte nach Deutschland ist an dieser Stelle festzustellen, dass die Aktivität der Polen in Deutschland (jedenfalls im kulturellen Bereich) definitiv seltener Schlagzeilen macht – nicht zuletzt aufgrund anderer “Überlebensstrategien” von polnischen Einwanderern (dieses Thema analysiert ausführlich Peter Oliver Loew in seinem Buch *Wir Unsichtbaren. Geschichte der Polen in Deutschland*, C.H. Beck, München 2014).

Mit dem 2020 herausgegebenen Band *Turcy w Niemczech. Historia, literatura, kultura* (*Türken in Deutschland. Geschichte, Literatur, Kultur*) schließt die Warschauer Germanistin Anna Warakomska eine Lücke hinsichtlich einer komplexen und auf Polnisch vorgelegten Erfassung der türkischen Präsenz in der Sozial- und Kulturgeschichte Deutschlands. Obwohl sich die polnische Germanistik der deutsch-türkischen Kultur immer häufiger widmet (diese Bemerkung trifft sowohl im Falle von wissenschaftlichen Mitarbeitern als auch Studenten zu), ist das Erscheinen dieses umfangreichen Kompendiums als ein wahrer Meilenstein zu begrüßen.

Der auf Polnisch verfasste Band besteht aus 5 Kapiteln (Einführung und Forschungsmethodologie, Geschichte, Literatur, Kultur und Schlussbetrachtungen), einem Literaturverzeichnis und einem Namensregister. Um den Inhalt dieses ohne Zweifel wertvollen Buches einem internationalem Publikum zumindest ansatzweise zugänglich zu machen, wäre es ratsam, die hier besprochene Veröffentlichung in ihrer Neuauflage um eine längere Zusammenfassung auf Deutsch und/oder auf Englisch zu ergänzen. Das Buch hat einen interdisziplinären Charakter und wurde mit der Absicht verfasst, positive Beispiele für Aktivitäten und Leistungen der Deutsch-Türken zu präsentieren (kritische Themen, wie etwa Ehrenmorde oder Jugendkriminalität, werden dennoch angesprochen). Den Schwerpunkt der Betrachtungen bildet zwar die Literatur, aber die Autorin widmet sich ebenfalls der deutsch-türkischen Filmkunst, dem Kabarett, der Publizistik oder der Rapszene. Eingeleitet wird der analytische Teil durch eine umfangreiche und mit großer Sachkenntnis verfasste Darstellung von historischen Kontexten der deutsch-türkischen Beziehungen. Obwohl der Aufbau, der Inhalt und der wissenschaftliche Stellenwert dieses Buches die eigentlichen Themen der vorliegenden Besprechung bilden, ist es schwer, über ein paar zum Teil persönlich geprägten Sätze bereits auf den ersten Seiten des Bandes stillschweigend zu übergehen. Die Autorin erwähnt nämlich den Namen ihres Studenten, der 2012 (dieses Datum findet man allerdings erst im Literaturverzeichnis auf S. 531) eine Masterarbeit über den Islam in Deutschland verfasste und dadurch das Interesse der Warschauer Germanistin an der bisher als eine thematische Nische geltenden deutsch-türkischen Thematik weckte und indirekt zur Erforschung dieses Themenkomplexes motivierte. Eine praktische (und konsequente) Umsetzung dieses Vorhabens wäre ohne die Unterstützung anderer Mitarbeiter des Warschauer Instituts für Germanistik nicht möglich gewesen. Wenn man bedenkt, dass der interkulturelle Ansatz der germanistischen Forschung damals vor allem deutsch-polnische Kulturbeziehungen umfasste, war die Förderung dieses Projekts keine Selbstverständlichkeit – genauso wie zahlreiche Hinweise, die die polnische Autorin einer engen Zusammenarbeit mit einem

türkischen Germanisten, namentlich mit Mehmet Öztürk (Firat-Universität in Elazığ) verdankt. Es wäre aber falsch zu behaupten, dass Warakomska ihren Blick auf die deutsch-türkische Kultur auf zufällige oder oberflächliche Bemerkungen und auf eine subjektive Wahl der Primärliteratur beschränkt. Einerseits hat man bei der Lektüre den Eindruck (vorausgesetzt, man ist mit der deutsch-türkischen Kultur vertraut), dass der Aufbau des Buches und die darin besprochenen Themen aus deutschen Publikationen bekannt sind und teilweise – in ihrer informativen Dimension – eine ähnliche Funktion wie Lexika oder Einführungen haben, andererseits verfolgt die Autorin das Ziel, ein Buch – wie sie betont – für polnische Leser zu schreiben. Weder eine gewisse thematische oder strukturelle Verwandtschaft mit anderer Publikationen dieser Art in Deutschland, noch eine „polnische Komponente“ sind als Kritik an diesem Buch zu deuten. Der von Warakomska präsentierte Stand der Forschung umfasst auch eine Auswahl von wichtigsten polnischen Veröffentlichungen über die Kultur der Deutsch-Türken. Sie stammen meistens aus der Feder polnischer GermanistInnen, manchmal auch aus dem Umfeld der Politikwissenschaft. Es werden auch Arbeiten von polnischen Orientalisten oder Türkeiforschern erwähnt, aber meistens im Zusammenhang mit der Türkei selbst. Obwohl der germanistische Blick in dieser Publikation aus verständlichen Gründen dominierend ist, wäre es auch gewinnbringend herauszuarbeiten, inwieweit die deutsch-türkische Kultur auch von polnischen Turkologen analysiert wird.

Die sprachliche Ebene des Buches ist ein Kompromiss zwischen den Anforderungen, die man an eine germanistische Forschungsarbeit stellt und einer Publikation für Leser, die kein Deutsch sprechen – und das mit guten Folgen: Warakomska zitiert im Text Originalpassagen aus deutschsprachigen Publikationen (eine vorteilhafte Lösung für Germanisten) und präsentiert in den Fussnoten deren polnische Übersetzung (für den Lesefluss wäre es aber vielleicht besser, polnische Übersetzungen mit dem polnischen Text des Buches zu integrieren und deutsche Zitate – für Interessierte – in den Fussnoten anzuführen). Die Sprache des Buches ist verständlich und korrekt. Erwähnenswert ist an dieser Stelle die Tatsache, dass türkische Eigennamen ausnahmslos richtig geschrieben sind. Paradoxerweise ist die Verwendung der polnischen Bezeichnung für Istanbul nicht immer konsequent (an 2,3 Stellen „İstanbul“ statt „Stambul“). Sehr nützlich – und fördernd für die deutsch-türkische Literatur – sind Hinweise der Autorin auf polnische Übersetzungen der im Buch besprochenen Titel. Absichtlich oder unbeabsichtigt knüpft die Autorin damit an die Botschaft des Buches von Małgorzata Zduniak-Wiktorowicz („Philologie im Kontakt“) an und verweist auf den Zugang zu dieser Literatur für Leser oder Forscher, die kein Deutsch sprechen.

Die Auswahl der analysierten literarischen Werke ist sehr breit gefächert und umfasst unterschiedliche Generationen, Gattungen, Ästhetiken und Themen der deutsch-türkischen Literatur. Die Autorin nennt sowohl Virtuosen der deutschen Sprache, wie Feridun Zaimoglu, als auch Beispiele für die Rhetorik der Herabsetzung (Akif Pirinçci). Beide Autoren werden übrigens auch als Künstler erwähnt, die sich von der interkulturellen Literatur distanzieren und mit spezifisch deutschen Fragen befassen.

Wesentlich kleiner sind die Kapiteln, die das deutsch-türkische Kabarett oder die Rapszene unter die Lupe nehmen, dennoch ermöglichen sie bestimmt einen Einblick in die Thematik der Ethnocomedy und der Raptexte. Aus der polnischen Perspektive wäre es bestimmt interessant, den Beitrag über Kaya Yanar um seine Polenwitze zu ergänzen. Die Autorin verweist zwar auf den Sketch über die Synchronisation im polnischen Fernsehen, nennt aber keine Polenparodien in den Shows, wo Yanar Inder, Italiener oder andere Nationalitäten zeigt. Ein Klassiker in dieser Hinsicht ist der bereits seit Jahren auf YouTube abrufbare und mit polnischen Untertiteln versehene Sketch „Ein Pole bei der Polizei“ sowie eine Sketchreihe mit „Dr. Stanislaw Wyciekowski“ in der Hauptrolle.

Anna Warakomskas Betrachtungen über die Publizistik der türkischstämmigen AutorInnen umfassen Texte und Anschauungen zu diversen Themen, aber mit zwei sichtbaren Schwerpunkten: Frauenfragen und publizistische Stellungnahmen der Politiker.

Ein knapper Exkurs über die deutsch-türkische Rapszene dient ebenfalls der Orientierung in einer in Polen weitgehend unbekanntem Jugendkultur und eröffnet interessante Forschungsperspektiven z.B. für Studenten, die sich weniger für klassische Medien, wie Kino oder Theater interessieren und sich im Rahmen einer Diplomarbeit mit der Sprache oder mit dem Inhalt von nicht selten kaum übersetzbaren Texten beschäftigen möchten. Musikalische Aspekte des deutsch-türkischen Miteinanders können eventuell um einen Verweis auf den Song „Bunte Republik Deutschland“ ergänzt werden. Gesungen wurde das Lied zwar nicht von deutsch-türkischen Künstlern,

sondern (jeweils auf Deutsch und auf Türkisch) vom deutschen Rockstar Udo Lindenberg und von der türkischen Sängerin Sezen Aksu. "Bunte Republik Deutschland" bildet jedoch eine gewisse Zäsur in der deutschen Musikszene – jedenfalls war der Song ein Schritt zur Sichtbarmachung der Türken – und auch des Problems des Ausländerhasses – in Deutschland.

Ein solches Kompendium wie das Buch der Warschauer Germanistin wäre ohne einen Blick auf die deutsch-türkische Filmkunst nicht komplett – und zwar nicht nur wegen der Erfolge von Fatih Akın. Solch einem umfangreichen Thema sollte bestimmt ein separates Buch gewidmet werden, dennoch gelingt es Warakomska die wichtigsten Motive und Namen des deutschen Kinos mit dem türkischen Hintergrund zu besprechen.

Der Inhalt von *Turcy w Niemczech. Historia, literatura, kultura* wird wegen der Sprachbarriere bei deutschen oder türkischen Forschern und Lesern bestimmt nicht ankommen. Sie bilden aber nicht die Zielgruppe dieser Publikation, denn sie ist einem Kulturphänomen gewidmet, das in Polen definitiv seltener als in Deutschland oder in der Türkei erforscht wird. Man könnte deshalb nach dem Zweck der Besprechung eines Buches, das auf Polnisch vorliegt, fragen. Er besteht nämlich darin, dass man auf das wachsende Interesse der polnischen Germanistik an interkulturellen, darunter deutsch-türkischen Studien exemplarisch verweist, über polnische Aspekte dieses Forschungsgebietes informiert und neue Felder einer philologischen Diskussion zwischen Deutschland, der Türkei und Polen auslotet.

REFERENCES

Warakomska, A. (2020). *Turcy w Niemczech. Historia, literatura, kultura*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.